

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΙ

ΕΝ ΑΤΤΙΚῃ ΚΑΙ ΑΙΓΙΝῃ

(Πίν. 10, 11)

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ ἔρευνα τῶν προϊστορικῶν¹ οἰκισμῶν ἢ συνοικισμῶν, κατὰ τοὺς παλαιούς, προέβη καὶ ἐν Ἑλλάδι μετ' ἴσης πρὸς τὰς σχετικὰς ἐρεῦνας ἄλλων ἐθνῶν ἐπὶ ἄλλου ἐδάφους εὐδοκίμους ἐρεῦνας². Ἐν Ἑλλάδι ἔνθα πρὸ τριακονταετίας ἔτι ἀραιὰ πού μόνον καὶ τυχαίως, ὡς τὰ πολλά, εἶχον ἀνακαλυφθῆ ἵχνη τοῦ ἀγνώστου μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ, νῦν πολυάριθμα εἶνε τὰ μέρη εἰς τὰ ὅποια οὐχὶ ἵχνη πλέον, ἀλλὰ οἰκήματα ὀλόκληρα, τάφοι μεγαλοπρεπεῖς, καὶ χειροποίητα εὐρήματα ἀξιολογώτατα ἤχθησαν εἰς φῶς διὰ τῶν ἀνασκαφῶν. Ἀπὸ τῶν θεσσαλικῶν πεδίων (Mitth. d. deutsch. arch. Institut. 1884 σελ. 97 κέξ. καὶ 1886 σελ. 435 κέξ.) μέχρι τοῦ Ταυγέτου (Τσουντας, Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1889 σελ. 130 κέξ.) ἀνεῦρε πολλαχού ἢ σκαπάνη τοῦ ἀρχαιολόγου τὰ λείψανα τοῦ προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις οὐ μόνον εἰς τὰ δύο μεγάλα τῆς ἀργολικῆς κέντρα, Μυκῆνας καὶ Τίρυνθα, ἐμφαίνεται ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ λάμπει, ἀλλὰ καὶ ἐν Βοιωτίᾳ³ καὶ ἐν Λακωνίᾳ⁴ καὶ ἐν Ἀττικῇ καὶ ἐν ταῖς νήσοις.

Ἐν Ἀττικῇ ἰδίως οὐχὶ εὐάριθμα εἶνε τὰ μέρη ἔνθα μέχρι τοῦδε λείψανα σπουδαῖα ἀνεκαλύφθησαν τῆς σχετικῆς χρονικῆς περιόδου. Ἐκτὸς τῶν ἐν Ἀκροπόλει (Ἀρχ. Δελτ. 1888 σελ. 28 κέξ. καὶ Mitth. d. deutsch. arch. Institut. 1888 σελ. 108 κέξ.) ἀνα-

¹ Χρῶμεθα τῷ ὄρω τούτῳ ἐν γνώσει τοῦ ἀνεπαρκοῦς αὐτοῦ πρὸς ἀποφυγὴν ἄλλων εἴτε εἰδικωτέρων ὡς λ. χ. «μυκηναίου» εἴτε ἀνακριβῶν ὡς λ. χ. «προελληνικοῦ» καὶ «προτογενεῶς» (primitif).

² Γνωστὰ εἶνε αἱ ἐπιτυχεῖς ἔρευναι τῶν Ἰταλῶν ἀρχαιολόγων P. Orsi, L. Pigorini, G. Amagano καὶ ἄλλων ἐν Ἰταλίᾳ, αἱ ἐκτιθέμεναι ἐκάστοτε ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Buletino di Paleontologia Italiana. Αἱ τοῦ ἄγγλου Flintess Petri ἐν Αἰγύπτῳ Hell. Journ. T. XI, 1890 κτλ.

³ Πρὸλ. Noak, Mitth. d. deutsch. arch. Institut. T, XIX, σελ. 405 καὶ ἔξ. O. Müller, Orchomenos. Schuchardt Schl. Ausg. σ. 352.

⁴ Τσουντας, Ἀρχ. Ἐφημ. 1891 σελ. 189 κέξ.

καλυφθέντων βεβαίων λειψάνων τῆς προϊστορικῆς οἰκήσεως τοῦ βράχου, ἐκτὸς τῶν ἐν Μενιδίῳ (Das Kupelgrab v. Menidi), Σπάτα (Ἀθήναιον τόμ. 6), Ἐλευσίनि (Ἀρχ. Ἐφ. 1889) καὶ Ἀλικῇ (Furtw.-Löschcke, Myk. Vas. Text. σ. 37) τάφων, αἱ παρ' ἡμῶν γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἐβεβαίωσαν συνοικισμοὺς προϊστορικοὺς ἐν Θορικῷ, ἐν Βραυρωνί, ἐν Στειριᾷ, Λιγόρι (Κυθήρῳ;) καὶ Μαρχοπούλῳ (Σφητῷ;), αἱ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Sam. Wide καὶ ἐν Ἀφίδναις. Ἡ Ἀττικὴ ἦτο, ὡς φαίνεται, ἐν τῇ παναρχαίᾳ ἐκείνῃ χρονικῇ περιόδῳ πολὺ πυκνότερον κατφωκῆμένη ἢ ὅσον θὰ ὑπελόγιζέ τις βασιζόμενος ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Στράβωνος (397,20) τοῦ μνημονεύοντος δώδεκα μόλις συνοικισμῶν. Ἡ ἀνατολικὴ ἰδίως ἀκτὴ τῆς Ἀττικῆς ἦτο οὐ μόνον πυκνῶς κατὰ κώμας, ἀλλὰ καὶ σποράδην ἐπαρκῶς κατφωκῆμένη. Ἄλλ' ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος δὲν εἶνε δυνατὸν ἀκριβῶς νὰ ἀληθεύῃ — ἐννοεῖται λαμβανομένου ὡς θετικοῦ τοῦ ὅτι οἱ συνοικισμοὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μνημονεύμενοι ἀνάγονται εἰς τὴν περίοδον περὶ ἧς ὁ λόγος, ὅπερ ἄλλως βεβαιοῦται διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν οἰκισμῶν τούτων — ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς. Κατὰ τὰς ἐρεῦνας ἡμῶν ἀνεκαλύψαμεν νεκροταφεῖον ὀλόκληρον ἐκ σπηλαιοειδῶν τάφων κατὰ τὴν θέσιν Λιγόρι, εὐρισκομένην ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ (τῆς σημερινῆς, ἣτις ἦτο πιθανῶς καὶ ἡ ἀρχαία¹) τῆς ἀπὸ τῆς παραλίας (Πρασιῶν-Στειριᾶς) εἰς Σφηττόν, πλησίον δὲ τοῦ νεκροταφείου καὶ λείψανα τινὰ τοῦ συνοικισμοῦ, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἐπομείνοις. Ἐπίσης ἀνεκαλύψαμεν νεκροταφεῖον ἑτέρου προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ καὶ κατὰ τὸ

¹ Ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων «Στειριακὴ ὁδὸς» καλουμένη, ἣτις ὑπὸ τοῦ Bursian (Geogr. v. Gr. I σ. 350 κέξ.) θεωρεῖται ὡς σχεδὸν παράλληλος τῆς Σφηττίας, πάντως ἐσφαλμένης. Ἡ δευτέρα ἦτο πιθανῶς μόνον προέκτασις τῆς πρώτης, ἀρχομένη καὶ αὐτὴ ἐκ Σφηττοῦ ὅπως ἡ Στειριακὴ ἐκ Στειριᾶς. Ἄλλὰ περὶ τούτου ἐν τοῖς ἐπομείνοις πλείονα.

ἀρκτικὸν ἄκρον τοῦ λιμένος τῶν Πρασιῶν, παρὰ τὸν ἀρχαῖον δῆμον τῆς Στειριᾶς. Ἐάν δὲ ἡ πρώτη τῶν θέσεων τούτων δυνατὸν εἶνε, ὡς ἐν τοῖς ἐπομένοις θὰ προσπαθήσωμεν ν' ἀποδείξωμεν, νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν ὑπὸ τούτου μνημονευόμενον συνοικισμὸν «Κύθηρρον» (ἢ Κύθηρον), ἡ δευτέρα οὐδὲ κἀν μνημονεύεται, ἐκτὸς ἐάν ὑποθέσωμεν ὅτι ἦτο αὕτη ἡ τοποθεσία τοῦ δωδεκάτου συνοικισμοῦ, οὗ τὸ ὄνομα ἐξηφανίσθη ἐκ τῶν σωζομένων χειρογράφων τοῦ Στράβωνος. Ὑπάρχουσι ὅμως ἀλλαχού βέβαια ἔχνη προϊστορικῶν συνοικισμῶν, ἅτινα δεικνύουσιν ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος δὲν εἶνε ἐντελῶς ἀκριβής. Ἐχνη σπηλαιοειδῶν τάφων βλέπει τις λ. χ. κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἀπὸ Μαρχοπούλου εἰς Βραυρῶνα. Ἐπίσης καὶ ἐν Βελανιδέζῃ (δῆμος Φηγαίας¹) καὶ ἐν Ραφήνῃ (δῆμος Ἀραφήνος²) ὑπάρχουσι πλείστοι σπηλαιοειδεῖς τάφοι, ὡς ἐβεβαίωσεν ἡμᾶς γνώστης τῶν τοιούτων μνημείων. Ἀλλὰ καὶ μεσημβρινώτερον, μεταξὺ Πρασιῶν καὶ Θορικῶν, ἀνεκαλύφθησαν παρακτίως ἔχνη προϊστορικῶν συνοικισμῶν. Καὶ πιθανὸν μὲν νὰ μὴ ἀπετέλουν μεγάλας κώμας οἱ μικροὶ οὗτοι συνοικισμοί, ἀποδείκνυται ὅμως ἐκ τούτου ὅτι ἡ Ἀττικὴ ἦτο πυκνότερον κατοικημένη ἢ ὅσον ἐδικαιοῦτο τις νὰ πιστεύῃ.

Ἀλλὰ νῦν προβῶμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν παρατηρήσεων καὶ συμπερασμάτων ἡμῶν, τῶν διὰ τῶν ἀνασκαφῶν γενομένων, περὶ ὧν βραχείας ἤδη ἐκθέσεις ἐγράψαμεν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς ἀρχ. ἔταιρ. 1893 σελ. 12 κέξ. καὶ 1894 σελ. 20 κέξ.³

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἡμῶν ἐν Ἀττικῇ, αἱ γενόμεναι δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας Α' εἰς ἀνασκαφὰς τάφων καὶ Β' εἰς ἀνασκαφὰς οἰκημάτων. Εἰς τὴν πρώτην τάσσονται αἱ ἐν Βραυρῶνι, Στειριᾷ, Μαρχοπούλῳ, Λιγόρι καὶ Θορικῶ ἀνασκαφαί, εἰς τὴν δευτέραν μόνον αἱ ἐν Θορικῶ. Ἀρχόμενοι τῆς περιγραφῆς τῶν τῆς πρώτης κατηγορίας ἀνασκαφῶν, ἐκθέσωμεν πρῶτον τὰ περὶ τῶν ἐν Βραυρῶνι τάφων.

¹ Πρβ. Milchhöfer, Untersuchungen u. d. Demenordnung v. k. σελ. 14.

² Πρβ. Lolling, Mitth. d. d. Inst. v. At. 1879, σ. 352.

³ Δέον νὰ δηλώσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ἐν τοῖς Πρακτικοῖς ἀνακριδῶς παρ' ἡμῶν ἀνεγράφη ὅτι ἡ παρὰ τὸ Μαρχόπουλον θέσις Κοπρέζα, κεί-
ται πλησίον τῶν Πρασιῶν.

Βραυρῶν.

Περὶ τοῦ ἀκριβοῦς τῆς τοποθεσίας τοῦ ἀρχαιοτάτου τούτου συνοικισμοῦ (Στράβ. ἐνθ. ἄνωτ.) τοῦ διατηρήσαντος, ἕνεκα ἰδίως θρησκευτικῶν λόγων, τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ μέχρι τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων (Παυσ. I, 23,7 καὶ I 33,1¹) τὸ ὄνομα δὲ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐγράφησαν ἤδη παρὰ τῶν νεωτέρων τοπογράφων τῆς Ἀττικῆς ἰκανά². Ἡ παρὰ πάντων δὲ παραδεδεγμένη γνώμη ὅτι ὁ «τόπος» μὲν Βραυρῶν³ (Σουίδας-Ἡσύχιος), ἔκειτο ὀπισθεν τῆς Στειριᾶς ἀρκτικῶς, ἀσχέτως τῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ⁴, ἡ δὲ πόλις μετὰ τοῦ ἱεροῦ τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος καὶ τὸ φρούριον ἐπὶ τοῦ λόφου παρὰ τὴν ἀκτὴν, ὑπερθεν τοῦ ἀγ. Γεωργίου, κυροῦται καὶ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἡμῶν, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερόμενον προϊστορικὸν συνοικισμὸν.

Ἀρκτικῶς τοῦ λιμένος τῶν Πρασιῶν (porto Raphiti), ὀπισθεν σειρᾶς γηλόφων (τὰ νῦν «Περατιά»), ὑπάρχει μικρὸς λιμὴν, οὐχὶ ἀσφαλῆς, κυκλούμενος ὑπὸ παραλίας ἐλώδους. Κατὰ τὸ μεσημβρινὸν τοῦ λιμένος τούτου σχηματίζεται κολπίσκος διακόπτων τὸν ὑπερθεν τοῦ ναοῦ τοῦ ἀγ. Γεωργίου λόφον, τῆς λοιπῆς σειρᾶς τῶν γηλόφων τῶν ἐξικνουμένων μέχρι τῆς Στειριᾶς. Ἀνατολικῶς τοῦ κολπίσκου τούτου, ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ ὑπερθεν λόφου, κεῖνται οἱ σπηλαιοειδεῖς τάφοι, περὶ ὧν κατωτέρω. Ὁ σχετικὸς ὅμως πανάρχαιος συνοικισμὸς τῆς Βραυρῶνος δέον νὰ τοποθετηθῇ οὐχὶ ἄνωθεν τῆς κλιτύος ἐνθα οἱ τάφοι, ἀλλ' ἐναντι ταύτης ἐπὶ τοῦ ἡμικυκλικοῦ ὑψώματος⁵ (ἄνωθεν τοῦ ναοῦ τοῦ ἀγ. Γεωργίου) τοῦ σχηματίζοντος εἶδος φυσικοῦ φρουρίου. Ὡς ἔχνη δὲ τοῦ συνοικισμοῦ δέον νὰ θεωρηθῶσιν, ἐξαιρέσει λαξευμάτων

¹ Πρβλ. καὶ Hermann, Gotterd. Alterth. παρ. 62, 15 κέξ.

² Πρβλ. Leake, D. v. At. σελ. 61 κέξ. Ross, Arch. Auf. σ. 222 κέξ. Bursian, Geogr. v. Gr. σ. 348 κέξ. Læper, Ath. Mitth. 1892 σελ. 360 κέξ. ἐνθα καὶ αἱ ἀκριβέστεραι περὶ τῆς τοποθεσίας εἰδήσεις. Milchhöfer, Karten v. Attika (III-IV, σελ. 7).

³ Ὁ Πασανίας (I, 23, 7) καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἀναγράφουσι καὶ ταύτην ὡς «δῆμον» ἐσφαλμένως, ὡς γνωστόν, διότι οὐδεμία ἐπιγραφή ἀναφέρει δῆμον τοιοῦτον ἢ δημῶτην τινά. Τοποθετεῖται δ' εὐστόχως ἐν τῇ θέσει αὐτῆς ὁ δῆμος «Φιλιάδων». Πρβλ. Milchhöfer ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 14.

⁴ Πρβλ. Leake ἐνθ. ἄνωτ. κατὰ τὸν Ἡσύχ. ἐν λ. «Διακρεῖς».

⁵ Ἴδ. Karten v. Attika (III-IV) καὶ Text. σ. 7.

τινῶν ἐν τῷ βράχῳ καὶ ὀπῶν τινῶν ὑπογαίων¹, οἱ πολλαχοῦ ἐπὶ τῶν κλιτύων αὐτοῦ ἐσπαρμένοι ὀγκόλιθοι, οἱ μαρτυροῦντες τὴν ὑπαρξίν τείχους φρουρίου, πιθανῶς ἀρχαιοτάτου. Ἡ θέσις ὅμως τοῦ λόφου εἶνε τοιαύτη, ὥστε, ἀναζητουμένου τοῦ συν-οικισμού, ἕνεκα τῆς ἀνακαλύψεως τῶν τάφων ἐπὶ τῆς ἔναντι αὐτοῦ κλιτύος, νὰ μὴ δύνηται τις ἢ ἀδιστάκτως νὰ τοποθετήσῃ ἐκεῖ τοῦτον. Ἀνασκαφαὶ ἐνεργούμεναι ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψώματος τούτου, ἴσως ἤθελον ἀποδείξει ἀληθῆ τὴν ὑπόθεσιν, ἀλλ' ἡμεῖς, καίτοι ἐπαναλαβόντες τὴν ἔρευναν (Πρακτ. 1894, σελ. 21), δὲν ἠδυνήθημεν ἕνεκα τῶν ὑετῶν νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν ἀνασκαφήν, ἐλλείψει οἰκήματος ἐν τοῖς πλησιοχώροις, καὶ ἀνεβάλομεν τὴν ἐξέτασιν δι' ἄλλην περίοδον εὐκαιροτέραν.

Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ νεκροταφείου τῶν σπηλαιοειδῶν τάφων ἐνταῦθα, ὀφείλεται εἰς τὴν τύχην. Καλλιεργουμένου τοῦ ἀγροῦ ὑπὸ χωρικοῦ τινος, κατοικοῦντος ἐν Μαρκοπούλῳ, ἐβυθίσθη ἐν τῶν σπηλαίων. Ὁ ἀγρότης ἐκ περιεργίας ἀνέσκαψεν ἐν μέρει τὸ σπήλαιον καὶ εὔρε τρία ἢ τέσσαρα μικρὰ ἀγγεῖα, ἅτινα καὶ ἐδώρησατο τῷ κ. Παπαβασιλείου (ἐν Μαρκοπούλῳ), εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὁποίου τυχαίως εἶδον ταῦτα. Ἐλαβον δὲ τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας καὶ διηυθύνθην μετὰ τοῦ ἀνασκάψαντος τὸ σπήλαιον ἀγρότου εἰς τὸ μέρος ἔνθα οἱ τάφοι. Ἡ κλιτύς ἐδείκνυε πολλαχοῦ σημεῖα ὑπάρξεως σπηλαίων καταβυθισθέντων. Βεβαίως δ' εἶχε γείνει, εἰς παλαιότερους ὅμως χρόνους, καὶ ἀνασκαφὴ πολλῶν τοιούτων, καθ' ὅσον εὕρισκοντο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πλεῖστοι ἐσπαρμένοι λίθοι ἀργοί, προφανῶς μὴ ἐν τῷ ἀγρῷ ἀνορυχθέντες, ἀλλὰ μετακομισθέντες ἐκεῖσε, ὅπως χρησιμεύσωσιν εἰς ἔμφραξιν τῶν στομιῶν τῶν σπηλαίων. Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πλεῖστα τεμάχια μυκηναίων ἀγγείων, τῶν στιλπνῶν. Ἡ εὔρεσις τῶν τάφων καὶ ἕνεκα τῆς ἀνασκαλέυσεως τοῦ ἐδάφους καὶ κυρίως ἕνεκα τῆς σαθρότητος τοῦ βράχου (λίαν πωρώδους ὄντος) καθίστατο λίαν δυσχερής. Καὶ ἀνεκαλύψαμεν μὲν κατὰ τὴν ἀνασκαφήν τὰ κατερριμμένα σπήλαια

¹ Πρόχειρός τις ἔρευνα τούτων ὑπ' ἐμοῦ γενομένη κατὰ τὴν ἀνασκαφήν τῶν τάφων, εἰς οὐδὲν ἔληξεν ἕνεκα τοῦ δυσχεροῦς τῆς ἐξερεύνησεως τούτων. Πιθανῶς ὅμως ἀνήκουσιν αὐταὶ εἰς μεταγενεστέραν οἰκίαν τοῦ μέρους.

πολλῶν τάφων, δὲν κατωρθώσαμεν ὅμως τὴν ἐξερεύνησιν ἢ τριῶν μόνον, ἐν σχετικῶς καλῆ καταστάσει διατηρουμένων. Ἦσαν δὲ τὰ σπήλαια τούτων τετράγωνα (2 μ. × 2 περίπου) ὕψος 2¹/₂ μέτρων μετὰ στενῆς εἰσόδου πεφραγμένης διὰ λίθων ἀργῶν. Τὴν ἐξερεύνησιν ὅμως τῶν σπηλαίων τούτων δὲν ἐνηργήσαμεν διὰ τοῦ «δρόμου» τούτων, ἀλλὰ δι' ὀπῆς κατὰ τὴν στέγην αὐτῶν, διότι, ὡς εἴπομεν, ὁ βράχος ἦτο τοσοῦτον σαθρός, ὥστε αἱ δοκιμαὶ αἰ γιγνόμεναι πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν δρόμων τῶν σπηλαίων, κατεβύθιζον τὴν ὀροφήν τούτων ὅπου ἐτύγγανε νὰ ὑπάρχωσι τοιαῦται μήπω καταβυθισμένα. Τοιοῦτοτρόπως καὶ τῶν τριῶν τούτων σπηλαίων ἢ ἀνασκαφὴ ἐγένετο ἄνωθεν καὶ ἐπομένως αἱ λεπτομέρειαι ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν νεκρῶν διέφευγον τὴν παρατήρησιν ἡμῶν. Ἡδυνήθημεν μόνον νὰ σημειώσωμεν ὅτι καὶ ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ἀνασκαφεῖσι σπηλαίοις ὑπῆρχον πλείονες τοῦ ἐνός νεκροί. Ἐν τῷ πρώτῳ πάντως οὐχὶ ὀλιγώτεροι τῶν τριῶν (διότι ἐξήχθησαν τρεῖς κάτω σιαγόνες), ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ἀνὰ δύο τοῦλάχιστον. Εὐρήματα ἐν τῷ πρώτῳ τάφῳ ἐγένοντο τὰ ἐξῆς: ἑπτὰ μικρὰ ἀγγεῖα τοῦ μυκηναίου καλουμένου τρόπου τῆς νεωτέρας περιόδου, ὧν τὴν ἀπεικόνισιν δὲν ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαίαν, παραπέμποντες εἰς τὸ ὑπὸ Furtwängler-Löschke γνωστὸν σύγγραμμα Mykenische Vasen 102, 107, 112, 131, 143, 164, XLIV, 89, ἅτε τὸ σχῆμα τούτοις ὅμοια, καὶ τεμάχια δύο ἄλλων ἀγγείων τοῦ σχήματος τῆς Bügelkanne μετὰ τριῶν λιθίνων διατρήτων «σφονδουλίων» ὡς κοινῶς καλοῦσι τὰ συχνὰ ἐν τοῖς σπηλαιοειδέσι τάφοις εὕρισκόμενα ἀντικείμενα ταῦτα, ἅτινα καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ Τσουντα¹ ὡς κομβία παραδεχόμεθα, διότι ἐκτὸς τοῦ καταλλήλου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον σχήματος αὐτῶν, παρατηρήσαμεν ἐν διαφόροις τάφοις ἀναλογίαν τινὰ τούτων πρὸς τοὺς ἐνταφιασμένους νεκρούς, ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι ἀνὰ ἓν τοῦλάχιστον ἔφερον ἕκαστος τῶν νεκρῶν. Ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἀνασκαφέντων τάφων εὔρεμεν τρία μὲν ἀγγεῖα σῶα (Furtwängler-Löschke ἐνθ. ἀνωτ. 100, 143, 164) καὶ συντρίμματα τριῶν ἄλλων, μετὰ δύο λιθίνων κομβίων. Ὁμοίως καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τάφῳ δὲν εὐρέθη ἢ ἐν μόνον ἀγγεῖον σῶον (Bügelkanne) καὶ ἱκανὰ συν-

¹ Μυκηναὶ καὶ Μυκηναῖος πολιτισμός, σελ. 66.

τρίμματα μετὰ τριῶν λιθίνων κομβίων. Οἱ τάφοι οὗτοι οὐδὲν εἶχον τὸ ἰδιαίτερον ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν αὐτῶν, ἐντελῶς ὁμοίαν οὖσαν πρὸς τὴν τῶν σπηλαιοειδῶν τάφων τοῦ Ναυπλίου, τῆς παλαιᾶς Ἐπιδαύρου καὶ τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς τῆς Ἀττικῆς τόποις παρ' ἡμῶν ἀνασκαφέντων. Τὸ μόνον ἴσως ἄξιον μνείας περὶ αὐτῶν εἶνε ὅτι ὁ «δρόμος» ἦτο λίαν μικρὸς (δὲν ὑπερέβαινε τὰ 2 μέτρα τὸ μῆκος) καὶ ἐπομένως τὰ σπήλαια ἀβαθῆ, διὰ τοῦτο δὲ καὶ κατεβυθίζοντο εὐκόλως. Ἐν γένει δὲ ἡ τε κατασκευὴ αὐτῶν καὶ τὰ κτερίσματα ἦσαν πτωχά, ἐξ οὗ δυνατόν νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι ὁ συνοικισμὸς οὗτος ἦτο οὐχὶ πολὺ πλούσιος.

Στειριά.

Ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν τοῦ ἀρχαίου δήμου τῆς Στειριάς ἢ Στειρίας δὲν ὑπάρχει ἀμφισβήτησις¹. Ὁ Στράβων (IX, 399) μνημονεύει τούτου μεταξὺ Πρασιῶν καὶ Βραυρωνος, εἶνε δὲ καὶ ὡς ἐκ τῶν σωζομένων λειψάνων πλέον ἢ βέβαιον ὅτι ὁ ἀρχαῖος δῆμος ἔκειτο κατὰ τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τοῦ λιμένος Porto-Raphiti ἀντικρὺ τῶν Πρασιῶν². Ἄλλ' ἐνῶ γνωστὴ εἶνε ἡ τοποθεσία τῆς Στειριάς, ὡς δήμου ἀρχαίου, οὐδαμῶθεν γνωστὸν ἦτο ὅτι ἡ θέσις αὐτῆς κατεῖχeto ὑπὸ συνοικισμοῦ προϊστορικοῦ, διότι ὁ Στράβων ἀναφέρει μὲν τοὺς παρακτίους προϊστορικοὺς συνοικισμοὺς Ἰορικοῦ καὶ Βραυρωνος, ἀλλὰ δὲν μνημονεύει τῆς Στειριάς, ἥτις πάντως, καθὰ διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν προϊστορικῶν τάφων προκύπτει, ὑπῆρξεν ὡς θέσις, εἷς τῶν ἐν Ἀττικῇ προϊστορικῶν συνοικισμῶν. Θὰ ἐδικαιούμεθα δ' ἴσως μᾶλλον ἡμεῖς προτείνοντες τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Στράβωνος κενοῦ (397-20) διὰ τῆς ἀναγραφῆς τοῦ ὀνόματος τῆς θέσεως ταύτης, ὡς τοῦ ἐλλείποντος δωδεκάτου συνοικισμοῦ, ἢ ἄλλοι προτείναντες, ὡς γνωστὸν, ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου, τὰς Πρασιᾶς, ἐὰν μὴ, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, ἐνομιζόμεν ὅτι

¹ Ὑποθέτομεν ὅτι καὶ ὁ Ross (arch. Aufs. I, σ. 222) δὲν τοποθετεῖ τὰς "Ἄλας Ἀραφηνίδας ἐκεῖ ἔνθα ἡ Στειρία, ὡς νομίζει ὁ Bursian (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 350, σημ. 1), ἀλλὰ «δυτικῶς τοῦ λιμένος Porto-Raphiti» δηλ. ὅπισθεν τῆς Στειρίας πλησίον μᾶλλον τῆς Βραυρωνος, καὶ ἐπομένως καὶ κατ' αὐτόν, ὑπάρχει τόπος διὰ τὴν Στειρίαν.

² Leake, Demen v. At. σελ. 60. Bursian, ἐνθ. ἀνωτ. Lolling, Mitth. d. d. Inst. 1879, σελ. 352. Milchhöfer, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 18. Lösser, Mitth. d. deutsch. Inst. v. Ath. 1892, σελ. 367.

ἢ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος παραδοθεῖσα εἰδησις περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προϊστορικῶν ἐν Ἀττικῇ συνοικισμῶν εἶνε ἐν μέρει ἀνακριβής.

Καὶ ἐν Στειριά ὅπως καὶ ἐν Βραυρωνί καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις, ἡ ἀνακάλυψις τοῦ νεκροταφείου τῶν σπηλαιοειδῶν τάφων, ὀφείλεται εἰς τὴν τύχην. Κατεβυθίσθη ἐν τῶν σπηλαίων. Διότι ἀληθῶς μόνον ὑπὸ μάντεως θὰ ἦτο δυνατόν ν' ἀνακαλυφθῆ τοιοῦτου εἶδους νεκροταφείον, ἄνευ τῆς βοήθειας τῆς τύχης, ἀφοῦ, ὡς γνωστὸν, οὐδὲν ἀπολύτως ὑπάρχει τὸ προδίδον τοὺς σπηλαιοειδεῖς τάφους, ὅταν οὗτοι κείνται ἐπὶ ἐδάφους κεκαλυμμένου ὑπὸ χρώματος. Μόνον ἐπὶ βραχῶδους γυμνοῦ ἐδάφους δυνατόν νὰ διακριθῶσιν οὗτοι, ὡς συνέβη τοῦτο ἡμῖν ἐν παλαιᾷ Ἐπιδαύρῳ, ὅπου καὶ ἀνεσκάψαμεν πολλοὺς τοιοῦτους (ἴδ. ἀρχ. Δελτ. 1888, σελ. 155). Ἡ καταβύθισις τοῦ σπηλαίου ἐνταῦθα προσεῖλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν ἀγροτῶν, οἵτινες, ἐρευνήσαντες διὰ σκαφῆς τοῦτο καὶ εὐρόντες ἀγγεῖα, ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἔρευναν ἀπάσης σχεδὸν τῆς κλιτύος τῆς κειμένης πέραν τοῦ ναοῦ τοῦ ἀγ. Σπιυρίδωνος. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐκεῖ τὸ ἔδαφος (ὁ βράχος) ἦτο λίαν σαθρὸν καὶ τὰ σπήλαια, τὰ πλησίον ἄλλως τε ἀλλήλων κείμενα, ἐβυθίζοντο εὐχερῶς, ἡ ἀνασκαφὴ τῶν χωρικῶν ηὔδοκίμησε, καθὰ φαίνεται, διότι ὅταν ἐγὼ ἐπεσκέφθην τὸ μέρος, ἐμέτρησα περὶ τοὺς εἴκοσι λάκκους. Ἐν τούτοις καὶ ἡ ἔρευνα ἡμῶν δὲν ἀπέβη ἐντελῶς εἰς μάτην, διότι τοῦλάχιστον κατωρθώσαμεν νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι τὸ νεκροταφείον, τὸ οὕτω λάθρα συληθέν, ἀνῆκεν εἰς τὴν προϊστορικὴν χρονικὴν περιόδον. Ἀπεκαλύψαμεν δ' ἡμεῖς ἐν μὲν ἄθικτον σπήλαιον πλησίον τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου, ἐν δὲ ἔτερον, ἐπίσης ἀσύλητον, κατὰ τὸ ἄνω ἄκρον τῆς κλιτύος. Καὶ τὰ δύο σπήλαια ἦσαν ἐντελῶς ὅμοια τοῖς ἐν Βραυρωνί. Ἀνεσκάψαμεν δὲ καὶ ταῦτα, λόγῳ τῆς σαθρότητος τοῦ βράχου, δι' ὁπῆς ἀπὸ τῆς ὀροφῆς. Τὸ πρῶτον σπήλαιον, τὸ εἰς τὸ ἀνώτατον τῆς κλιτύος μέρος ἀνακαλυφθέν, ἦτο λίαν μικρὸν. Εἶχε μόλις ἐν καὶ ἡμισυ μέτρον μῆκος καὶ πλάτος — ἴσως ἦτο καὶ εὐρύτερον, διότι ὡς ἐκ τῆς σαθρότητος τοῦ βράχου δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐξακριβώσω ποῦ ἀκριβῶς τὸ ἀρχαῖον λάξευμα ἐπερατοῦτο, καταπίπτοντος τοῦ βράχου λίαν εὐχερῶς. Ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ, τῷ ἔχοντι καὶ στόμιον

πεφραγμένον (δρόμον δὲν εὖρον εἰ καὶ πάντως εἶ-
χεν), ὑπῆρχον ὅστ' ἓνός μόνον νεκροῦ λίαν σεσα-
θρωμένα. Εὐρέθη δὲ ἐντὸς ἐν ἀγγεῖον οὐτινος τὸ
σχῆμα εἶναι περίπου ὡς τὸ ἐν Furt. Lösch. XLIV
104 (ἢ λαβὴ ὅμως αὐτοῦ ἐξέχουσα τοῦ χεῖλους), εἷς
χρυσοῦς δακτύλιος ἐξ ἐλάσματος καὶ ἐν λίθινον κομ-
βίον. Τὸ σπουδαῖον ἐν τοῖς εὐρήμασι τούτοις εἶνε ὅτι
τὸ μικρὸν αὐτὸ ἀγγεῖον, τὸ φέρον μελαίνας ταινίας
ἐπὶ ἐδάφους φαιοῦ, ἔχει οὐχὶ στιλπνὸν τὸ γάνωμα
ἀλλὰ σκοτεινόν (matt). Τὸ πρῶτον δὲ ἐνταῦθα, βε-
βαιουῦται ἢ εὐρέσις ἐν σπηλαιοειδεῖ τάφῳ ἀγγείου
φέροντος οὐχὶ στιλπνὸν γάνωμα¹. Ἐπειδὴ δέ, ὡς
γνωστόν, τὰ διὰ σκοτεινοῦ γανώματος ἀγγεῖα, ἀρ-
χαιότερα εἶνε τῶν ἐχόντων στιλπνὸν τοῦτο, ἔπεται
ὅτι καὶ ὁ τάφος ἀνήκεν εἰς τὴν ἀρχαιότεραν μυκη-
ναίαν χρονικὴν περίοδον. Θὰ ἐλέγομεν δὲ αὐτὸ
τοῦτο καὶ διὰ τὸν ὅλον συνοικισμόν, ἐὰν μὴ τὸ δεύ-
τερον ἀνακαλυφθὲν σπήλαιον, τὸ εἰς τὸ κατώτατον
μέρος τῆς κλιτύος (πλησίον τοῦ παραρρέοντος χει-
μάρου) κείμενον, περιεῖχεν ἀγγεῖα τῶν στιλπνῶν.
Ἐσαύτως καὶ τὰ τεμάχια ὅσα ἠδυνήθημεν νὰ συλ-
λέξωμεν ἐπὶ τοῦ λάθρα ἀνασκαφέντος μέρους τῆς
κλιτύος, ἀνήκον πάντα εἰς τὸ νεώτερον εἶδος τῶν
ἀγγείων τούτων. Προκύπτει ἐπομένως ἐκ τούτου
ὅτι ἐν Στειριᾷ ὁ συνοικισμὸς ἦτο ἀρχαιότερος ἢ
μᾶλλον εἰπεῖν πρωϊαίτερον ἐγκαθιδρυμένος ἢ ἐν
τοῖς ἄλλοις τῆς Ἀττικῆς τόποις ὅπου ἀνεύρομεν
μόνον τὴν νεωτέραν μυκηναίαν περίοδον.

Τὸ ἀνασκαφὲν δεύτερον σπήλαιον ἦτο ἐπίσης
μικρὸν, δὲν ἠδυνήθημεν δὲ νὰ μετρήσωμεν ἀκρι-
βῶς τὴν χωρητικότητά αὐτοῦ, διότι ὁ βράχος ἦτο
ἀκριβῶς ὡσεὶ ἄμμος εὐσκαπτος. Μόνον δὲ τοῦ στο-
μίου ἢ θέσις ἦτο εὐδιάκριτος ἕνεκα τῶν λίθων τῶν
φραττόντων αὐτό. Νεκροὶ ὑπῆρχον ἐν τῷ σπηλαίῳ
δύο, ὧν ὁ πρότερον ἴσως ταφείς ἐκτάδην κείμενος
πρὸ τοῦ στομίου δεξιᾷ, ὁ δὲ ὕστερον ἀπέναντι τού-
του ἔχνη ὅμως μόνον τῶν σκελετῶν τούτων διεκρί-
νοντο ὡς ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως αὐτῶν. Κτερίσματα
εὐρέθησαν τὰ ἐξῆς· ἐξ ἀγγεῖα σῶα στιλπνὰ (Furt-
wängler-Löschke 150 — ἄνευ τῶν σπειροειδῶν
κοσμημάτων — 164, 107^{ης}, 112 καὶ XLIV 29
ὡς πρὸς τὸ σχῆμα· διακόσμησιν φέρον ταινιοειδῆ)
καὶ τέσσαρα ἢ πέντε ἕτερα ἐν τεμαχίοις. Δύο λί-
θινα κομβία καὶ δύο πήλινα εἰδώλια τῶν συνήθων

¹ Τὴν παρατήρησιν ταύτην ὄφειλω εἰς τὸν κ. Τσουνταν.

ἐν τοῖς τοιούτοις τάφοις (ιδ. ἀπεικονισμένα Myk.
Vas. Text. σ. 32). Εἶνε ἐνταῦθα ἄξιον παρατηρήσεως
ὅτι τὰ εἰδώλια ταῦτα, ἅτινα ἐν τοῖς ὁμοίοις καθ'
ὄλα τάφοις τοῦ Ναυπλίου, τῆς παλαιᾶς Ἐπιδαύ-
ρου (καὶ τῶν Μυκηναῶν ἐν μέρει) εἰσι συχνότατα,
ἐμπεριέχοντος ἐκάστου σπηλαίου μέχρι καὶ δωδε-
κάδος τοιούτων, ἐν Ἀττικῇ εἰσι σπάνια. Μεταξὺ
δέκα σπηλαίων, ἐν ἴσως περιέχει καὶ τοιούτου εἶ-
δους κτερίσματα καὶ ταῦτα κατὰ μονάδα ἢ δυάδα.
Ἡ παρατήρησις αὕτη μὲ ἤγαγεν εἰς τὸ συμπέρα-
σμα ὅτι τὰ χειρουργήματα ταῦτα δὲν κατεσκευά-
ζοντο ἐν Ἀττικῇ, ἀλλὰ μετεφέροντο ἐξ Ἀργολίδος
πιθανῶς, ὅπου ὑπάρχουσιν ἀφθονώτερα ἐν τοῖς σπη-
λαίοις. Ὅπως ἐξ ἄλλου ἢ ἀφθονία τῶν εὐρισκομέ-
νων ἐν τοῖς σπηλαίοις τῆς Ἀττικῆς ἀγγείων (μό-
νον ἐν Μαρκοπούλῳ περὶ τὰ διακόσια) μοὶ καθιστᾷ
ἀμφίβολον λίαν τὴν γνώμην τῶν Furtwängler-
Löschke ὅτι πάντων τῶν στιλπνῶν ἀγγείων ἢ προ-
έλευσις εἶνε ἀργολικὴ¹.

Λιγόρι (Κύθηρρος;).

Ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω, ἐν θέσει καλουμένη τὰ
νῦν Λιγόρι, κειμένη δὲ κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς
ὁδοῦ τῆς ἀπὸ τοῦ λιμένος (Πρασιῶν-Στειριᾶς) εἰς
Μαρκόπουλον, ἤτις πάντως συμπίπτει (κατὰ τὸ
πλεῖστον τοῦλάχιστον μέρος) πρὸς τὴν ἀρχαίαν
«Στειριακὴν ὁδόν», εὕρομεν τάφους καὶ ἄλλα ἔχνη²
προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ. Πρὶν προβῶμεν εἰς τὴν
περὶ αὐτῶν ἔκθεσιν, ἄς ἐξετάσωμεν μὴ εἶνε δυνα-
τὸν νὰ ταῦτισθῇ ὁ συνοικισμὸς οὗτος — ὁ ἄλλως
τε οὐχὶ μικρὸς — πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ Στράδωνος
ἀναφερομένους. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἶνε ἀναγκαῖον νὰ
εἴπωμεν ὅτι ἐκ τῶν ἑνδεκα ὑπ' αὐτοῦ μνημονευο-
μένων ὀνομάτων, μόνον ὁ Κύθηρρος εἶνε δυνατόν
νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν τοποθεσίαν
τοῦ συνοικισμοῦ τούτου.

Ὁ Στράδων (399, 20) ποιεῖται μνησίαν αὐ-
τοῦ ἀμέσως μὲν μετὰ τὸν Θορικὸν καὶ τὴν
Βραυρῶνα, τοὺς παρακτίους συνοικισμούς, πρὸ
δὲ τοῦ Σφηττοῦ· εἶνε δὲ τοῦτο, νομίζομεν, λό-
γος ἵνα ζητήσωμεν αὐτὸν μᾶλλον πλησιέστε-

¹ Πρὸς Mittheil. d. deutsch. arch. Inst. XII 1 κέξ.

² Ἐν τοῖς Karten v. Attika οὐδὲν σημειοῦται τῶν ἀρχαίων λει-
ψάνων τούτων, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἐπομένοις.

ρον πρὸς τὴν θάλασσαν ἢ ἀπώτερον ταύτης «im innern Theile, näher dem Hymettos» ὅπως νομίζει ὁ Milchhöfer (ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 19), ὅστις ὁμῶς καὶ ἀνομολογεῖ ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ τοποθετήσῃ που τοῦτον, ὡς δῆμον ἀρχαῖον, μετὰ βεβαιότητος, ἔνεκεν τῆς ἐλλείψεως πάσης ἀξίας προσοχῆς περὶ αὐτοῦ εἰδήσεως, εἴτε ἐμμέσου εἴτε ἀμέσου, προτείνει δὲ ὡς πιθανωτέραν θέσιν τὸ «Παπαγγελάκι»¹. Ὁ Lœpper² ἐξ ἄλλου θέτει τοῦτον ἄνευ ἰσχυρῶν, νομιζομεν, λόγων, ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῶν ὑπερθεν τῆς μεσημβρινῆς ὄχθης τοῦ ἐκ τοῦ Γαργητοῦ ἐρχομένου ρεύματος, ἦτοι ἐν Σπάτα! Ὁ Leake ἐπὶ τέλους (ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 17 Wester.) τοποθετεῖ τὸν Κῦθηρρον ἀορίστως ὀλίγον, «östlich v. Hymettos». Ἡμεῖς ἐξ ἄλλου στηριζόμενοι κυρίως ἐπὶ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν προϊστορικῶν τάφων καὶ ἔχοντες ὑπὸ ὄψει τὴν παρὰ Στράβωνι σειρὰν τῶν ὀνομάτων τῶν ἀρχαίων συνοικισμῶν, μὴ εὐρίσκοντες δὲ καὶ πειστικὰς τὰς ὑποθέσεις τῶν ἀλλαχοῦ τοποθετούντων αὐτόν, ἐκφράζομεν τὴν γνώμην ὅτι ὁ προϊστορικὸς οὗτος συνοικισμὸς, πιθανῶς δὲ καὶ ὁ ὁμώνυμος δῆμος, ἤρμοξε νὰ τοποθετηθῇ ἐν Λιγύρι μᾶλλον ἢ ἀλλαχοῦ. Διότι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων συντελεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης ἡμῶν καὶ ὁ ἐξῆς· ὁ Κῦθηρρος εἶνε γνωστὸν ὅτι ἦτο εἷς τῶν παραλίω δῆμων τῆς Πανδιονίδος φυλῆς μετὰ τὴν ὑπὸ Κλεισθένης διαίρεσιν τῆς Ἀττικῆς εἰς τριτῶς³. Γνωστὸν δ' ἐπίσης εἶνε καὶ οὐχὶ ἀμφισβητήσιμον (Milchhöfer ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 17) ὅτι ἐν τῇ παραλίῳ μοίρᾳ τῆς φυλῆς ταύτης τίθενται οἱ δῆμοι Μυρρινοῦς, Ἀγγελή, Πρασιαί, Στειριά κτλ. ὧν ἡ θέσις ἐπίσης ὡς γνωστὴ καὶ ἀναμφισβήτητος δέον νὰ θεωρηθῇ. Τεθέντων δὲ τούτων ὡς βεβαίων, ἢ τοποθέτησις τοῦ Κῦθηρρου καὶ ὡς δῆμον, ἐν μέσφ τῶν λοιπῶν «παραλίω» δῆμων τῆς αὐτῆς φυλῆς, εἶνε, φαίνεται μοι, φυσικωτέρα ἢ ἡ ἀναζήτησις τούτου κατὰ τὰς ἀνατολικὰς ὑπωρείας τοῦ Ὑμητοῦ, ἢ καὶ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Σπάτα. Κεῖται δὲ ἔντως ἡ θέσις αὕτη ἐν τῷ μέσφ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἀρχαίων δῆμων, ἀπέχουσα τόσον

¹ Ἐκεῖ που τοποθετεῖ τοῦτον καὶ ὁ Σουρμελῆς, σελ. 21. Ὁ Ross, Arch. Aufs. I, σ. 209, θέτει τοῦτον πλησίον εἰς τὸ Κορωπί!

² Mitth. d. Ath. Inst. 1892, σ. 354 καὶ 369.

³ Lœpper ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 369 καὶ Foucart, Bull. d. e. Hell. 1889, σ. 347. Ὁ Milchhöfer τάσσει τοῦτον ἐν τοῖς μεσογείοις δῆμοις τῆς φυλῆς ταύτης, οὐχὶ εὐλόγως.

ἀπὸ τε τῶν Πρασιῶν καὶ τῆς Στειριάς, ὅσον περὶ που ἀπὸ τοῦ Μυρρηνοῦντος καὶ τῆς Ἀγγελῆς. Πρὸς τούτοις δέον νὰ σημειωθῇ καὶ τοῦτο ὅτι περὶ τὰ διακόσια μέτρα μακρὰν τῶν πλησίον τῆς ὁδοῦ ἀνακαλυφθέντων προϊστορικῶν τάφων (ἀριστερὰ τῷ ἀνερχομένῳ ἐκ τοῦ λιμένος) ὑπάρχουσιν οὐ μόνον ὁρατὰ ἔχνη τοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ, περὶ ὧν κατωτέρω, ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα μεταγενεστέρων οἰκοδομῶν, ἅτινα πιθανῶς ἀνήκουσιν εἰς τὸν δῆμον τοῦτον, ὅστις, ὡς γνωστὸν, ἦτο τῶν μικροτέρων τῆς Ἀττικῆς¹. Ἐπειδὴ ὁμῶς δυστυχῶς τὸ μέρος τοῦτο εἶνε ιδιόκτητον καὶ καλλιεργημένον (ἀμπελώνες), δὲν μοι ἐπετράπη ἢ ἐξερεύνησις αὐτοῦ, δι' ἧς ἴσως ἤθελε βεβαιωθῇ καὶ ἡ θέσις τοῦ ἀρχαίου δῆμου, ὡς διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν τάφων ἐβεβαιώθη ἢ ὑπαρξίς ἐκεῖ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ.

Τοὺς τάφους ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἀνεκάλυφα διερχόμενος τὴν ὁδὸν ἀπὸ Πρασιῶν εἰς Μαρκόπουλον. Παρατήρησα λάκκον τινα κατὰ τὸ ἄκρον τῆς ὁδοῦ καὶ ὑπέθεσα ὅτι ἦτο βεβυθισμένον σπήλαιον. Ὅντως δὲ τὴν ἐπομένην οἱ ἐργάται ἡμῶν ἀνεκάλυπτον ἐκεῖ πολλοὺς σπηλαιοειδεῖς τάφους, οἵτινες εὐτυχῶς δὲν εἶχον ἐρευνηθῇ ἄλλοτε. Τὸ ἔδαφος, ἐν ᾧ εἶχον λαξευθῇ τὰ σπήλαια ταῦτα, εἶνε πωροῦδες μὲν, ἀλλὰ στερεόν, δι' ὃ καὶ οἱ τάφοι διετηροῦντο, ὡς τὰ πολλά, ἐν καλῇ καταστάσει. Τὰ ἰδιάζον τῶν σπηλαίων τούτων εἶνε ὅτι κατεσκευάσθησαν ὑπὸ ἔδαφος ελάχιστα ἐπικλινές καὶ διὰ τοῦτο, ὅτε τὸ πρῶτον εἶδον τὸν προδόντα μοι τὰ σπήλαια λάκκον, ἀμφέβαλον περὶ τῆς ὑπαρξείως σπηλαιοειδῶν τάφων ὑπὸ ἐπίπεδον σχεδὸν ἐπιφάνειαν! Παρατήρησα ὁμῶς ἀκολούθως ὅτι οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ, πλησίον ἐκεῖ, ὑπῆρχεν ἔδαφος κατάλληλον εἰς ἀνόρυξιν σπηλαίων ἐπικλινές, διότι πάντα τὰ περίξ ὑψώματα καλύπτονται ὑπὸ χώματος ἐρυθρωποῦ μέχρις ἰκανοῦ βάθους. Ἐκ τοιαύτης δ' ἀνάγκης πιεζόμενοι, φαίνεται, ἐπεχείρησαν τὴν κατασκευὴν σπηλαίων οὐχὶ ἐπὶ ὑψώματος καὶ ἐπομένως ἐπὶ ἐδάφους ἐπικλινούς, ἀλλ' ἐπὶ ἐπιπέδου σχεδόν, ἀνορύττοντες ταῦτα εἰς σχετικῶς μέγα βάθος. Συνέπεια δὲ τούτου εἶνε πρῶτον μὲν ὅτι οἱ δρόμοι τῶν σπηλαίων δὲν ἄγουσιν εὐθέως καὶ ὀριζοντίως πρὸς τὸ στόμιον τούτων, ὅπως εἰς τὰ ἐπὶ ἐδάφους ἐπικλινούς σπήλαια, ἀλλὰ

¹ Milchhöfer ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 18.

λοξῶς, ἀποτελοῦντες ὀξεῖαν γωνίαν πρὸς ταῦτα. Δεύτερον δὲ ὅτι οἱ δρόμοι, σχεδὸν ἅπαντες, εἶχον κατασκευασθῆ κλιμακωτοί¹, διότι ὡς ἐκ τοῦ βάθους εἰς ὃ εὐρίσκετο τὸ στόμιον (εἰς τινὰς καὶ εἰς 6 μέτρα) ἢ κάθοδος θὰ ἦτο δυσχερῆς ἄνευ τῶν βαθμίδων. Ἐνεκα δὲ τῆς σχετικῶς στερεότητος τοῦ ἐδάφους ἐνταῦθα, ἄνευ μεγάλης δυσχερείας, ἀνεύρομεν τοὺς δρόμους καὶ ἀκολουθῶν τὰ σπήλαια δέκα τάφων. Δὲν ἐξηγτλήθη ὅμως τὸ νεκροταφεῖον βεβαίως διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἡμῶν, ἀλλὰ προχωρεῖ εἰς ἰκανὴν ἔκτασιν μεσημβρινῶς ἐπὶ γαιῶν καλλιεργημένων (ἀμπελώνων) ὄπου, φυσικῶς, ἢ ἀνασκαφῇ ἀπηγορεύετο ἄνευ ἀδρᾶς ἀποζημιώσεως, εἰς ἣν ἐθεώρησα οὐχὶ ἀναγκαῖον νὰ ὑποβάλω τὴν ἐταιρεία, ἀφ' οὗ διὰ τῆς ἀνασκαφῆς τῶν δέκα τάφων ἐβαιοῦτο μὲν ἐπαρκῶς ἢ θέσιν τοῦ συνοικισμού, τὸ νεκροταφεῖον δὲ ἐξ ἄλλου δὲν παρεῖχεν ἐλπίδας εἰς μεγάλα καὶ σπουδαῖα εὐρήματα, διότι τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων, φαίνεται, τῆς Ἀττικῆς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦσαν, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, πτωχοί. Εἰς τὸ συμπέρασμα ἄλλως τε τοῦτο ὀφείλει τις πάντως νὰ καταλήξῃ, συγκρίνων τὴν ἀφθονίαν καὶ ποικιλίαν τῶν κτερισμάτων ἐν τοῖς συγχρόνοις καὶ ὁμοίοις τὴν κατασκευὴν τάφους τῶν πλουσίων Μυκηναίων, πρὸς τὸ εὐτελὲς σχετικῶς καὶ πενιχρὸν τῶν κτερισμάτων τῶν τάφων τῆς Ἀττικῆς.

Ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω μνηθείσης διαφορᾶς ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν δρόμων, κατὰ τὰ λοιπὰ καὶ οἱ ἐν Λιγόρι τάφοι οὐδόλως διέφερον τῶν ἀλλαγῶν ἀνακαλυφθέντων σπηλαιοειδῶν τάφων, δι' ὃ καὶ δὲν θὰ προβῶμεν εἰς τὴν περιγραφὴν ἑνὸς ἐκάστου τούτων ἰδία. Θὰ ἀναγράψωμεν μόνον ὅ,τι παρατηρήσαμεν χρῆζον ἰδίας μνείας.

Τὰ σπήλαια, ὧν δύο μόνον ἦσαν καταβεβυθισμένα καὶ ἐπομένως πλήρη χύματος, εὐρέθησαν ἀποφρασσομένου τοῦ στομίου, οὐχὶ ἐντελῶς κενά, ὥστε νὰ φαίνωνται οἱ σκελετοί, διότι ἐν ἅπασιν μέρος τοῦ βράχου τῆς ὀροφῆς, ὡς τὰ πολλὰ δὲ τὸ κατὰ τὸ μέσον, εἶχε καταπέσει. Μόνον δὲ οἱ κατὰ τὰ ἄκρα κείμενοι νεκροὶ ἐφαίνοντο ἔν τισι τούτων καὶ τὰ ἀγγεῖα, ὅσα τυχὸν εὐρί-

σκοντο ἐντελῶς εἰς τὸ ἄκρον, ἅπερ καὶ ὄλως σῶα ἐξήχθησαν. Ἄξιον μνείας δ' ἐνταῦθα εἶνε καὶ τὸ ἐξῆς. Ἐν τινι τῶν σπηλαίων τούτων παρατηρήσαμεν, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπόφραξιν τοῦ στομίου, ἀγγεῖον σῶον εὐρισκόμενον ὑψηλά, ἐπὶ τοῦ χύματος τοῦ καταπεσόντος ἀπὸ τῆς στέγης τούτου. Τὸ πρᾶγμα ἐφάνη ἡμῖν παράδοξον καὶ ἐπεμείναμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν αὐτοῦ. Παρατηρήσαμεν δὲ ὅτι ὁ ὄγκος τοῦ χύματος, ἐφ' οὗ ἔκειτο τὸ ἀγγεῖον, περιεῖχε μίγδην καὶ ὁστᾶ νεκρῶν μετὰ ἀγγείων τετρασμένων, ἐν ᾧ κατὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον τοῦ σπηλαίου ἔκειτο ἐκτάδην σκελετὸς οὐχὶ ἐπὶ καθαροῦ ἐντελῶς ἐδάφους. Οἱ τὸν τελευταῖον τοῦτον νεκρὸν ἐνταφιάσαντες εὗρον, φαίνεται, τὴν ὀροφὴν τοῦ σπηλαίου κατερριμμένην, δὲν ἐφρόντισαν δὲ ν' ἀποκαθάρσωσι τὸ σπήλαιον χωρίζοντες τὰ ὁστᾶ, ἀλλὰ συνεχώρευσαν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἄκρου τὸν ὄγκον ἅπαντα, ὅπως εὖρη ὅπως δὴποτε θέσιν καὶ ὁ τελευταῖος νεκρὸς, ἐπέθεσαν δὲ ἐπὶ τοῦ σωροῦ τούτου τὸ ἀγγεῖον περὶ οὗ ἀνωτέρω. Ἡ παρατήρησις αὕτη ἔχει κατὰ τοῦτο ἀξίαν τινά, ὅτι ἐμφαίνει κατὰ ποῖον ἀμελεῖ τὸν τρόπον ἐκήδεον ἐνίοτε τοὺς νεκροὺς αὐτῶν οἱ ἄνθρωποι τῶν χρόνων ἐκείνων, εὐρισκόμενον ἀληθῶς εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν μεθ' ἧς κατεσκευάζον τὰ ὑπόγαια σπήλαια, ἣτις καὶ χρόνου καὶ δαπάνης ἐδεῖτο. Ἐπίσης εἰκάζει τις ὡς ἐκ τοῦ προχείρου, οὕτως εἰπεῖν, ἐνταφιασμοῦ τούτου, ὅτι οἱ κηδεύσαντες τὸν νεκρὸν συγγενεῖς ἔρριψαν τοῦτον εἰς τινὰ γωνίαν καὶ ἀπῆλθον ἄνευ δειπνοῦ ἢ ἄλλης τινος τελετῆς, διότι δὲν θὰ ὑπῆρχε κἄν χῶρος. Τοῦτο δὲ λέγομεν, διότι ἀνεγράφη ὅτι ἐτελοῦντο περὶ τὸν νεκρὸν κατὰ τὸν ἐνταφιασμὸν δεῖπνα, ὅπως τοῦτο ἐγένετο βεβαίως, κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν¹, καὶ τοῦτο ὅπως ἐξηγηθῆ ἢ ἀνεύρεσις ὁστῶν ζώων ἐνίοτε ἐν τοῖς τάφοις τούτοις². Ἡμεῖς ὅμως οὐδέποτε παρατηρήσαμεν ἴχνος κἄν πυρᾶς, ἀλλ' οὐδὲ ὁστᾶ που ζώων ἐντὸς τῶν σπηλαίων ἢ ἐκτὸς μόνον ἐν τάφῳ τινι τῆς Προνοίας (Ναυπλίου) εὗρομεν ὀλόκληρον σκελετὸν ἵππου κείμενον παρὰ τῷ νεκρῷ ἐν τῷ σπηλαίῳ. Τούτου ὅμως ἡ θυσία παρὰ τὸν νεκρὸν τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ ἡ συνταφή, δὲν ἔχουσιν, πιστεύομεν,

¹ Βαθμίδας εὔρε καὶ ὁ Τσουντας (Ἄρχ. Ἐφ. 1888, σελ. 128) ἐν ἐνὶ τῶν τάφων καὶ ὁ Biliotti ἐν Ἰαλουσσῶ. Ἄλλ' ἐκεῖ ἦτο ἐξαιρέσεις, ἐνταῦθα δὲ γενικὸν τὸ σύστημα τοῦτο.

¹ Mittheil. d. d. Inst. v. Ath. 1890, σελ. 3:1 κξξ.

² Ὁ Τσουντας (Μυκηναὶ καὶ Μυκ. πολιτισμὸς, σελ. 150) εὔρεα εἰς θαλωτοὺς καὶ σπηλαιοειδεῖς τάφους τοιαῦτα ὁστᾶ, πρὸ τοῦ στομίου.

σχέσιν τινὰ πρὸς τὰ «περίδειπνα» τῶν ὑστερωτέρων χρόνων.

Οἱ νεκροὶ ἔκειντο ἐν τοῖς σπηλαίοις τούτοις ἀτάκτως ὡς πρὸς τὴν θέσιν. Ὅπου ὑπῆρχε χῶρος ἀπετίθετο ὁ νεκρὸς, οὐδαμοῦ δ' εὗρομεν εἰς σωρὸν τὰ ὄστᾶ τῶν πρωϊαίτερον τεθαμμένων νεκρῶν, ὅπως ἐν Ναυπλίῳ καὶ ἀλλαχοῦ συχνὰ παρατηρήσαμεν τοῦτο¹. Τοῦ χώρου τῶν σπηλαίων ἐχρησιμοποιεῖτο κατὰ προτίμησιν ὁ δεξιὰ τῆς εἰσόδου· διότι εὗρομεν πάντοτε μὲν τοῦτον κατειλημμένον ὑπὸ νεκροῦ, σπανιώτατα δὲ τὸν πρὸς ἀριστερὰν καὶ μόνον τότε, ὅτε δὲν ὑπῆρχεν ἀλλαχοῦ χῶρος ἐν τῷ σπηλαίῳ. Τὴν παρατήρησιν ταύτην ἐκάμαμεν καὶ ἐν Σφηττῶ, ἔνθα, ὡς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω, ἀνεσκόψαμεν περὶ τὰ εἴκοσι σπήλαια.

Ἐπίσης ἀξία ἀναγραφῆς εἶνε ἡ παρατήρησις ὅτι ἐν ἅπασι, ἄνευ ἐξαιρέσεως, τοῖς τάφοις τούτοις τῆς Ἀττικῆς οἱ νεκροὶ ἦσαν ἐκτάδην κείμενοι². Οὐδαμοῦ εὗρομεν νεκρὸν κείμενον οὕτως ὥστε νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἐτάφη καθήμενος ἢ ἡμικείμενος ὅπως τοῦτο παρατηρήθη καὶ ὑπ' ἐμοῦ ἐν τοῖς τάφοις τοῦ Ναυπλίου καὶ παλαιῆς Ἐπιδαύρου, καὶ ὑπὸ τοῦ Τσοῦντα ἐν Μυκῆναις (ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 139).

Τὰ σπήλαια, ὧν τὸ μέγιστον εἶχε μῆκος μὲν 3 μέτρα πλάτος δὲ 2,70 καὶ ὕψ. 1,80, τὸ ελάχιστον δὲ μῆκος 2, πλάτος 2, ὕψ. 1,50, περιεῖχον ἅπαντα πλείονας τοῦ ἐνὸς νεκρούς. Ἐν τούτων εἶχε δύο μόνον καὶ πιθανῶς ἄνδρα καὶ γυναῖκα. Διότι ἐκτὸς τῆς διαφορᾶς, ὡς πρὸς τὸ μέγεθος, τῶν κρανίων καὶ τοῦ ὄλου σκελετοῦ, τὰ κτερίσματα ὑπεδήλουν τοῦτο. Πλησίον τοῦ ἀνδρὸς ἔκειτο χαλκοῦς ξυρὸς μετὰ τριῶν μικρῶν ἀγγείων· πλησίον δὲ τῆς γυναικὸς εὗρέθη χαλκῆ τριχολαβίς καὶ εἰς μικρὸς δακτύλιος ἀργυροῦς, μετὰ δύο ἀγγείων. Ὁ δακτύλιος, οὔτινος σώζεται μόνον ἢ ἀσπιδοειδῆς σφενδόνη, εἶνε λίαν ἐφθαρμένος, δὲν κατεκευάσθη δὲ καὶ ἐκ καθαροῦ ἀργύρου, ἀλλ' ἐκ μίγματος περιέχοντος ἴσως καὶ σίδηρον. Οἱ δύο δὲ οὔτοι τοῦ σπηλαίου νεκροί, δὲν ἔκειντο παραπλεύρως, οὔτε κἂν παραλλήλως, ἀλλ' ὁ μὲν ἐτάφη κατὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν ἔχων τὸ πρόσωπον ἀντικρῦ τοῦ στομίου, ὁ δὲ κατὰ τὴν ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, ἔχων τοὺς πόδας σχεδὸν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ

ἐτέρου νεκροῦ, ἀποτελοῦντες οὕτω γωνίαν. Τὰ εὐρεθέντα πέντε ἀγγεῖα (σχήματος Furtwängler-Löschke 18 — διακοσμ. ταινιοειδῆς — 143, 163, 66 — ἄνευ τῶν ἐλικοειδῶν — 59) ἔκειντο παρὰ τοὺς πόδας ἢ τὴν κεφαλὴν τῶν νεκρῶν. Τὸ μέγιστον τῶν σπηλαίων περιέκλειε πέντε νεκρούς, ὧν ὁ εἷς μόνον ἔκειτο κατὰ πλάτος τοῦ σπηλαίου, κατὰ τὴν δεξιὰν δηλ. τούτου πλευρὰν, πάντες δ' οἱ λοιποὶ κατὰ μῆκος καὶ οὕτω συμπεπιασμένοι, ὥστε θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἐτέθησαν ἀλλεπάλληλοι. Εἶχε πολὺ δυστυχῶς χῶμα τὸ σπήλαιον καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσω τὴν λεπτομέρειαν ταύτην, εὐρέθησαν ὅμως οἱ νεκροὶ οὔτοι εἰς τόσον μικρὸν χῶρον, ἐν ᾧ τὸ σπήλαιον ἦτο σχετικῶς εὐρὺ, ὥστε θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἐτάφη ὁ εἷς ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Συνεσωρευμένα δὲν ἦσαν βεβαίως τὰ ὄστᾶ, διότι ἔκειντο ἐκτάδην οἱ σκελετοὶ καὶ δὴ τῶν τριῶν μὲν τὰ κρανία ἦσαν πρὸς δεξιὰν, τοῦ ἐνὸς δὲ πρὸς ἀριστερὰν. Οὕτω δὲ μόνον ἴσως δύναται τις νὰ ἐξηγήσῃ τὸ πρᾶγμα ὅτι κατὰ τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ μεμονωμένου κατὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν νεκροῦ, ὅστις θὰ ἦτο πάντως καὶ ὁ τελευταῖον ταφείς, ἐπλησίασαν πρὸς ἀλλήλους τοὺς τέσσαρας πρότερον ἐν τῷ σπηλαίῳ ταφέντας. Τὰ εὐρεθέντα ἐν τῷ σπηλαίῳ ἀγγεῖα, πέντε μὲν σῶα (Furt.-Lösch. 95—διάφ. διακόσμησις—131, 125 — διακόσμ. παρεμφερῆς τῆ τοῦ προηγουμένου καὶ δύο Bügelkanne) καὶ περὶ τὰ δέκα τεθραυσμένα, ἔκειντο κατὰ τὰς γωνίας τοῦ σπηλαίου, δύο δὲ μόνον ἐν τῷ μέσῳ πλησίον τοῦ τελευταίου νεκροῦ. Ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ ἐγένετο καὶ ἡ ἐξῆς παρατήρησις, ἥτις λύει ἐν μέρει ζήτημα ἱκανῶς δυσχερές. Ἐν τοῖς τάφοις τοῦ εἴδους τούτου, συχνὰ (συχνώτατα δ' ἐν τοῖς σπηλαίοις τῆς Ἀργολικῆς) εὐρίσκονται σύρματα ἐκ μολύβδου¹, ὧν ἡ χρησιμότης ἦτο ἄγνωστος καὶ ἀκατάληπτος. Ἐνταῦθα ὅμως παρατηρήσαμεν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ κειμένου κατὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν (οὔτινος ὁ σκελετὸς δὲν ἐκαλύπτετο ὑπὸ χῶματος) ὅτι τὸ σύρμα ἔκειτο ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ δὴ ὑπὸ τὴν κάτω σιαγόνα. Ἦτο δὲ οὕτω συνεστραμμένον τοῦτο κατὰ τὰ

¹ Πρβλ. ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 137.

² Οὕτω καὶ ἐν Ἀλικῇ Myk. Vas. Text. σελ. 38.

¹ Ἀρχ. Ἐφημ. 1888, σελ. 142 καὶ ἀλλαχοῦ. Ἰδίως ἐν τοῖς τάφοις τοῦ Ναυπλίου εὗρέθησαν τεμάχια ἀπειράριθμα. Ἐγὼ εὗρον ταῦτα ἐν ἅπασι τοῖς ἀνασκαφείσιν ἐκεῖ σπηλαίοις. Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς σπηλαίοις τῆς Ἀττικῆς, διότι εἰς τινὰ τούτων οὐδ' ελάχιστον τεμάχιον εὗρέθη.

ἄκρα αὐτοῦ, ὥστε οὐδεμία ἔμενεν ἀμφιβολία, ὅτι τὸ οὐτω παρασκευασθὲν μολύβδινον ἔλασμα ἐχρησίμευσεν, ἐφαρμοζομένων τῶν κρικοειδῶν ἄκρων ἐπὶ τῶν ὠτων, εἰς τὸ νὰ συγκρατῆ τὴν κάτω σιαγόνα τοῦ νεκροῦ. Ἔϊνε δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ εἰς ἱστορικούς χρόνους δὲν ἦτο ὅλως ἄηθες τὸ πρᾶγμα, εὐρέθησαν δὲ ἐν τάφοις τῆς περιόδου ταύτης χρυσοῦ ἐλάσματα, ἅτινα προδήλως αὐτὸν εἶχον τὸν σκοπὸν. Τὸ ἡμέτερον ἐθνικὸν Μουσεῖον ἔχει ἐν τοιοῦτον ὑπ' ἀρ. 3480 προερχόμενον ἐξ ἀγορᾶς τῆς ἀρχ. Ἐταιρ. καὶ εὐρεθὲν ἐν Ἀθήναις. Ἀλλ' ἐνῶ ἐν τῇ ἀνωτέρω περιπτώσει τὸ πρᾶγμα εἶνε, ὡς εἴπομεν, ἀναμφισβήτητον, παράδοξον εἶνε ὅτι δὲν εὐρίσκεται τοιοῦτο σύρμα εἰς ὅλους τοὺς τάφους, τοῦλάχιστον ἐν Ἀττικῇ — διότι ἐν Ναυπλίῳ π. χ. πάντες οἱ παρ' ἡμῶν ἀνασκαφέντες τάφοι περιεῖχον, ὡς ἐρρήθη, σωρείαν τοιοῦτου σύρματος. Ἴσως δ' ἐκεῖ ἐπεκράτει τὸ ἔθιμον νὰ δένωνται καὶ αἱ χεῖρες τοῦ νεκροῦ διὰ ἐλάσματος τοιοῦτου. Ἀλλ' ἐν Ἀττικῇ, φαίνεται, τὸ ἔθιμον δὲν ἦτο γενικόν, δι' ὃ καὶ ἐξαιρετικῶς μόνον εἰς τινὰ σπήλαια εὐρομεν τοῦτο, καὶ δυστυχῶς μόνον ἐν τῇ ἀναγραφείσῃ περιπτώσει, εἰς θέσιν, ἣτις νὰ μαρτυρῆ προδήλως τὴν χρησιμότητα αὐτοῦ.

Ἐν τοῖς λοιποῖς σπηλαιοῖς οὐδὲν παρετηρήσαμεν ἴδιον καὶ ἄξιον ἀναγραφῆς. Τὰ εὐρεθέντα ἀγγεῖα, περὶ τὰ δέκα ἔτι, μὴ συγκαταλογιζομένων τῶν τεθραυσμένων, εἶνε ἅπαντα κοινὰ καὶ ὅμοια τὸ σχῆμα τοῖς ὑπὸ Furtwängler-Löschke Myk. V. εἰκονισθεῖσιν ὑπ' ἀριθ. 112^{τρίς}, 95^{δύο} — τῶν τελευταίων τούτων τὸ ἐν εἶνε τριποδικόν, τὸ ἄλλο δ' ἐν συμπλέγματι ἐκ τριῶν ὁμοίων, ὡς τὰ ὑπ' ἀριθ. 23 — Bügelkanne ^{τρίς} καὶ ὑπ' ἀριθ. 125 καὶ 143, ἅτινα οὐδεμίαν φέρουσι διακόσμησιν.

Ἐν τέλει δέον νὰ εἴπωμεν τινὰ περὶ τῶν λοιπῶν λειψάνων τοῦ συνοικισμοῦ, περὶ ὧν μνείαν ἐν τοῖς ἄνω ἐποιησάμεθα. Ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, ἐν ἣ ὑπεδείξαμεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω τὰ πιθανὰ λείψανα δήμου τινός, εὐρίσκονται ἡμίχωστα μεγάλα τεμάχια λιθίνων λεκανῶν ἀβαθῶν, ὧν ἡ διάμετρος εἶνε περίπου δύο μέτρων. Ἐὰν μὴ λανθάνῃ ἡμῶς ἡ μνήμη ὑπάρχει ἐκεῖ πλησίον καὶ τεμάχιον ἐνός τῶν ποδῶν τούτων (βάσεων). Ἐξελάβομεν τὸ πρῶτον τὰ παμμεγέθη ταῦτα μνημεῖα, ὡς ὅμοια τοῖς χρησίμοις κατὰ τοὺς ἱστορικούς χρόνους εἰς τριδὴν

ἐλαιῶν¹· μᾶλλον ὅμως ἐπισταμένη ἐξέτασις τούτων ἔπεισεν ἡμᾶς ὅτι τὰ μνημεῖα ταῦτα εἶνε ἀρχαιότατα· οὐδόλως δὲ παράδοξον εἶνε νὰ ἐχρησίμευσαν ὡς βωμοί· γινώσκουμεν δὲ τὰ νῦν ὅτι θυσίας ἐπὶ βωμῶν ἐτέλουν καὶ οἱ τῶν χρόνων ἐκείνων ἄνθρωποι, ὡς ἐναργῶς φαίνεται καὶ ἐπὶ τῶν εἰκόνων τῶν εὐρεθέντων, κατὰ τὰς τελευταίας ὑπὸ τοῦ Τσοῦντα ἀνασκαφᾶς ἐν Μυκῆναις, χρυσοῦν δακτυλίων.

Σφηττός (;) πλησίον Μαρκοπούλου.

Ἐν τοῖς ἀνωτέρω συχνὰ ἀνεφέραμεν τὸ ἀρχαιότατον ὄνομα τοῦ Σφηττοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὰς πλησίον τοῦ Μαρκοπούλου γενομένας παρ' ἡμῶν ἀνασκαφᾶς προϊστορικῶν τάφων, ὁφείλομεν δὲ τὰ νῦν νὰ δικαιολογήσωμεν τὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τούτου προκειμένου περὶ θέσεως, ἣν οὐδεὶς τῶν περὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς Ἀττικῆς ἀσχοληθέντων ὑπηγήθη καὶ, τῶς, ὡς πιθανὴν τοποθεσίαν τοῦ ὁμωνύμου τῶ προϊστορικῶ συνοικισμῶ δήμου τῆς Ἀττικῆς. Ὀφείλομεν ὅμως εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ δηλώσωμεν ὅτι παραδεχόμενοι τὴν θέσιν, ἐνθα οἱ τάφοι ἀνεκαλύφθησαν, ὡς τὴν τοποθεσίαν τοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ, δὲν θεωροῦμεν ὡς ἀναγκαῖον ἐπακολουθήματα τὴν τοποθεσίαν καὶ τοῦ ὁμωνύμου ἀρχαίου δήμου ἐν τῇ αὐτῇ ἀκριβῶς θέσει, συμφωνοῦντες ὡς πρὸς τοῦτο μετὰ τοῦ Loerper καὶ ἄλλων, ὅτι ἡ περιοχὴ τοῦ Σφηττοῦ ἦτο εὐρεῖα καὶ κατὰ τὴν προθησιακὴν χρονικὴν περίοδον ὡς καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν.

Ὁ Στράβων (ἔ. ἀ.) μνημονεύει καὶ τοῦ Σφηττοῦ, ὡς μιᾶς τῶν δώδεκα πόλεων τῆς Ἀττικῆς καὶ δὴ μετὰ τὸν Θορικόν, τὴν Βραυρώναν καὶ τὸν Κύθηρον. Τοῦτο δὲ σὺν ἄλλοις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀναζήτησιν τοῦ συνοικισμοῦ τούτου πλησίον τῶν λοιπῶν τριῶν παναρχαίων πόλεων τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὸ ἀνατολικομεσημβρινὸν αὐτῆς. Οἱ νεώτεροι ἐρευνηταὶ δὲν ἠστόχησαν ὡς πρὸς τοῦτο καὶ ὁ μὲν Leake² τοποθετεῖ αὐτὸν κατὰ τὸ Σπάτα, ὁ Bur-

¹ Ἐν τοιοῦτο μνημεῖον ἀρχαῖον, χρησιμεῖσαν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Dörpfeld, ὑπάρχει ἐν καλῇ καταστάσει, καὶ τὰ νῦν ἐν Ραμνοῦντι, εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ναοῦ, ἀνατολικῶς.

² Demeu v. At. (ἐνθ. ἀνωτ.). Ἴσως ὠρμήθη εἰς τοῦτο καὶ ἔνεκα τῆς φαινομενικῆς σχέσεως τοῦ ὀνόματος πρὸς τὸ σημερινὸν Σπάτα-

sian¹ ἀναζητεῖ τοῦτον πλησίον τῆς Κερατιᾶς, ὁ Henriot² κατὰ τὸ Κορωπί, ὁ Brückner³ καὶ ἄλλοι «nach fernem Olympos» (Milehhöfer) κατὰ τὴν μεσημβρινὴν ἀκτὴν τῆς Ἀττικῆς μέχρι τοῦ Ἀναφλύστου. Ὁ Milehhöfer⁴ κατὰ τὸ Φιλιᾶτι πλησίον εἰς τὸ Κορωπί. Ὁ Lærper⁵ συμφωνεῖ μὲν μετὰ τοῦ Brückner ὡς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου συνοικισμού, νομίζων μάλιστα ὅτι καὶ συμπεριλαμβάνατο τῇ περιοχῇ τοῦ Σφηττοῦ καὶ ὁ Ἀναφλύστος⁶, ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν ὅμως τοῦ ἀρχαίου δήμου παραδέχεται τὴν γνώμην τοῦ Milehhöfer, εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦ ὁποίου κατέληξεν καὶ αὐτός, ὡς λέγει, «ἀνεξαρτήτως» τῶν ἐπιχειρημάτων τούτου

Ἐκ τούτων ὅλων τῶν εἰκασιῶν περὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ τε προϊστορικοῦ συνοικισμού καὶ τοῦ ἀρχαίου δήμου Σφηττοῦ, βεβαίως ἢ τοῦ Milehhöfer χρήζει πολλῆς προσοχῆς, τὰ δὲ ἐν τῇ *Wochenschrift* ἐκτεθέντα ἐπιχειρήματα αὐτοῦ, ὅπως πολεμήσῃ τὴν γνώμην τοῦ Brückner τοποθετοῦντος, ἄνευ ὄντως ἰσχυρῶν λόγων, τὸν δῆμον Παλλήνης, ἐκεῖ ἔνθα οὗτος θέτει τὸν δῆμον Σφηττοῦ, εἶνε λίαν μὲν πειστικὰ ὡς πρὸς τὸν ἀρνητικὸν σκοπὸν αὐτῶν, οὐχὶ ὅμως καὶ ὡς πρὸς τὸν θετικόν. Διότι, ἀποδεικνύει μὲν ἐπαρκῶς ὅτι ἡ Παλλήνη δὲν ἔκειτο ἐκεῖ ἔνθα τίθησι τὸν δῆμον ὁ Brückner, δὲν ἀποδεικνύει ὅμως ἐξ ἴσου πειστικῶς, νομίζομεν, καὶ τὸ ὅτι ἐκεῖ ἔνθα οὗτος τοποθετεῖ τὸν Σφηττὸν ἔκειτο ἀναμφισβητήτως ὁ δῆμος οὗτος. Τὸ σπουδαιότερον τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Μ., ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν τοῦ Σφηττοῦ, στηρίζεται ἐπὶ τῆς εὐρέσεως τριῶν ἐπιγραφῶν μνημονευουσῶν Σφηττιῶν· διότι τὰ λοιπὰ πάντα, τὰ ἄλλως τε λίαν ὀρθά, ἐπιχειρήματα αὐτοῦ τείνουν μόνον εἰς τὸ ν' ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ Παλλήνη δὲν ἔκειτο μεταξὺ Κορωπί καὶ Ὑμηττοῦ, ἀλλὰ πλησίον τοῦ Γαρ-

Σφηττός, τοῦ ὅπερ ὀρθῶς ὁ Ross ἀπορρίπτει. Πρὸλ. *Demen v. Attika nach Ins.* σελ. 96, σημ. 139.

¹ *Geogr. v. Gr.* II, σελ. 346 καὶ 351.

² *Recherches*, σελ. 200.

³ *Athen. Mitth.* 1891 XVI σελ. 208. Οὕτω καὶ *Ot. Müller, Gött. g. An.* 1830 σελ. 382.

⁴ *Berliner Phil. Woch.* XII σελ. 1, 29 κέξ. καὶ *Unters. u. d. κτλ.* σελ. 25 κέξ.

⁵ *Athen. Mitth.* XVII σελ. 397.

⁶ Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην στηριζομένην ἐπὶ τῆς μυθολογουμένης συγγενείας τῶν μετοίκων (*Παυσ.* II, 30, 9), κατέρριψεν ἐν ἑρῶς ὁ Milehhöfer.

γηττοῦ. Ὡς πρὸς τὴν θέσιν ὅμως τοῦ Σφηττοῦ τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα ὀλιγωτέραν ἔχουσιν ἀξίαν οὐδὲ ἐξαναγκάζουσιν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ὑποδεικνυομένης θέσεως, τὸναντίον μάλιστα, δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι, νομίζομεν, ὡς ἐνδείξεις ἐξ ἴσου ἰσχυραὶ καὶ δι' ἄλλην, ἀνατολικώτερον κειμένην, τοποθεσίαν. Ὡστε ἀπομένει ὡς κυρία βᾶσις τῆς ὑποθέσεως τοῦ Μ. ἢ ἐκεῖ που ἀνεύρεσις τῶν τριῶν ἐπιγραφῶν, τῶν ἀναγραφουσῶν τὸ σχετικὸν δημοτικὸν δύο οικογενειῶν (ὡς θέλει ὁ Μ.) ἢ μιᾶς (ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Br.) τοῦ δήμου Σφηττιῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Br. (*ἔ. ἀ. σ.* 213) κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν ἐπὶ τῆς εὐρέσεως ἐκεῖ που τριῶν ἄλλων ἐπιγραφῶν, ἀναγραφουσῶν Παλληνέων ὀνόματα, στηρίζει κατὰ μέγα μέρος τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ περὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ δήμου Παλλήνης κατὰ τὸ Κορωπί. Ὅπως ὅμως ἢ ὑπόθεσις τοῦ Br. πίπτει, ὑπαρχόντων ἄλλων ἰσχυρῶν ἐναντίον αὐτῆς λόγων, οὕτω, νομίζομεν, καὶ ἢ τοῦ Μ. δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ ἐπὶ μόνῃς τῆς εὐρέσεως τῶν ἐπιγραφῶν, ἄνευ καὶ ἄλλων ἀποχρῶντων λόγων, οἵτινες δυστυχῶς ἐλλείπουσι. Γνωστὸν δὲ εἶνε, καὶ τοῦτο ἀνομολογεῖ ὁ Μ. ἐν ὑποσημειώσει, ὅτι οἱ χωρικοὶ δὲν ὀκνοῦσι, δι' ἓνα ἢ δι' ἄλλον λόγον, νὰ μεταφέρωσι πολλάκις ἐξ ἀπωτάτου λίθους ἀρχαίους εἰς τὰς κόμας αὐτῶν¹. Λογίζομένου λοιπὸν ὡς μὴ ἀρκούντως ἰσχυροῦ τοῦ κυρίου λόγου τῆς ὑποθέσεως τοῦ Μ., δυνάμεθα ν' ἀναζητήσωμεν καὶ τὸν δῆμον Σφηττιῶν, ἀλλὰ, κατὰ μείζονα λόγον, καὶ τὸν ὁμώνυμον προϊστορικὸν συνοικισμόν ἀλλαχοῦ, καὶ δὴ ἀνατολικώτερον μὲν τοῦ μέρους ἔνθα τοποθετεῖ τοῦτον ὁ Μ., πλησιέστερον δὲ τῶν λοιπῶν παναρχαίων συνοικισμῶν τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀττικῆς, ἀφ' οὗ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἐβεβαιώθη ἐκεῖ ἡ θέσις μιᾶς τῶν προϊστορικῶν πόλεων. Ἐξ ἄλλου δὲ ὁ εἰς τὴν Ἀκαμαντίδα φυλὴν ἀνήκων δῆμος οὗτος καταλογίζεται ὑπὸ μὲν τοῦ Milehhöfer² εἰς τὴν παραλίαν μοῖραν τῆς φυλῆς ταύτης, μετὰ τῶν δήμων Θορικοῦ, Κεφαλῆς, Προσπάλτων καὶ Ἀγνοῦντος, ὑπὸ δὲ τοῦ Lærper³ χωρίζεται τῶν ἀπωτέρων καὶ λο-

¹ Γνωστὸν δ' ἐπίσης εἶνε ὅτι δι' οἰκοδομὴν ἐκκλησιῶν μετέφερον ἐνίοτε ἀπὸ δίωρον καὶ τριῶρον ἀπόστασιν ἀρχαίους λίθους ἐνεπιγράφους ἰδίως (διὰ τὸ ἐπεξεργασμένον αὐτῶν)· διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἀρχαιολόγοι, οἱ ἀναζητοῦντες ἐπιγραφάς, πρὸ πάντων τὰς ἐκκλησίας ἐρευνῶσι.

² *Unters.* σελ. 23.

³ *Ἐνθ. ἀνωτ.* σελ. 399.

γίγεται μετὰ τῶν δήμων Προσπάλτων καὶ Ἀγνοῦντος ὡς ἀποτελῶν ἰδίαν τριττύν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς δύο ταύτας περιπτώσεις ἢ παρὰ τὸ Μαρκόπουλον τοποθέτησις αὐτοῦ εἶνε μᾶλλον πιθανή, παρὰ ἢ ὑπὸ τῶν δύο τούτων ἐρευνητῶν προτεινομένη ἀπωτέρα θέσις παρὰ τὸ Κορωπί. Κεῖται δέ, πιθανῶς, καθ' ἡμέας ὁ δῆμος μὲν Σφηττοῦ ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ὑψώματος ἔνθα τὸ σημερινὸν Μαρκόπουλον, ὅπου πλεῖστα ὑπάρχουσιν ὄρατὰ ἴχνη ἀρχαίων οἰκοδομῶν (ιδίως πλησιέστατα τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ) καὶ λείψανα μεγάλων κτιρίων, ὁ προϊστορικὸς δὲ συνοικισμὸς μεσημβρινῶς τοῦ χωρίου, ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῶν κειμένων μεταξὺ Δάγγλας (Ἀγνοῦντος) καὶ Μαρκοπούλου. Οὕτω δ' ἔχοντος τοῦ πράγματος καὶ ἡ Σφηττία ὁδὸς δὲν πρέπει ν' ἀναζητῆται διὰ μέσου τῶν στενωμάτων τοῦ Ὑμηττοῦ « durch den östlichen Ausgange des Hymettospasses » (Milch.-Læper) οὔτε διὰ τοῦ Γαργητοῦ (Leake-Ross) ἀλλὰ διὰ τῆς κοιλάδος τῆς μεσημβρινοδυτικῶς τοῦ Μαρκοπούλου καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Ὑμηττοῦ κειμένης, περίπου ἔνθα καὶ ἡ σημερινή λαυρεωτικὴ ὁδός. Ἦτο δὲ πιθανῶς ἡ ὁδὸς αὕτη προέκτασις τῆς Στειριακῆς, καὶ ὅπως αὕτη ἀπὸ τῆς ἀφεταιρίας αὐτῆς, οὕτω καὶ ἐκείνη τὴν ἐπίκλησιν ἔσχε ἀπὸ τῆς κόμης ἀφ' ἧς ἤρχιζεν.

Τὸ νεκροταφεῖον τοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ, περὶ οὗ ἀνωτέρω, κεῖται, ὡς εἶπομεν, μεσημβρινῶς ἢ ἀκριβέστερον μεσημβρινοανατολικῶς τοῦ χωρίου Μαρκοπούλου εἰς θέσιν καλουμένην ὑπὸ τῶν ἀλθανοφώνων χωρικῶν « Κοπρέζα ». Ἀπέχει δὲ τοῦ χωρίου περίπου δύο χιλιόμετρα. Ἐν τοῖς Karten von Attika οὐδὲν ἴχνος ἀρχαῖον σημειοῦται ἐν τῇ θέσει ταύτῃ διὰ τὸν λόγον ὅτι οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον σημεῖον ὑπῆρχεν ἐκεῖ προδίδον ἀρχαῖον συνοικισμὸν πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν τάφων, οὐδὲ θὰ ὑπώπτευέ τις, ἀληθῶς, ὅτι καὶ ἐκεῖ, ὑπὸ ἐλάχιστα ἐπικλινῆς ἔδαφος, ἐκρύπτετο μέγα νεκροταφεῖον ἐκ σπηλαιοειδῶν τάφων. Ἡ ἀνακάλυψις δὲ καὶ τούτων ἦτο τυχαία, διότι κατεβυθίσθη ἐν τῶν σπηλαίων ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς ἀφίξεώς μου εἰς Μαρκόπουλον· ἀνεῦρον δ' ὅλως ἐκ τύχης, παραπλανηθεῖς, τὸ σπήλαιον, διότι ἀνεζήτουν ἀλλαχοῦ (ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων) τὸ νεκροταφεῖον προϊστορικοῦ τινος συνοικισμοῦ, ὅν, κατὰ πεποιθήσιν ἀσάλευτον, ἐθεώρουν ἐγκαταστάνα κατὰ τὴν προϊστορικὴν

περίοδον ἐπὶ τῶν τοσοῦτο προσφόρων διὰ συνοικισμὸν ὑψωμάτων τοῦ Μαρκοπούλου. Φαίνεται δὲ ὅτι οὐχὶ μόνον ἐπὶ τῶν λόφων τῶν πλησίον τοῦ ἀνακαλυφθέντος νεκροταφείου εἶχε ποτε ἐγκατασταθῆ μέγας συνοικισμὸς, ἀλλὰ καὶ παραρτήματα τούτου εἶχον κατασπαρῆ κύκλω ἐπὶ τῶν λοιπῶν ὑψωμάτων (τῆς νῦν κόμης) διότι καὶ ἀρκτικῶς τοῦ χωρίου, κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν εἰς Βραυρῶνα ἄγουσαν, ὑπάρχουσι πολλαχοῦ, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, βέβαια ἴχνη σπηλαιοειδῶν τάφων.

Τὸ νεκροταφεῖον τῆς θέσεως « Κοπρέζα » βεβαίως τὴν ὑπαρξίν ἐκεῖ που πλησίον μεγάλης κόμης ἢ « πόλεως » διότι ἄνευ κοπιώδους ἀναζητήσεως ἀνεύρομεν εὐχερῶς εἴκοσι καὶ δύο σπήλαια, ὑπάρχει δὲ βεβαιότης ὅτι τὸ νεκροταφεῖον δὲν ἐξηντλήθη, ἀλλ' ἐκτείνεται μέχρι τοῦ ρεύματος, ἐπὶ ἐδάφους ἐλαφρῶς ἐπικλινούς ἐκτάσεως δύο ἢ τριῶν στρεμμάτων. Οὐδαμοῦ ὁμως ἐπὶ τῶν πλησίον γηλόφων ἢ ἀλλαχοῦ κύκλω ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν ἐλαχιστον κἂν ἴχνος τῆς τελείως ἐξαφανισθείσης κόμης ταύτης.

Τὰ σπήλαια ἦσαν καταβεβυθισμένα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οἱ δρόμοι ὁμως αὐτῶν, οἵτινες, ὅπως καὶ ἐν Διγόρι, ἔνεκα τῆς μικρᾶς κλίσεως τοῦ ἐδάφους ἦσαν οἱ πλεῖστοι κλιμακωτοί, ἀνιχνεύοντο εὐχερῶς, διότι ὁ πωρώδης βράχος τοῦ ἐδάφους δὲν ἦτο ὡς ὁ ἐν Βραυρῶνι καὶ Στειριᾷ σαθρός, ἀλλὰ διεκρίνετο τοῦ ἔσκαμμένου¹. Τὸ μῆκος τῶν δρόμων, ἰδίως τῶν μὴ κλιμακωτῶν, ἦτο ὄντως μέγα σχετικῶς, ἐξικνούμενον καὶ μέχρι δέκα μέτρων, ἀλλὰ τὸ βάθος αὐτῶν τότε δὲν ἦτο μείζον τῶν τριῶν μέτρων· τάνάπαλιν οἱ κλιμακωτοὶ εἶχον μῆκος σχετικῶς μικρόν, βάθος δὲ πολλαχοῦ πέντε μέτρων. Τοσοῦτον δὲ στενοὶ ἦσαν ἅπαντες, ἰδίως κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, ὥστε πολλάκις καὶ εἰς μόνος ἐργάτης εἰργάζετο μετὰ δυσχερείας. Ἐννοεῖται ὁ δρόμος ἠϋρύνετο πρὸς τὸ στόμιον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ μόλις ὑπῆρχε χῶρος διὰ δύο ἐργάτας. Πολλάκις δὲ ἠπόρησα τίνι τρόπῳ κατῶρθουν νὰ λαξεύωσι τόσον ἐπιμελῶς εἰς τοσοῦτον βάθος τοὺς στενοὺς τούτους δρόμους καὶ τὰ σπήλαια, εἰς

¹ Τὰς περιττὰς ἴσως παρατηρήσεις ταύτας ἀναγράφωμεν δι' ἐκείνους ὅσοι ἐπεχείρησαν τοιοῦτου εἴδους ἀνασκαφὰς καὶ γινώσκουσι τὸ δυσχερὲς ἐνίοτε τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ στερεοῦ ἐδάφους ἀπὸ τοῦ ἔσκαμμένου καὶ ἐπομένως καὶ τὴν δυσχερείαν τῆς ἀνιχνεύσεως τῶν ἐν σαθρῷ ἐδάφει λελαξευμένων δρόμων τῶν σπηλαίων.

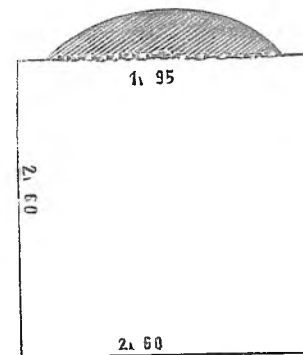
τὰ ὅποια πολλάκις οὔτε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἐπαρ-
κῶς εἰσέδυνεν. Διὰ τοῦτο δὲ ἴσως καὶ πάντων τῶν
σπηλαίων οἱ δρόμοι ἦσαν ἐστραμμένοι πρὸς μεσημ-
βριάν· δὲν ἠνάγκασεν δὲ πρὸς τοῦτο ἡ θέσις τοῦ
ἐδάφους, διότι μὴ ὑπαρχούσης ἢ ἀσθενοῦς κλίσεως,
θὰ ἠδύνατο κάλλιστα ν' ἀνορυχθῶσι πρὸς ἄλλην
διευθυσιν. Ἐντὸς τῶν δρόμων τούτων ἐνίοτε (σπανίως
ὅμως) εὑρομεν τεμάχια μόνον ἀγγείων καὶ
ταῦτα κοινά, ἐξαιρέσει τῶν δύο τεμαχίων τῶν δη-
μοσιευομένων ἐν πίν. 10 ὑπ' ἀρ. 12 καὶ 13, ἅτινα
ὡς φέροντα ἶχνη γραφῆς θεωρήσαμεν ἄξια ἀπει-
κονίσεως. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ δύο ταῦτα τεμά-
χια, μετὰ τοῦ ἐν τῷ αὐτῷ πίνακι (9 καὶ 9^α) δη-
μοσιευομένου ἀγγείου, τοῦ ἀπεικονίζοντος ἐπὶ τῆς
ἐτέρας τῶν πλευρῶν αὐτοῦ τὰς τέσσαρας ἐν χειρα-
ψία μορφάς, καὶ εὑρεθέντος ἐντὸς σπηλαίου, εἰσὶ
τὰ μόνα ἅπερ εὑρομεν εἰκονίζοντα μορφάς, μεταξὺ
τριῶν ἑκατοντάδων καὶ πλέον ἀγγείων, ἅτινα ἀνεύ-
ρομεν ἐντὸς τῶν σπηλαισιδῶν τάφων τῆς Ἀττι-
κῆς, τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς παλαιᾶς Ἐπιδαύρου.
Ἄλλὰ περὶ τούτων πλείονα ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν
ἐν τοῖς πίναξι εἰκονισμένων.

Ἐξακολουθοῦντες νῦν τὴν ἔκθεσιν τῶν παρα-
τηρήσεων ἡμῶν, δεόν νὰ προσθέσωμεν ὅτι, καὶ
ὡς πρὸς τοὺς τάφους τούτους, δὲν θ' ἀναγράψω-
μεν ἢ ὅσας τούτων θεωροῦμεν ἄξιας μνείας ἰδίως
χάριν τῆς γνώσεως τῶν ἐν Ἀττικῇ ἐθίμων κατὰ
τὴν προϊστορικὴν χρονικὴν περίοδον, διότι ἡ ἐν
λεπτομερεῖᾳ περιγραφῇ τῶν τοιοῦτου εἶδους τά-
φων εἶνε περιττὴ μετὰ τὰς περιγραφὰς τῶν ἐν
Μυκῆναις (ὑπὸ τοῦ Τσουντα· Ἀρχ. Ἐφημ. 1888
σ. 119 κέξ.¹), ἐν Ναυπλίῳ (Athen. Mitth. 1880)
καὶ ἐν παλαιᾷ Ἐπιδαύρῳ (Ἀρχ. Δελτίον ἔνθ.
ἀνωτ.). Διότι εἶνε, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, καὶ οἱ ἐν
Ἀττικῇ τάφοι κατὰ τὰ πλεῖστα ὅμοιοι τὴν κατα-
σκευὴν πρὸς τοὺς ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι τόποις.
Ὡς πρὸς τοὺς δρόμους, λοιπόν, τῶν σπηλαίων
τούτων δὲν ἔχομεν ἄλλο τι νὰ παρατηρήσωμεν
ἢ ὅτι σπανιώτερον ἐνταῦθα ἢ ἀλλαχοῦ (ἐν Ναυ-
πλίῳ λ.χ.) ἐχρησιμοποιοῦντο οὗτοι καὶ εἰς ταφήν.
Μόνον δύο περιπτώσεις ἐσημειώσαμεν μεταξὺ τῶν
εἰκοσιδύο ἀνασκαφέντων σπηλαίων. Οἱ τάφοι δὲ
ἐν τοῖς δρόμοις τούτοις ἦσαν λελαξευμένοι δεξιὰ ἐν

¹ Πρβλ. Perrot-Chipiez, Hist. de l'art dans l'antiquité, T. VI σελ. 373 κέξ.

τῷ βράχῳ εὐθὺς ἔξωθεν τοῦ στομίου, ἐν εἶδει μι-
κρῶν σπηλαίων, εἰς ὕψος 0,80 μ., ἀπὸ τοῦ ἐδά-
φους. Ἦσαν δὲ πεφραγμένοι διὰ λίθων, ὅπως καὶ
τὰ στόμια τῶν σπηλαίων. Ἀμφότεροι περιεῖχον
ἓνα μόνον νεκρόν, οὐδ' εἶχον πλάτος μείζον τοῦ
ἡμίσεος μέτρου, τόσον δηλ. ὅσον ἐξήρκει μόλις
διὰ τὴν ταφήν ἐνὸς ἀνθρώπου. Ἀγγεῖα εὑρομεν
καὶ εἰς τοὺς δύο τάφους· ἐν γένει δὲ ἦσαν οἱ δύο
νεκροὶ ἐνταφιασμένοι ὅπως καὶ ἐν τοῖς σπηλαίοις,
ἐκτάδην καὶ οὗτοι κείμενοι (μῆκος τάφ. 1,80).
Ὁ ἔξωθεν τοῦ σπηλαίου ἐνταφιασμὸς αὐτῶν, δὲν
εἶχε, προφανῶς, ἄλλον λόγον ἢ τὴν ἔλλειψιν χώ-
ρου ἐν τῷ σπηλαίῳ.

Ἐνταῦθα δέ, προκειμένου περὶ τῶν δρόμων, δεόν
νὰ μνημενεύσωμεν ἐνὸς λίαν παραδόξου τὴν κατα-
σκευὴν τάφου, ὅστις ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν μοναδικήν,
μεταξὺ τοῦ εἶδους τῶν τάφων τούτων. Ἀπεκαλύ-
φθη δὲ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χώρου ἔνθα οἱ λοιποὶ τά-
φοι, περιεῖχε δὲ καὶ ὅμοια τούτοις κτερίσματα,
ἐπομένως αἶρεται πᾶσα τυχὸν ὑπόθεσις περὶ τῆς
μὴ συγχρόνου αὐτοῦ κατασκευῆς Ὁ τάφος οὗτος,
οὔτινος παρέχομεν τὸ κάτωθι πρόχειρον σχεδιά-
γραμμα, ἵνα νοηθῇ εὐχερέστερον ἡ κατασκευὴ του,

δὲν εἶχε δρόμον ἀλλὰ μόνον τετράγωνον πρὸ τοῦ
σπηλαίου χώρον, ἐσκαμμένον εἰς βῆθος 3 μέτρων.
Τὸ σπήλαιον ἦτο στενὸν καὶ χαμηλόν (μῆκ. 1,95,
πλ. 0,55, ὕψ. 0,50), προωρισμένον ὅπως δεχθῆ
ἓνα μόνον νεκρόν. Ἦτο δὲ πεφραγμένον διὰ λίθων
τοῦ σπηλαίου τὸ ἄνοιγμα (ὅπως καὶ εἰς τοὺς λοι-
ποὺς τάφους τὰ στόμια) τὸ ὅποιον εἶχε τὸ μῆκος
τοῦ τάφου ὀλόκληρον, λαξευθέντος ἡμικυκλικῶς.
Ὁ νεκρὸς ἔκειτο ἐκτάδην, εἶχε δὲ παρ' αὐτῷ πέντε
ἀγγεῖα (Furtwängler-Löschcke Myk. ὑπ' ἀριθ. 2,
30^δς, περίπου ὅμοια, 66 καὶ 67.

ῶν τὰ τρία κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ δύο κατὰ τοὺς πόδας. Δὲν ἔλειπεν οὔτε τὸ λίθινον κομβίον. Ἐπὶ τοῦ ἔξωθεν τετραγώνου χώρου οὐδὲν εὐρέθη, οὔτε τεμάχιον ἐλάχιστον ἀγγείου. Περιέρχον ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ τάφου τούτου εἶνε, ὅτι δὲν ἐλογίσθη ἢ δυσχέρεια τῆς καταβιβάσεως τοῦ νεκροῦ, ἣτις θὰ ἐγένετο, ὅπως καὶ ἐν τοῖς τάφοις τῆς ἀκροπόλεως Μυκηθῶν, διὰ σχοινίου ἢ κλίμακος αἰρετῆς. Παρεμφερεῖς τὴν κατασκευὴν, ἀλλ' ὑπὸ διαφόρους καὶ ποικίλας τροποποιήσεις, εἶνε οἱ ἐν Αἰγίνῃ ὑπόγειοι τάφοι, οἱ ἄλλης ὁμοῦς χρονικῆς περιόδου¹. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐκ τοιοῦτου εἴδους προϊστορικῶν τάφων ἔσχον τὴν ἀρχὴν καὶ οἱ ἐν Αἰγίνῃ τῶν μετ' ἔπειτα χρόνων. Διότι καὶ τούτων τὸ ἀπλούστερον σχῆμα, ἐξ οὗ πάντως τὰ ποικίλα ἄλλα παρήχθησαν, συνίστατο ἐκ λάκκου τετραγώνου βαθείος (μέχρι 5 μέτρων) λελαξευμένου ἐν τῷ βράχῳ, εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποῦ ἀνωρύχθη κατ' ἀρχὰς μὲν σπήλαιον εἰς ταφήν, ἀκολούθως δὲ στοὰ πρὸς ἐν-ἀπόθεσιν σαρκοφάγων. Ἡ οὐσιώδης διαφορά μεταξὺ τῶν τῆς Αἰγίνης τάφων καὶ τοῦ ἐν Σφητῶν εἶνε, ὅτι τῶν πρώτων ὁ πρὸ τοῦ σπηλαίου ἢ τῆς στοᾶς τετράγωνος βαθύς λάκκος ἐφράσσετο κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ἐπιμελῶς διὰ πλακῶν δυνάμενων ἐκάστοτε νὰ ἀρθῶσι πρὸς ἐνταφιασμὸν καὶ ἄλλων νεκρῶν, ἐξ οὗ καὶ συνάγεται ὅτι οἱ τάφοι ἦσαν οἰκογενειῶν, ἐνῶ ὁ τοῦ δευτέρου ἐπληροῦτο διὰ χώματος, ὅπερ δυσχερῶς θὰ ἀφηρεῖτο πρὸς χρησιμοποίησιν τοῦ λάκκου εἰς δευτέραν ἢ καὶ τρίτην ταφήν.

Τὰ σπήλαια τῶν λοιπῶν τάφων, ὧν τὰ πλεῖστα ἦσαν πλήρη χωμάτων ἕνεκα μερικῆς ἢ ὀλικῆς καταπτώσεως τῆς ὀροφῆς αὐτῶν, ἦσαν ἐντελῶς ὅμοια πρὸς τὰ ἐν Λιγόρι καὶ ἀλλαχοῦ, μόνον δὲ εὐρύτερα ἦσαν τινὰ τούτων καὶ ἐπιμελέστερον λελαξευμένα, κατὰ τὰς γωνίας ἰδίως, διότι καὶ ταῦτα ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τετράγωνα. Τὸ μέγιστον τῶν σπηλαίων, ὅπερ καὶ περιέκλειε δέκα νεκρούς, εἶχεν ἐμβαδὸν 4×4 μέτρ. πρὸς ὕψος $2\frac{1}{2}$ μ. Τὸ ἐλάχιστον εἶχε $2 \times 2,10$ πρὸς ὕψος 2 μ., ἐν τούτῳ δὲ εὐρέθησαν τρεῖς σκελετοί. Τὰ στόμια πάντων ἦσαν ἐπιμελῶς πεφραγμένα διὰ λίθων μέχρι τοῦ

¹ Πρὸλ. Ross, Arch. Aufs. I σελ. 45 κέξ. Περὶ τῶν τάφων τούτων θὰ γράψωμεν ἀκολούθως ἐκθέτοντες τὰς γενομένους παρατηρήσεις ἡμῶν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἐνίων τούτων.

ἄνω ἄκρου αὐτῶν. Ἡ διὰ λίθων δὲ ἐμφραξις αὐτῶν ἐγένετο μέχρι τινὸς καὶ ἔσωθεν. Διότι τινὰ τῶν στομιῶν εἶχον διπλοῦν, καὶ ἐσωτερικὸν δηλ., τοῖχον ὅστις ἀδύνατον ἦτο νὰ κτισθῆ ὑπὸ ἀνθρώπου μένοντος ἐκτὸς τοῦ σπηλαίου. Ὡστε ὑποθέτομεν ὅτι ἔμεινεν ἐν τῷ σπηλαίῳ ἄνθρωπος κτίζων ἐσωτερικῶς ἀπὸ τοῦ ἐδάφους μέχρι ὕψους τινός, ἀφίνων ὀπὴν τινα ὅπως ἐξέληθη, ἀκολούθως δ' ἐφράσσετο τὸ στόμιον ἔξωθεν ἐντελῶς μέχρι τοῦ ὑπερθύρου¹. Τοῦτο δ' ἐγένετο, φυσικῶς, χάριν μείζονος ἀσφαλείας, διότι πάντως οἱ δρόμοι τῶν σπηλαίων ἔμεινον ἀνοικτοί, ἐκαλύφθησαν δὲ σὺν τῷ χρόνῳ μετὰ τὴν ἐρήμωσιν τῶν συνοικισμῶν τούτων. Ὁ Τσοῦντας ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ (Μυκ. κτλ. σελ. 139) ὡς καὶ ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. (ἐνθ. ἄνωτ.), ὑποστηρίζει τὴν ὑπόθεσιν « ἦν παραδέχονται τὰ νῦν πάντες » ὅτι οἱ δρόμοι οὐ μόνον τῶν σπηλαιοειδῶν ἀλλὰ καὶ τῶν θολωτῶν τάφων, ὧν αἱ θύραι καὶ αἱ παραστάδες τόσον ἦσαν πολυτελῶς κεκοσμημένοι, ἐκαλύπτοντο ὑπὸ χώματος μετὰ τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ νεκροῦ, ἀνεσκάπτοντο δ' ἐκάστοτε, ὅσάκις ἢ ἐνταφὴ νέου νεκροῦ ἠνάγκαζεν εἰς τοῦτο. Τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἡμῖν ἀδύνατον. Διότι ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Adler² προβληθέντων ὑπὲρ τῆς μὴ ἐπιχώσεως τῶν δρόμων ἰσχυρῶν λόγων, προκειμένου περὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν θολωτῶν τάφων, ἰσχυροὶ ἐπίσης λόγοι προκύπτουν κατὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, προκειμένου καὶ περὶ τῶν εὐτελῶν σπηλαιοειδῶν. Ἴνα δὲ ἀρκεσθῶμεν εἰς μίαν μόνην ἀντίκρουσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης, παραλείποντες τὰ περὶ τῆς ἐμφράξεως τῶν στομιῶν καὶ τῆς ἐπιμελοῦς λαξεύσεως τῶν δρόμων, ἐρωτῶμεν· ἐὰν ἐκαλύπτοντο οἱ δρόμοι διὰ χώματος, πόσος χρόνος θ' ἀπητεῖτο ὅπως ἀνασκαφῆ τοιοῦτός τις ἔχων μῆκος μὲν μέτρα 23,50, ὕψος δὲ 9,80 (πρὸ τῆς θύρας) καὶ πλάτος 2,25 (Τσοῦντας Ἀρχ. Ἐφημ. 1888 σελ. 142); Ἡμεῖς διὰ δρόμον (ἐν τοῖς σπηλαίοις Ναυπλίου) ἔχοντα μῆκος μέτρα 12 καὶ πλ. 2 καὶ ὕψος 7 (πρὸ τῆς θύρας) χρησιμο-

¹ Ὁ Τσοῦντας (ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 129) παρετήρησεν ὅτι ἐν Μυκῆναις τὰ στόμια δὲν ἦσαν πεφραγμένα διὰ τοίχου ἐντελῶς, « ἀλλ' ἀφίνετο πάντοτε μικρὸν κενὸν τὸ ὅποιον κατὰ τὴν ἐπίγῳτιν τοῦ δρόμου ἐφράζετο δι' ὀγκολίθων ». Ἡμεῖς ἐν ἅπασιν τοῖς τάφοις εὐρομεν τὸ στόμιον μέχρι τοῦ ὑπερθύρου τετοιχισμένον καὶ πολλάκις ἐχρησιμοποίησαμεν σιδηροῦν μοχλόν, ὅπως ἀποσπάσωμεν τοὺς πρώτους λίθους.

² Schliemann, Tiryns σ. XXXV.

ποιούντες τρεῖς καλοὺς ἐργάτας, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐργασθῶσι πλείότεροι, ἐδαπανήσαμεν δύο ὀλοκλήρους ἡμέρας. Ἄρα διὰ τὸ διπλάσιον μῆκος, διπλασίας ἡμέρας! Ἄλλὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ ὁ μέγιστος τῶν δρόμων ἀνασκάπτεται εἰς δύο ἡμέρας, ὁ νεκρὸς θὰ ταφῆ βεβαίως τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ θανάτου. Γνωστὸν δ' εἶνε ὅτι ἐν Ἑλλάδι, μάλιστα ἐν ὥρᾳ θέρους, οὔτε 24 ὥρας δὲν διατηρεῖται ὁ νεκρὸς ἄνευ ὀσμῆς. Πῶς λοιπὸν συμβιβάζεται ἡ ὑπόθεσις τοῦ Τσουντα, πολεμίου ἄλλως τε τῆς ταριχεύσεως τῶν νεκρῶν¹, κατὰ τῆς ὁποίας καὶ ἡμεῖς ἀνευδοιάστως κηρυττόμεθα, διότι οὐδαμοῦ παρατηρήσαμεν ἐλάχιστον ἴχνος τοιαύτης, οὐδὲ παραδεκτὸν εἶνε ὅτι λαὸς πτωχὸς ἤθελεν ἔχει τὰ μέσα νὰ ταριχεύῃ τοὺς νεκρούς αὐτοῦ ἔστω καὶ «προσωρινῶς», πῶς συμβιβάζεται, λέγομεν, ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐπικαλύψεως διὰ χύματος τῶν δρόμων, καὶ ἐπομένως καὶ τῆς ἐκσκαφῆς τούτων ἐκάστοτε, ἥτις καὶ δαπάνης καὶ χρόνου ἐδεῖτο, πρὸς τὸ ἐπεῖγον τοῦ ἐνταφιασμοῦ πτωχῶν ἀνθρώπων; Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλοι λόγοι, οὓς παραλείπομεν ἵνα μὴ μακρηγορῶμεν, οἵτινες ἔπεισαν ἡμᾶς, ὅτι ἀδύνατον ἦτο οἱ δρόμοι τῶν τάφων, θολωτῶν τε καὶ σπηλαιοειδῶν, νὰ ἦσαν κεκαλυμμένοι.

Ὡς πρὸς τὰ τῆς τοποθετήσεως τῶν νεκρῶν καὶ ἐν γένει τοῦ ἐνταφιασμοῦ τούτων ἐν τοῖς σπηλαίοις, οὐδὲν παρατηρήσαμεν ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας· ὅ,τι εἶπομεν ἀνωτέρω σχετικὸν περὶ τῶν ἐν Λιγόρι τάφων, ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς ἐν Κοπρέζᾳ. Οἱ συνοικισμοὶ ἦσαν ἐντελῶς σύγχρονοι, ἐπεκράτουν δέ, φυσικῶς, τὰ αὐτὰ ἔθιμα καὶ ὡς πρὸς τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν. Κτερίσματα ἐν τοῖς τάφοις τούτοις εὐρέθησαν ἀφθονα, ἰδίως ἀγγεῖα, περὶ τὰ διακόσια. Ἄλλὰ καὶ ἐξ ἄλλης ὕλης· ὅσον χαλκοὶ ξυροὶ πέντε, ὧν εἷς ἀπεικονίσθη ἐν πίν. 9 ὑπ' ἀριθ. 14, μία χαλκῆ σμίλη, εἷς χρυσοῦς δακτύλιος ἐκ σύρματος, εἷς ἀργυροῦς κρικοειδῆς καὶ πληθὺς κομβίων λιθίνων. Περὶεργον εἶνε ὅτι ἐν τοῖς τάφοις τούτοις τῆς Ἀττικῆς τόσον, σχετικῶς, συχνὰ εὐρίσκεται ὡς κτερίσμα ὁ ξυρός, ἐνῶ ἐξ ἄλλων μερῶν εἶνε σπανιώτατος. Ἐν Μυκῆναις μόνον τέσσαρες ἢ πέντε εὐρέθησαν² μεταξύ τόσων κτερισμάτων καὶ ἐν ἀριθμῶ τριπλασίῳ τάφων. Ὅτι ἐκείροντο, τοὺς μύστακας

¹ Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 133 κέξ.

² Μυκῆναι κτλ. (Τσουντας) σελ. 60.

ἰδίως, οἱ Μυκηναῖοι λαοί, ἦτο γνωστὸν καὶ ἐκ τῶν μνημείων, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἐθεώρουν τὰ ὄργανα ταῦτα τοῦ καλλωπισμοῦ τῶν ἀναγκαῖα ἐπακολουθήματα τῆς εἰς τὸν τάφον πορείας τῶν, εἶχεν ἀληθῶς ἀνάγκην ἀπτῆς ἀποδείξεως, διότι δύσκολον θὰ ἦτο νὰ πιστευθῆ. Τὰ ξυρὰ δὲ ταῦτα ἦσαν πάντα ἐκ χαλκοῦ! καὶ τοῦτο δύσκολον νὰ πιστευθῆ.

Λόγος βραχὺς δέον νὰ γίνῃ ἐνταῦθα περὶ τῶν ἀγγείων, ἅτινα σωρηδόν, οὔτως εἰπεῖν, ἐξήρχοντο τῶν σπηλαίων. Εἶνε ἀληθές ὅτι ταῦτα περιέκλειον πολλοὺς νεκρούς—μέχρι δέκα—ὅπως δὴποτε ὅμως ἡ ἀφθονία τούτων εἶνε ἀξία προσοχῆς. Ἀπεκομίσσαμεν περὶ τὰ ἑκατὸν πεντήκοντα, ἀλλ' ἀπερρίψαμεν ἐν τεμαχίοις τοῦλάχιστον ἄλλα πεντήκοντα. Ὁ ἀριθμὸς δὲ αὐτὸς ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνασκαφέντων τάφων, εἶνε δηλωτικὸς πλούτου μεγάλου εἰς τὸ εἶδος τοῦτο· ἐπειδὴ δέ, ὡς ἐκ τῆς σπάνεως τῶν πολυτίμων μετάλλων ἐν τοῖς τάφοις τούτοις, ὀφείλομεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν τόπων αὐτῶν ἦσαν πτωχοί, ἔπεται ὅτι τὰ ἀγγεῖα τότε ἦσαν εὖωνα καὶ ἐπομένως ὅτι κατεσκευάζοντο ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς μεγάλης αὐτῶν χρησιμοποίησεως. Εἶνε ἀληθῶς καταπληκτικὴ ἡ ὁμοιότης αὐτῶν πρὸς τὰ εὐρεθέντα ἐν Ἀργολικῇ, ἰδίως ἐν Ναυπλίῳ, καὶ τοιαύτη μάλιστα, ὥστε νὰ ἀναγκάζῃ τινὰ νὰ παραδεχθῆ ὅτι εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τόπον κατεσκευάζοντο πάντα τὰ εἰς διάφορα μέρη ἀνευρισκόμενα ἀγγεῖα ταῦτα. Ἐὰν δὲ ἄλλοτε ἢ Ἀργολικῇ ἦτο ἡ διεκδικουσα δικαίως τὸ μονοπώλιον αὐτῶν, τὰ νῦν ἢ Ἀττικῇ ἀπέκτησε πλειονα δικαιώματα καὶ πρέπει πάντως, ὅπως λυθῆ τὸ ζήτημα τοῦτο, νὰ ἀφεθῆ ἡ ἐξέτασις αὐτοῦ εἰς τοὺς χημικούς! Νὰ γίνῃ ἀνάλυσις καὶ παραβολὴ τῶν χρωμάτων καὶ ἰδίως τοῦ πηλοῦ.

Ὡς πρὸς τὴν ποικιλίαν τῶν σχημάτων τῶν ἀγγείων τούτων, δὲν θὰ εἰπωμεν πολλά, διότι ἐξαιρέσει τῶν ἐν τῷ πίνακι 9 ἀπεικονισθέντων ὑπ' ἀρ. 8-13, τὰ πλεῖστα ἔχουσι κοινὰ καὶ συνήθη τοιαῦτα. Πλεονάζει φυσικῶς ἡ Bügelkanne, ἡ οἰνοχόη καὶ τὸ κυλικοειδές (Furtw.-Lösch. Myb. XLIV ἀριθ. 84) ἀπαντῶσι δὲ καὶ τινὰ σπανιώτερα σχήματα ὅσον τὰ ἐν Furtw.-Lösch. Myk. XLIV ἀριθ. 53, 55, 58, 122 καὶ ἄλλα. Ἄπαντα δ' ἀνήκουσιν, ὡς ἐκ τῆς τεχνολογίας αὐτῶν, εἰς τὴν τῆς νεωτέρας μυκηναϊκῆς περιόδου τέχνην. Ἐχουσι δηλ.

τὸ γάνωμα στιλπνὸν καὶ διακόσμησιν ἣτις ἀποτελεῖται κυρίως, ἐκ γραμμῶν ἢ σπειροειδῶν κοσμημάτων καὶ ἐνίοτε ἐξ ἀπομιμήσεων φυτῶν ἢ ὀστράκων. Ἐκ τούτου δ' ἐξάγεται ἀσφαλῶς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ ὁ συνοικισμὸς οὗτος ἀνάγεται εἰς τὴν νεωτέραν μυκηναίαν χρονικὴν περίοδον.

Θορικός.

Ὁ Θορικὸς (ἢ Θόρικος κατὰ τινὰς τῶν παλαιῶν συγγραφέων) ἦτο εἷς τῶν ἀρχαίων δήμων τῆς Ἀκαμαντίδος φυλῆς. Ἡ τοποθεσία δὲ αὐτοῦ εἶνε γνωστὴ, οὐδ' ἠμφισβητήθη παρὰ τινος τῶν νεωτέρων τοπογράφων, διότι οὐ μόνον τὸ ὄνομα αὐτοῦ διετηρήθη μέχρις ἡμῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς θέσεως¹, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκοδομῶν αὐτοῦ καὶ μνημείων πλείστα ὑπάρχουσι λείψανα ὁρατά² καὶ τὰ νῦν ἔτι. Ἀλλὰ περὶ τῆς θέσεως τοῦ προϊστορικοῦ αὐτοῦ συνοικισμοῦ οὐδὲν ἀκριβὲς ἐγινώσκειτο τέως. Πρῶτος ὁ Milehhofer κατὰ τὸ 1886 μαθὼν ἢ ὑποπτεύσας τὴν ὑπαρξίν προϊστορικῶν τάφων ἐν Θορικῷ, ἐζήτησε παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τὴν ἄδειαν τῆς ἀνιχνεύσεως τοῦ μέρους, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποκαλύψεως τῶν τάφων τούτων. Ἡ ἄδεια ἐδόθη καὶ παρηγγέλθη καὶ ἐγὼ νὰ μεταβῶ μετ' αὐτοῦ, ὡς ἔφορος. Αἱ δοκιμαστικαὶ ὁμῶς αὐτοῦ ἔρευναι, γενόμεναι ἄλλως τε ὑπερθεῖν τοῦ θεάτρου καὶ εἰς τὰ κατώτατα τῆς κλιτύος τοῦ κωνικοῦ ὄρους (Βελλατοῦρι), εἰς οὐδὲν ἀπέληξαν. Ἀκολούθως ὁ Μ. πληροφορηθεὶς, φαίνεται, ἀκριβέστερον περὶ τῆς θέσεως τοῦ ὑπὸ τυμβωρύχων ἀνακαλυφθέντος τὸ πρῶτον θολωτοῦ τάφου ἐπὶ τοῦ σάγματος τοῦ σχηματιζομένου μεταξὺ τῆς κορυφῆς τοῦ κωνοειδοῦς ὄρους (Βελλατοῦρι) καὶ τοῦ ἀπέναντι (Β. Δ.) ταπεινοτέρου ὑψώματος, ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν Berl. Wochenschrift (1887, 740. Πρὸς καὶ Karten v. Att. σελ. 26 text.) τὰ περὶ τῆς ἀνακαλύψεως τούτων³. Μετέβην ἀκολούθως καὶ ἐγὼ, ἐντολῇ τῆς γεν. Ἐφορείας, νὰ ἐξετάσω τὸν τάφον καὶ ἐκθέσω αὐτῇ τὰ περὶ τούτου, λαμβάνων ἐν ἀνάγκῃ καὶ ἐρ-

¹ «Θορικὸς» ἢ «Θερικὸς» ὡς παρὰ Leake, Bursian, Læpper καὶ ἄλλοις.

² Ὡς λ. γ. τὸ θέατρον, τὸ ὑπὸ τῆς Ἀμερ. Σχολῆς πρὸ τινος χρόνου ἐν μέρει ἐρευνηθέν. Πρὸς Leake (ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 124), Bursian (ἐνθ. ἀνωτ.) καὶ Uned. Antiq. of Athens κτλ.

³ Προέβην εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν ἀνωτέρω πληροφοριῶν, διότι ἀνε-

γάτας πρὸς μικρὰν ἔρευναν. Ἡ ἐκθεσις ἡμῶν ἐδημοσιεύθη ἐν Ἀρχ. Δελτ. 1890. Ὁ Max. Mayer, ἐπισκευθεὶς καὶ οὗτος τὸ μέρος, λίαν συνετέλεσεν εἰς τὴν διὰ τακτικῆς ἀνασκαφῆς ἐξερεύνησιν τοῦ Θορικοῦ¹, εἰκάζων σὺν τοῖς ἄλλοις οὗτος, ὅτι κυκλοτερές τι κτίριον ἀρκτικῶς τοῦ θεάτρου κείμενον, ἠδύνατο νὰ εἶνε προϊστορικὸς τάφος, δεύτερος οὗτος μετὰ τὸν ἐν τῇ κορυφῇ γνωστὸν ἤδη θολωτόν². Οὕτω μετέβην καὶ πάλιν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1893 εἰς Θορικὸν³ καὶ ἐνηργήσαμεν, δαπάναις τῆς ἀρχ. Ἐταιρείας, ἀνασκαφὰς συστηματικὰς διαρκεσάσας τρίμηνον περίπου. Ἐρευνήσαμεν δὲ κατὰ πρῶτον, φυσικῶς, τὸν περὶ οὗ τόσος λόγος θολωτόν τάφον, ὃν ὁμῶς καὶ πάλιν δὲν ἀνεσκάψαμεν ἐντελῶς, ἕνεκεν ἐπικειμένης βεβαίας κατακρημνίσεως τῶν πλαγίων αὐτοῦ τοίχων — διότι ὁ τάφος δὲν εἶνε κυψελοειδῆς, ὡς πάντες οἱ μέχρι τοῦδε γνωστοί, ἀλλ' ὠσειδῆς — ἐὰν ἐπεμένομεν εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ὑποδασταζόντων τοὺς τοίχους χωμάτων⁴. Ἡ ἔρευνα συνεπῶς ἔγεινε μερικὴ καὶ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπαρκής, εἰ καὶ κατεδείχθη ὅτι ὁ τάφος ἦτο σεσυλημένος τὸ πάλαι· πιθανὸν ὁμῶς εἶνε, ὅπως δῆποτε, νὰ εὐρεθῶσιν ἀσύλητοι λάκκοι ἐν τῷ δαπέδῳ αὐτοῦ. Πλείονα περὶ τοῦ τάφου τούτου δὲν θὰ εἴπωμεν, παραπέμποντες εἰς τὴν ἐκθεσιν ἡμῶν ἐν τοῖς Πρακτικ. τῆς ἀρχ. Ἐταιρ. (1893 σ. 12 κέξ. καὶ Wochenschr. ἐνθ. ἀνωτ.).

Διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ τάφου τούτου ὁμῶς δὲν θὰ ἐβεβαιούτο ὁ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (ἐνθ. ἀνωτ.) μνημονευόμενος συνοικισμὸς, διότι μεμονωμένοι τοιοῦτοι τάφοι, ὡς γνωστὸν, εὐρέθησαν πολλοχοῦ⁵, χωρὶς νὰ βεβαιωθῶσι καὶ οἱ σχετικοὶ τύγγραφοι ἐν τῇ αὐτῇ περιοδικῇ, ἀκολούθως, ὅτι δὲν ἐμνημόνευσα τοῦ Μ. ἐν τῇ περὶ τοῦ τάφου τούτου ἐκθέσει μου ἐν Ἀρχ. Δελτ. 1890 σ. 159 κέξ. Ἄλλ' ἀκριβῶς διότι ὁ Μ. δὲν ἀνεκάλυψε τὸν τάφον, καὶ τὸ ἤξευρον ἐγὼ κάλλιον παντὸς ἄλλου, δὲν ἔκαμα μνείαν τοῦ ἄλλως τε καθηγητοῦ καὶ φίλου μου ἀρχαιολόγου τούτου.

¹ Berl. Phil. Wochenschr. 1891 σ. 1058 κέξ. — 1893 σ. 1500 καὶ ἔξ.

² Τὸ κτίριον τοῦτο ἀπεδείχθη, λάθρα ὑπὸ τυμβωρύχων ἀνασκαλευθέν, ὅτι ἦτο πύργος τις κυκλικὸς τῶν ἱστορικῶν χρόνων.

³ Ὁ κ. Mayer, προσκληθεὶς ὑπ' ἐμοῦ, ἦλθεν ἅμα τῇ ἐνάρξει τῶν ἀνασκαφῶν εἰς Θορικὸν καὶ παρευρέθη καθ' ὅλην τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ πρώτου τάφου, ἀσθενήσας ὁμῶς ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ.

⁴ Ἐργον ἄξιον αὐτῆς ὅτι ἐξετέλει ἡ ἀρχ. Ἐταιρ. ἐὰν ἀνελάμβανε διὰ τεχνιτῶν τὴν συγκράτησιν αὐτοῦ διὰ σιδηρῶν δοκῶν, ὅπως οὐ μόνον ἀνασκαφῇ ἐντελῶς, ἀλλὰ καὶ διατηρηθῇ τὸ πολύτιμον αὐτὸ μνημεῖον.

⁵ Ἐν Μενοίδιῳ (Ἀττικῆς), ἐν Διμηνίῳ (Θεσσαλίας) ἐν Κάμπῳ (Λακωνίας), Βαφίῳ κτλ.

τοὺς συνοικισμοί, ἐὰν μὴ αἱ ἀνασκαφαὶ ἡμῶν ἀπεκάλυπτον καὶ δευτέρου μὲν θολωτὸν τάφον ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ κωνοειδοῦς ὄρους ἀνατολικῶς, οἰκῆματα δὲ συγχρόνου ἐποχῆς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τούτου. Σχέδια τοῦ τε δευτέρου τούτου ἀνακαλυφθέντος θολωτοῦ τάφου καὶ τῶν ἐπὶ τῆς κορυφῆς οἰκημάτων ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς (ἐνθ. ἄνωτ. πίν. Β') δὲν θὰ ἐπαναλάβωμεν δὲ καὶ ὅσα ἐκεῖ περὶ αὐτῶν εἶπομεν, περιοριζόμενοι ἐνταῦθα εἰς γενικωτέραν ἐξέτασιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν.

Οἱ δύο οὗτοι ἐν Θορικῷ ἀνακαλυφθέντες θολωτοὶ τάφοι, ὧν ὁ δεύτερος, κυκλοτερῆς καὶ τὴν κατασκευὴν ὅμοιος¹ πρὸς τοὺς ἐν Μενιδίῳ, Διμηνίῳ, Βαφιῷ κτλ., σύγχρονος δὲ ἢ ὀλίγον μεταγενέστερος τοῦ πρώτου (καίτοι παραλλάζοντος ὡς πρὸς τὸ σχῆμα) καθὰ ἀπεδείχθη διὰ τῆς εὐρέσεως ἐν ἀμφοτέροις ὁμοίας ἐποχῆς περιπίπτου ἀγγείων, ἀνῆκον πάντως εἰς τὴν δεσπόσασαν οἰκογένειαν τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ τῆς κλιτύος τοῦ ὄρους ἐγκαταστάσαντος προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ. Ὅτι δὲ ἀνῆκον οἱ τάφοι οὗτοι εἰς βασιλικὰς οἰκογενεῖας προκύπτει οὐ μόνον ἐκ τῆς σχετικῆς πολυτελείας τῶν μνημείων τούτων καὶ τοῦ ἀριθμοῦ², διότι δύο μόνον οἰκογένειαι δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀπετέλουν συνοικισμόν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ποιότητος τῶν ἐν αὐτοῖς γενομένων εὐρημάτων. Ἐν τῷ πίν. 11 ἀπεικονίσσαμεν ἐν μὲν πλήρες σχεδὸν ἀγγεῖον (ἀρ. 1) ἐκ τῶν τοῦ δευτέρου κυκλοτεροῦς τάφου, ἐν δὲ τεμάχιον (ἀρ. 2) ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ἐν τῷ πρώτῳ. Ἀμφότερα τὰ κτερίσματα ταῦτα μαρτυροῦσι τὸ πλούσιον σχετικῶς τῶν τάφων, εἰ καὶ ἀληθῶς ἐν αὐτοῖς δὲν ἐγένοντο σπουδαῖα εὐρήματα ἰδίως εἰς ἀντικείμενα ἐκ μετάλλου. Ἀλλ' ὁ μὲν πρώτος τάφος δὲν ἐξηρευνηθῆ ἐντελῶς, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, ἀπεδείχθη δὲ ὡς συληθεὶς καὶ μάλιστα ἐπανειλημένως. Ὁ δεύτερος ὅμως, ὁ καὶ ἐντελῶς ἐξερευνηθεὶς, χρήζει ὑπὸ τὴν

ἐποψιν ταύτην πλείονος λόγου. Ὅτι καὶ ὁ τάφος οὗτος εἶχε συληθῆ, καὶ εἰς παλαιούς μάλιστα χρόνους (πρβ. Πρακτικά ἐνθ. ἄνωτ.), ἀπεδείχθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν αὐτοῦ, κατὰ τρόπον μὴ καταλιπόντα μηδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν¹. Διότι ἢ θύρα μὲν αὐτοῦ εὐρέθη ὄντως πεφραγμένη διὰ λίθων μέχρι τοῦ ὑπερθύρου, ἐπομένως ἦτο ἀδιάστος, ἢ θόλος ὅμως αὐτοῦ ἦτο κατεστραμμένη ἄνωθεν καὶ ὁ τάφος πλήρης χώματος οὕτως, ὥστε οὐδ' ἐφαίνετο ποσῶς. Τὴν βεβαίαν ὅμως ἀπόδειξιν τῆς συλήσεως αὐτοῦ παρέσχον ἀφ' ἐνός μὲν τὰ ἐσπαρμένα ἔξωθεν τῶν ἐν τῇ θόλῳ τάφων καὶ ἀπερριμμένα κτερίσματα², ἀφ' ἑτέρου δὲ αὐτοὶ οἱ ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἢ ἐν τῷ δαπέδῳ τῆς θόλου τάφοι, ὧν οἱ μὲν ὑπερκείμενοι κτιστοὶ (ιδ. σχ. ἐν Πρακτικοῖς πίν. Β) ἦσαν κατηρειπωμένοι, οἱ δὲ ἐν τῷ βράχῳ τοῦ ἰσπέδου κυκλοτεροῦς ἐδάφους ἀνωρυγμένοι λακκοειδεῖς τάφοι, ἀφηρημένοι τὰς ἐπικαλυπτούσας αὐτοὺς μεγάλας πλάκας. Διότι ἕκαστος τῶν τάφων τούτων εἶχε τέσσαρας τοιαύτας τεθειμένας ὀριζοντίως ἐπὶ τοῦ μήκους τοῦ τάφου, τούτων δὲ αἱ δύο μόνον εὐρίσκοντο εἰς τὴν θέσιν των, αἱ δύο ἄλλαι δὲ, ἀφαιρεθεῖσαι, ἔκειντο παρερριμμένα. Μόνον ὁ εἰς τῶν τριῶν λάκκων, ὁ ἐν μέρει ὑπὸ τὸν ἕτερον τῶν κτιστῶν κείμενος (ιδ. σχ. ἐνθ. ἄνωτ.), εὐρέθη ἀνέπαφος ἐντελῶς καὶ αἱ ἐπικαλύπτουσαι αὐτὸν πλάκες ἐν τῇ θέσει των. Εὐρέθη ἐν αὐτῷ δὲ καὶ ὁ σκελετὸς τοῦ νεκροῦ ἐν καλλίστῃ ἔχῳ καταστάσει³, ἐνῶ τῶν συληθέντων τάφων οἱ σκελετοὶ εὐρέθησαν διαμελισμένοι καὶ διεσκορπισμένοι τῆδε κάκεισε. Ὁ μὴ σεσυλημένος ὅμως τάφος οὗτος, οὐδὲν περιεῖχε κτερίσματα· ἦτο δὲ καὶ ὁ μικρότερος πάντων (μηκ. 1,40, πλ. 0,60, ὕψ. 0,40). Ἡ ἔλλειψις παντὸς κτερίσματος ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ, τῷ διαλαθόντι τοὺς συλητὰς ἕνεκα τῆς ὑπὸ τὸν κτιστὸν θέσεως αὐτοῦ, ἤγαγέ με εἰς τὴν ὑπόθεσιν (Πρακτ. ἐνθ. ἄνωτ.) ἔτι ἐν τῷ λάκκῳ τούτῳ εἶχε

¹ Ἀναγκασόμεθα νὰ κάμωμεν καὶ πάλιν περὶ τούτου λόγον, διότι ἐξεφράσθη ἢ ὑπόνοια ὅτι ὁ τάφος δὲν εἶχε συληθῆ! Ἐν τοῖς Πρακτικοῖς (ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 14) ἀνεγράψαμεν ἐν τούτοις λεπτομερείας περὶ τῆς καταστάσεως τούτου, αἵτινες οὐδὲν παρέχουσι εἰς τοιαύτην ὑπόνοιαν ἐνδόξιμον.

² Εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν κτερισμάτων τούτων, ἄτινα πρὸς σημερινούς μὲν τυμβωρύχους πολλὴν θὰ εἶχον ἀξίαν, πρὸς ἀρχαιότερους ὅμως τοιούτους οὐδεμίαν, στηριζόμενοι εἰκάσαμεν ὅτι ἢ σύλησις τοῦ τάφου ἐγένετο εἰς ἀρχαίαν ἐποχὴν, πιθανῶς ρωμαϊκὴν (πρβ. Πρακτ.).

³ Μετηνήχθη εἰς τὸ Ἐθν. Μουσεῖον, ὅπου καὶ ἐξετέθη ἐν τῇ Μυκηναίᾳ αἰδοῦσῃ ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει.

¹ Ὡς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ δρόμου παραλλάζει ὁ τάφος οὗτος τῶν λοιπῶν· τοῦτο ὅμως ἀνάγκη ἐγένετο, ἕνεκα ἑδαφικῶν λόγων (ιδ. Πρακτικά) Κεῖται ὁ τάφος οὗτος κατὰ τὴν ἀνατολικὴν κλιτὸν τοῦ κωνοειδοῦς ὄρους, περὶ τὰ ἑκατὸν μέτρα κάτωθεν τῆς κορυφῆς αὐτοῦ.

² Τοιοῦτοι τάφοι βεβαίως δὲν ὑπάρχουσιν ἄλλοι κατὰ τὸν Θορικόν. Τὸ πλησίον τοῦ πρώτου τάφου ἀνακαλυφθὲν παρ' ἡμῶν (Ἀρχ. Δελτ. ἐνθ. ἄνωτ.) ἔλλειψεοειδὲς κτίριον, τὸ παρεμφερὲς πρὸς τάφον, δὲν δύναται νὰ λογισθῆ ὡς θολωτὸς τάφος, διότι ἐν αὐτῷ οὐδ' ἐλάχιστον ἔχνος εὐρέθη μυκηναίου ἀγγείου

ταφή δούλος τις ἴσως προσφιλῆς τῷ κυρίῳ αὐτοῦ. Ἄλλὰ δὲν εἶνε ὀρθὴ ἢ ὑπόθεσίς μου ἐκεῖνη. Τὸ πιθανώτερον εἶνε ὅτι τὰ εἰς τὸν νεκρὸν τοῦτον προσφερθέντα κτερίσματα, ἐτέθησαν ἔξωθεν τοῦ λάκκου ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς θόλου, συληθέντα εὐχερῶς. Διότι καὶ ἐγὼ μὲν ἐν τοῖς τάφοις Ναυπλίου συχνὰ εὔρον λάκκους, ἐσκεπασμένους διὰ πλακῶν, ἄνευ τινος κτερίσματος παρὰ τῷ νεκρῷ, ἀλλὰ καὶ ὁ Τσουντας ἐν Μυκῆναις ἐντὸς θαλαμοειδῶν τάφων, εὔρε λάκκους οὐδὲν κτερίσμα περιέχοντας (Ἄρχ. Ἐφημ. 1888 σελ. 139 καὶ 158) ἦσαν ὅμως ἔξωθεν τοῦ τάφου τὰ εἰς τὸν νεκρὸν ἀνήκοντα κτερίσματα (τάφος B2^{ος} ἐνθ. ἀνωτ.).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καὶ ἐξ ἄλλων παραλειπομένων παρατηρήσεων ἡμῶν, γενομένων κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ θολωτοῦ τούτου μνημείου, προκύπτει, ὡς ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὁ τάφος εἶχε συληθῆ καὶ δὴ ὑπὸ τυμβωρύχων, ἀναζητούντων χρυσὸν κυρίως¹. Τὰ ἀνευρεθέντα δ' ἐν τῇ θόλῳ λείψανα τῆς συλήσεως οἷον τὸ ἐν τῷ πίν. 11 ἀριθ. 1 πολυτελὲς ἀγγεῖον· ἕτερον, μὴ ἀπεικονισθὲν, ὅμοιον δὲ τὸ σχῆμα πρὸς τὸ ἐν Furtw.-Lösch. M. V. πίν. XXVI ἀρ. 209 (φέρον διακόσμησιν ἐκ πυκνῶν στιγμῶν ὡς τὸ ἐν Tonggefässe (Furtw.-Lösch.) πίν. III ἀριθ. 10 καὶ φύλλων κισσοειδῶν ὡς τὸ ἐν Ἄρχ. Ἐφ. 1887 π. 13 ἀρ. 1 τεμάχιον)· ἐπίσης δύο ἀγγεῖα ὅμοια περίπου τοῖς ἐν Furtw.-Lösch. Myk. ἀρ. 129 καὶ 147· (ὁμοιότερα πρὸς τὸ ἐν Ἄρχ. Ἐφημ. σελ. 190) τὸ πῶμα χρυσοῦς πυξίδος· ὁ δίσκος ἐνὸς χαλκοῦ κατόπτρου· τὸ ἥμισυ κυκλοτεροῦς πυξίδος ἐχούσης κόσμημα σπειροειδῆς (πρβ. ὅμοιον Bull. d. Cor. Hell. II pl. XIII ἀρ. 5) ἐξ ἐλέφαντος· λίθινον σκεῦος ὡς τὸ εἰκονισθὲν ἐν Ἄρχ. Ἐφημ. 1889 πίν. 7 ἀριθ. 20, ῥόδαξ ἐξ ὑελίνης μάζης, λίθινα βέλη, καὶ ἄλλα μικρότερα ἀντικείμενα, μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ τάφος οὗτος περιέκλειε, πρὸ τῆς συλήσεως, πολυτίμα κτερίσματα, ἐπομένως δὲ ὅτι ἀνῆκε καὶ οὗτος εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ ὄρους κατοικήσαντος προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ.

¹ Τὴν παρατήρησιν ταύτην ποιοῦμεν δι' ὅσους φρονοῦν (πρβ. Τσουντας, Μυκῆναι σελ. 147 κέξ.) ὅτι ἡ σύλησις τῶν τάφων τούτων ἐγένετο ἐνίοτε ὑπὸ τῶν ἐπιζώντων συγγενῶν ἢ ὁμοφύλων τῶν ἤδη ταφέντων. Τοῦτο ἐν Θεορικῷ πάντως δὲν συνέβη. Ἡ σύλησις ἦτο ἄτακτος, ἀρπακτικῆ, γενομένη διὰ καταρρίψεως τῆς κορυφῆς τῆς θόλου· παρετηρήσαμεν δὲ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν πλείστα μαρτύρια τῆς ληστρικῆς ταύτης συλήσεως.

Διότι ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν τάφων τῶν ἄλλων συγχρόνων τῆς Ἀττικῆς συνοικισμῶν, ὁ λαὸς τῆς σχετικῆς περιόδου ἐθάπτετο ἐντὸς σπηλαίων, τὰ δὲ κτερίσματα τῶν λαϊκῶν τούτων τάφων ἦσαν, ἐν συγκρίσει, λίαν πτωχά.

Ὁ Θεορικὸς ἦτο εἷς τῶν ἀρχαιοτάτων συνοικισμῶν τῆς Ἀττικῆς μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (397-20) μετὰ τῶν δώδεκα προθησιακῶν πόλεων· εἶνε δὲ ἢ τοῦ Θεορικοῦ θέσις τοπογραφικῶς τόσον κατάλληλος διὰ συνοικισμὸν προϊστορικόν, ὥστε θὰ ἐμάντευέ τις, ἀληθῶς, καὶ ἄνευ τῆς μαρτυρίας τοῦ Στράβωνος, ὅτι ἡ ὀχυρωτάτη κορυφὴ τοῦ κωνοειδοῦς ὄρους Βελλατοῦρι, ἐξελέγη ποτε, εἰς χρόνους καθ' οὓς κατὰ τῶν συχνῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν τὰ ὑψώματα κυρίως καὶ τὰ δι' ὀγκολίθων κατεσκευασμένα τείχη ἐχρησίμευσον εἰς ἄμυναν, ὡς κατοικία ἀσφαλῆς δεσπότου τινὸς μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ὑπηκόων. Λείψανα ἄλλως τε τοῦ τὴν κορυφὴν περιβάλλοντος ποτὲ παναρχαίου¹ φρουρίου ἐσώζοντο ὁρατὰ καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς. Ἄλλ' αἱ ἀνασκαφαὶ ἡμῶν οὐ μόνον τριπλοῦν τείχος², κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ποιηθὲν, περὶ τὴν κορυφὴν ἀπεκάλυψαν, ἀλλὰ καὶ οἰκήματα τῶν ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ ἐκτὸς περὶ τὴν κλιτῶν οἰκησάντων παναρχαίων κατοίκων εἰς φῶς ἤγαγον, καταστήσασαι οὕτω τὴν ὑπαρξίν τοῦ προϊστορικοῦ ἐν Θεορικῷ συνοικισμοῦ ἀναμφισβήτητον. Τοιοῦτοτρόπως δὲ διὰ τῆς ἀνακαλύψεως ἀφ' ἐνὸς μὲν τῶν θολωτῶν τάφων, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν κυρίαρχον οἰκογένειαν τοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους συνοικισμοῦ, ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῶν τῆς συγχρόνου ἐποχῆς οἰκημάτων ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἔχομεν καταφανῆ καὶ ἐν Θεορικῷ τὸν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μνημονευόμενον συνοικισμὸν, καὶ δὴ τὸν συνοικισμὸν τῆς συγχρόνου περιόδου τοῖς λοιποῖς ἐν Ἀττικῇ ἀνακαλυφθεῖσι καὶ ἀνωτέρω περιγραφεῖσι. Διότι τὸ ὁμοιοειδῆς τῶν ἐν τοῖς τάφοις τοῦ Θεορικοῦ καὶ τῷ φρουρίῳ εὐρεθέντων ἀγγείων, πρὸς τὰ ἐν τοῖς σπηλαιοειδέσι τάφοις τῶν ἄλλων συνοικισμῶν εὐρεθέντα, μαρτυροῦσι πλέον

¹ Ὁ Bursian (ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 353) καὶ ἄλλοι ἀποδίδουσι ταῦτα εἰς τὸ τεῖχος τὸ κατασκευασθὲν κατὰ τὸ 23^{ον} ἔτος τοῦ Πελοπον. πολέμου (404). Τὰ λείψανα ὅμως τὰ παρὰ τὴν κορυφὴν εἰσι πάντως πολὺ ἀρχαιότερα τοῦ Πελοπον. πολέμου καὶ βεβαίως ἀνήκουσιν εἰς τὴν προϊστορικὴν περίοδον.

² Πρβλ. Πρακτικὰ ἐνθ. ἀνωτ. πίν. Β, σγ. 3 (Τ).

ἢ ἐπαρκῶς ὅτι πάντες οἱ προϊστορικοὶ οὗτοι τῆς Ἀττικῆς συνοικισμοὶ ἀνήκουσιν εἰς μίαν χρονικὴν περίοδον, τὴν νεωτέραν μυκηναϊαν κληθεῖσαν ἢ *Μινυεϊα*. Ὅτι δὲ ὁ μυκηναϊὸς πολιτισμὸς, ἀδιαφόρως τοῦ πόθεν ὠρμήθη καὶ ποῦ ὠριμώτερον ἀνεπτύχθη, σύγχρονος εἶνε καὶ ἀρρήκτως συνδεδεμένος πρὸς τὸν τῶν Μινυῶν, ἀπεδείχθη διὰ τῆς ἀνακαλύψεως μνημείων, ὁμοιοειδῶν τοῖς μυκηναϊκοῖς, οὐ μόνον ἐν τοῖς τόποις ἔνθα ἡ παράδοσις ἀναφέρει Μινύας¹ οἷον ἐν Ὀρχομενῷ τῆς Βοιωτίας, ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Λακωνίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις ἔνθα ἰσχυροὶ λόγοι, ὡς λ. χ. ὁ τῆς λατρείας τοῦ Ποσειδῶνος (γαιούχου) τῆς ἀποδιδομένης εἰς τοὺς λαοὺς τούτους², ἀναγκάζουσι νὰ δεχθῶμεν τὴν ὑπαρξίν Μινυεϊῶν συνοικισμῶν, ὡς λ. χ. ἐν Δελφοῖς, ἐν Καλαυρίᾳ³, Ναυπλίᾳ, Ἐπιδαύρῳ καὶ ἀλλαχοῦ⁴. Ὅτι δὲ καὶ ἡ Ἀττικὴ κατεκτήθη ἢ κατῳικήθη ὑπὸ τῶν λαῶν τούτων εἶνε πρόδηλον, οὐ μόνον ἕνεκα τῆς εἰς πλείστα αὐτῆς μέρη ἀπαντώσης λατρείας τοῦ προδωρείου θεοῦ τούτου, ἀλλ' ἀπτότερον, διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν θολωτῶν τάφων ἐν Μενιδίῳ καὶ Θορικῷ (τίς οἶδε δὲ καὶ πόσοι ἀλλαχοῦ κρύπτονται ὅμοιοι) καὶ τῶν πολυειδῶν ἄλλων λειψάνων τοῦ Μυκηναίου ἢ Μινυείου πολιτισμοῦ.

Αἱ ἐν Θορικῷ ὅμως ἀνασκαφαὶ ἀπεκάλυψαν οὐ μόνον τὰ λείψανα τοῦ προϊστορικοῦ ἢ Μινυείου τούτου συνοικισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔχνη ἀρχαιοτέρου τινος «βαρβάρου» ἐπὶ τῆς κορυφῆς συνοικισμοῦ. Τὰ ἔχνη δὲ ταῦτα εἰσὶν οἰκήματα καὶ τάφοι, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἐξῆς. Πρὶν προβῶμεν ὅμως εἰς τὴν περιγραφὴν αὐτῶν δέον νὰ ἐξετάσωμεν ἐὰν δυνατὸν εἶνε ὁ λαὸς οὗτος, οὗτινος τὰ ἔχνη διεσώθησαν ὑπὸ τὰ λείψανα τῆς μυκηναϊκῆς χρονικῆς περιόδου, νὰ σχετισθῇ πρὸς τινα, διασωθέντα ἡμῖν ὑπὸ τῆς παραδόσεως, ὀνόματα λαῶν βαρβάρων καὶ ἐπιδρωμικῶν, οἵτινες, ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοὶ τοῦ κατόπιν ἀναπτυσθέντος προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Στράβων (σ. 401) ἐν ταῖς περὶ Βοιωτίας εἰδήσεσιν αὐτοῦ, ἀναφέρει τὰ ἐξῆς: Ἡ δ' οὖν Βοιωτία πρότε-

ρον μὲν ὑπὸ βαρβάρων ᾤκειτο Ἀδῶν καὶ Τεμμίκων¹ ἐκ τοῦ Σουνίου πεπλαμένων. Εἰ καὶ λίαν ἀόριστος ἡ εἰδήσις αὕτη καὶ φαινομενικῶς ἀντιστρατευομένη πρὸς ἄλλας μαρτυρίας ἀρχαίων συγγραφέων² καὶ αὐτοῦ τοῦ Στράβωνος³ περὶ τῆς θεσσαλικῆς καταγωγῆς τῶν Βοιωτῶν, εἶνε οὐχ ἥττον ἀξία προσοχῆς. Ὅτι ἐν Ἀττικῇ πολὺ πρὸ τῆς διαδόσεως τοῦ μυκηναίου πολιτισμοῦ, κατῳικουν λαοὶ «βαρβάρου», πρωτογενῆ ὅλως ἔχοντες πολιτισμὸν καὶ διάφορα ὀνόματα κατὰ τόπους φέροντες⁴, εἶνε πλέον ἢ πιθανὴ ὑπόθεσις στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀνακαλύψεως ἀρχαιοτέρων τοῦ μυκηναίου πολιτισμοῦ μνημείων ἐν Ἀκροπόλει, ἐν Θορικῷ καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ Θουκυδίδης (1, 2, 20) ἐν τούτοις βεβαίῳ ὅτι τὴν Ἀττικὴν «ἄνθρωποι ᾤκουν οἱ αὐτοὶ αἰεὶ» ἢ μαρτυρία ὅμως αὕτη τοῦ Θουκ. βασιζομένη ἐπὶ συμπεράσματος (τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας) δυναμένου νὰ ἐξαχθῇ καὶ ἐκ διαφόρων ἄλλων λόγων, δὲν εἶνε τόσο ἰσχυρά, ὥστε νὰ καταρρίψῃ τὰ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν εἰς φῶς ἀχθέντα ἐναντία μαρτύρια⁵.

Ἐν Θορικῷ εὗρομεν ἔχνη λαοῦ ἀρχαιοτέρου τῶν Μινυῶν καὶ Μυκηναίων, λαοῦ θάπτοντος ἐν πύθοις ἐντὸς τῶν οἰκιῶν αὐτοῦ τοὺς νεκρούς του⁶ καὶ ἔχοντος ἐν χρήσει ἀγγεῖα ἐκ πηλοῦ, πρωτογενεῶς ὅλως κατασκευῆς. Ἀλλὰ τίνα σχέσιν δύναται νὰ ἔχη ἢ συγγένειαν ὁ λαὸς οὗτος, ὁ τόσο διάφορος ὡς πρὸς τὰ ἔθιμα καὶ τὴν τέχνην, πρὸς τὸν μυκηναϊὸν ἢ μυνηϊὸν, τὸν κατασκευάζοντα θολωτούς καὶ σπηλαιοειδεῖς τάφους, τὸν ποιοῦντα ἀγγεῖα ὡς τὸ ἐν τῷ πίν. 11 εἰκονιζόμενον; Ἡ διαφορὰ εἶνε τοιαύτη, ὥστε, στηριζομένη μάλιστα ἐπὶ τῆς μετα-

¹ Πρὸλ. καὶ Λυκόφρων Ἀλεξ. 642 κέξ. «Τεμμίκων πρόμοι».

² Θουκ. I 12.

³ Στράβων 411, 29.

⁴ Πελασγοί, Τυρρηνοί, Τέμμικες, Ἄονες κτλ. οἱ αὐτοὶ Ἰσως λαοὶ ἐν Μεγάρῳ ἐκαλοῦντο Κᾶρες. Πρὸ. Dümmler, Ath. Mitth. 1888 σελ. 296 κέξ.

⁵ Γνωστὸν εἶνε ἄλλως τε ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἐκαυχῶντο διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς «αὐτόχθονες»! Ὁ Δημοσθένης (60, 4) δὲ ἀνεφώνει ἐπαίρομενος «μόνοι γὰρ πάντων ἀνθρώπων, ἐξ ἧσπερ ἔφυσαν, ταύτην ᾤκησαν, κτλ. Πρὸ. καὶ Δυσ. 2, 43 καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀλλὰ τὰ πράγματα διαφεύδουσιν αὐτούς.

⁶ Ὁ Πλάτων (ἐν Μένῳ 315) μνημονεύει τοῦ ἔθιμου τούτου, ὡς ἐν χρήσει ὄντος παρὰ τοῖς ἀρχαιοτάτοις τῶν Ἀθηναίων. Θεωρεῖ δηλ. τὸ ἔθιμον πελασγικόν· ὁρθῶς δὲ κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, ὁ Dümmler (ἐνθ. ἄνωτ.) συμπεραίνει ὅτι τὸ ἔθος δὲν ἦτο ἑλληνικόν, πρ. καὶ Perrot (Hist. de l'art. II σελ. 373). Ὁ Τσουντας (Ἀρχ. Ἐρημ. 1888 σελ. 126) ἔχει ἐναντίαν ἰδέαν.

¹ Πρὸλ. Ott. Müller, Orchomenos σελ. 810 κέξ.

² Preller, Gr. Myth. σελ. 447 καὶ Momsen, Delphica σ. 1 κέξ.

³ Πρ. Wide, Ath. Mitth. 1895 σελ. 297 κέξ. ἔνθα καὶ δι' ἀνασκαφῶν ἐβεβαιώθη τοῦτο.

⁴ Ὁ Noak (Ath. Mitth. τόμ. XIX σελ. 474 κέξ.) ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Κωπαίδι Ἀρνης, ἀναπτύσσει θαυμασιῶς τὸ ἔθιμα τοῦτο.

βολῆς ἐθίμων νεκρικῶν, νὰ ἐξαναγκάζη εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ λαοὶ οὗτοι ἦσαν ὄλως διαφόρου καταγωγῆς. Εἴτε δὲ Τέμμικες ἐκαλοῦντο οὗτοι, εἴτε Ἄονες, εἴτε Κᾶρες¹ ἢ Πελασγοί, πάντως δὲν ἦσαν τῆς φυλῆς τῶν Μινυῶν, οἵτινες, ἐπιδραμόντες, βία ἐξέβαλον τοὺς βαρβάρους κατοίκους καὶ ἱδρυσαν ἐπὶ τῶν κατοικιῶν αὐτῶν νέας πόλεις καὶ νέα φρούρια. Ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα εἰδησις τοῦ Στράβωνος, ἡ χρησιμεύσασα ἡμῖν εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς ὑποθέσεως περὶ ὑπάρξεως λαῶν ἐν Ἀττικῇ ἀρχαιοτάτων, οὐδεμίαν ἐχόντων φυλετικὴν συγγένειαν πρὸς τοὺς Μινύας, φαίνεται ὑπὸ τινὰ ἔποψιν ἀντικειμένη εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν, πράγματι ὅμως συντελεῖ ὑπὲρ αὐτῆς. Λαοί, λέγει ὁ Στράβων, ἐκ τοῦ Σουνίου ὀρμηθέντες (ὁ Θορικὸς δὲ κεῖται πλησιέστατα τούτου) κατώκησαν τὴν Βοιωτίαν, τὴν κατ' ἐξοχὴν Μινυεῖαν χώραν· ἄρα οὐχὶ οἱ Μινυαὶ ἐπέδραμον καὶ κατέκτησαν τὴν Ἀττικὴν, ἀλλὰ τἀνάπαλιν. Καὶ ὅμως τὸ πρᾶγμα ἔχει ἄλλως· ὁ Στράβων ἀναγράφων «ἡ Βοιωτία πρότερον μὲν ὑπὸ βαρβάρων ἦκετο . . . ἐκ τοῦ Σουνίου πεπλαμένων» εἶχεν ὑπ' ὄψει κατὰκτησιν τῆς Βοιωτίας ὄλως ἀρχέγονον, ἥτις, ὄντως οὐδὲν παράδοξον εἶνε νὰ ἐγένετο ὡς ἱστορεῖ ὁ Στράβων. Ἄλλ' ἡ Βοιωτία ὡς καὶ ἡ Ἀττικὴ κατεκτήθησαν ἀκολούθως ὑπὸ τῶν Μινυῶν ὀρμηθέντων ἐκ χωρῶν βορειοτέρων, ἐκδιωξάντων δὲ ἡ ὑποδουλωσάντων τοὺς ἀρχεγόνους κατοίκους αὐτῶν· διότι γνωστὸν εἶνε καὶ παραδεδεγμένον σχεδὸν τὰ νῦν ὑπὸ πάντων², ὅτι οἱ Μινυαὶ, αἰολικὸς ὢν λαός, ἦλθεν ἐκ Θεσσαλίας, κατακτῶν πρὸς νότον τοὺς εὐφορωτέρους καὶ ἐπισημοτέρους κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τόπους τῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ Ταυγέτου.

Ἄλλ' ἤδη προβῶμεν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἀνακαλυφθέντων ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Θορικοῦ οἰκημάτων καὶ τάφων. Ἀνάγκη δὲ εἶνε ἵνα ὁ ἀναγνώστης ἔχη ὑπ' ὄψει τὸ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς (1893) ἐν πίν. Β' ὑπ' ἀριθ. 3 δημοσιευθὲν σχέδιον τῶν ἀνεσκαμμένων οἰκοδομημάτων τὸ ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Βίλμπεργ ἐκπονηθὲν καὶ ὑπὸ τοῦ κ.

¹ Διότι ὑπάρχει καὶ αὕτη ἡ γνώμη στηριζομένη μάλιστα ἐπὶ ἀρχαίας μαρτυρίας (πρβ. Ὁμ. ὕμ. εἰς Διμήτραν. "Id. M. Mayer (Philol. XXVIII σελ. 504 κέξ).

² Ἰδίως ἀφ' ἧς ὁ OI. Müller ἐν τῷ Ὁρχομενῷ αὐτοῦ ἀπέδειξε τοῦτο διὰ πειστικωτάτων ἐπιχειρημάτων. Πρβλ. καὶ Töpffer, Att. Gen. σελ. 188.

Dörpfeld ἐπιθεωρηθὲν, ἵνα κατανοήσῃ εὐχερέστερον τὰ ἐκτιθέμενα. Κάτωθεν τῆς κωνοειδοῦς κορυφῆς (ἐν τῷ σχεδίῳ διὰ τοῦ Κ δεδηλωμένης) τοῦ ὄρους, ἀνατολικομεσημβρινῶς, ἦσαν ὄρατὰ καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς ἴχνη, ὡς εἶπομεν, οὐ μόνον φρουρίου τινός, ἀλλὰ καὶ μικρῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων. Μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ τάφου περὶ οὗ ἀνωτέρω, ἐπεχειρήσαμεν τὴν δι' ἀνασκαφῆς ἐξερεύνησιν καὶ τοῦ φρουρίου, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἠθέλομεν ἀνακαλύψαι ἐν αὐτῷ τὰ ἴχνη «ἀνακτόρου» τινός συγχρόνου τοῖς τάφοις ἐποχῆς. Ἡ ἐλπίς ἡμῶν αὕτη διεψεύσθη· διότι ἀπεκαλύφθησαν μὲν ὄντως οἰκοδομήματα τῆς σχετικῆς χρονικῆς περιόδου ἐν τῷ φρουρίῳ, ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ καταστάσει, ὥστε, καὶ ἐὰν ὄντως ἀπετέλουν ποτὲ τὰ ἀποκαλυφθέντα λείψανα τὴν κατοικίαν τοῦ ἀνακτος ἐν Θορικῷ, νὰ μὴ δύναται τις νὰ διακρίνῃ τοῦτο. Λεκτέον ὅμως καὶ τὸδε, ὅτι ἀνάκτορον, οἶα τὰ ἐν Τίρυνθι, Μυκῆναις καὶ Τροίᾳ ἀνακαλυφθέντα, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ κτισθῇ ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Θορικοῦ, πρῶτον ἕνεκα τοῦ περιορισμένου χώρου αὐτοῦ καὶ δεύτερον, ἕνεκα τοῦ ἀκαταλλήλου ἐδάφους, ὄντος καθέτου σχεδόν, ὡς ἐκ τῆς μεγάλης αὐτοῦ κλίσεως. Ἐὰν δ' ὑπῆρχε ποτὲ «ἀνάκτορον» ἐν Θορικῷ, ὡς θὰ ὑπῆρχεν ἴσως, τοῦτο παντάπασι διάφορον θὰ ἦτο τῶν γνωστῶν ἡμῖν προϊστορικῶν τοιοῦτων. Ὡς ὁρᾷ τις ἐν τῷ σχεδίῳ τῷ δημοσιευθέντι ἐν τοῖς Πρακτικοῖς, τὸ πλάτος τοῦ χώρου τοῦ περικλειομένου διὰ τοῦ Α' τείχους (Τ), μόλις εἶνε ὀκτώ μέτρων! ἀλλὰ καὶ τὸ Β' τείχος (Τ'), ὅπερ θὰ ἠδυνάμεθα ν' ἀναγάγωμεν εἰς τὴν περίοδον τοῦ δευτέρου συνοικισμοῦ τοῦ Θορικοῦ, πάλιν μόλις περικλείει χώρον δώδεκα μέτρων. Εἰ δὲ καὶ τὸ μήκος τοῦ φρουρίου εἶνε ἀσυγκρίτως μείζον, ἐξικνούμενον καὶ εἰς εἴκοσι μέτρα, πάλιν ὁ ὄλος χώρος δὲν θὰ ἐπῆρκει εἰς οἰκοδομὴν οἰκήματος οἷον τὸ ἐν Τίρυνθι ἀνάκτορον¹. Φαίνεται δὲ ἐκ τῆς ἐπικρατούσης συγχύσεως τῶν παλαιότερων καὶ νεωτέρων οἰκοδομημάτων — τῶν μὲν δηλουμένων ἐν τῷ σχεδίῳ διὰ ταινίας ἀπλῆς, τῶν δὲ διὰ πλεκτῆς — ὅτι κατὰ τὴν μυκηναίαν περίοδον δὲν ἐκτίσθησαν νέα

¹ Τὸ ἐν Μυκῆναις «μέγαρον» μόνον ἔχει μῆκος 12,92 καὶ πλάτος 11,80 μῆκος καὶ πλ. 9,75. Ὡστε ἐὰν μόνον τοιοῦτο ἐκτίζετο ἐνταῦθα θὰ κατελάμβανεν ὅλην σχεδὸν τὴν ἀκρόπολιν! Τὸ ὄλον ἀνάκτορον ἐν Τίρυνθι εἶχε μῆκος περίπου πενήτηντα μέτρων.

οικήματα ἐν τῷ φρουρίῳ, ἀλλὰ συνεπληρώθησαν ἐπισκευασθέντα τὰ παλαιά. Μέχρι ποίας ὅμως λεπτομερείας συνετελέσθη ἡ ἐπισκευὴ αὕτη, καὶ κατὰ πόσον ἐχρησιμοποιήθη τὸ παλαιὸν κτίριον δὲν δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ ὀρίσωμεν, πρῶτον ἕνεκα τῆς κακίστης διατηρήσεως τῶν τοίχων καὶ δεύτερον ἕνεκα τοῦ ἀδυνατοῦ τῆς ἀντιλήψεως σχεδίου τινὸς τῶν οἰκημάτων τούτων· τοῦτο δ' αἰτίαν ἔχει κυρίως τὸ ὅτι δὲν διεσώθησαν ἢ τὰ ὑπόγαια μόνον τῶν οἰκημάτων αὐτῶν. Ὅτι δὲ τὰ ἀνασκαφέντα λείψανα τῶν οἰκοδομῶν τούτων εἶνε ὑπόγαια πρόδηλον εἶνε καὶ ἐξ ἄλλων λόγων, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως θυρῶν ἢ παραθύρων ἐν αὐτοῖς¹. Ἦτο ἄλλως δὲ ἐν Ἰορδικῷ ἀναγκαῖα ἡ οἰκοδομὴ ὑπερφῶν οἰκιῶν ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τοῦ χώρου καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον μόνον δι' ἀλληλεπικειμένων οἰκοδομημάτων ἠδύνατο ὅπως δήποτε νὰ κατοικηθῇ.

Ἡ διάκρισις δὲ τῶν δύο διαφόρου χρονικῆς περιόδου οἰκοδομημάτων τούτων εἶνε εὐχερῆς ἕνεκα τοῦ τρόπου τῆς τοιχοδομίας αὐτῶν. Τῶν μὲν ἀρχαιοτέρων οἱ τοῖχοι εἰσὶν ἀμελέστερον ἐκτισμένοι, διὰ λίθων ἀργῶν, σχετικῶς μεγάλων, καὶ βράχων ἐνιαχοῦ κατεσκευασμένοι, οἱ τῶν νεωτέρων δὲ (τῆς μυκηναίας περιόδου) διὰ λίθων ἀργῶν μικροτέρων, καὶ διὰ πηλοῦ, ὅπως οἱ ἐν Μυκῆναις. Τῶν ἀποκαλυφθέντων ὑπογαιῶν τούτων τινὰ ἦσαν λιθόστρωτα, καὶ ταῦτα βεβαίως ἐχρησίμευον ὡς ἀποθήκαι ἢ καὶ κατ'ἄλλο, ἀλλὰ ὅμως τούτων εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευον, ἀλλ' ἦσαν τρόπον τινὰ θεμέλια ἵνα ἡ δευτέρα ὀροφὴ ὑψωθῇ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο ὑπὲρ τὸ ἀνώμαλον ἔδαφος. Τοῦτο δὲ κατεδείχθη καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἀπεκαλύφθησαν ἐν τισὶ τούτων ὑπερμεγέθεις ἐδαφιαῖοι ὀγκόλιθοι ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον τῶν δωματίων. Ἐὰν δὲ κατεσκευάζοντο πρὸς χρῆσιν τὰ ὑπόγαια ταῦτα, πάντως ἤθελον ἐξαχθῆναι πρὸ τῆς οἰκοδομῆς οἱ τὸν χώρον τούτων ἅπαντα σχεδὸν καταλαμβάνοντες μεγάλοι λίθοι οὗτοι. Ἡ πλακόστρωσις δὲ τῶν χρησίμων ὑπογαιῶν γενομένη διὰ πολυγώνων, μετρίου μεγέθους, πλακῶν, ἀνήκεν εἰς τὰ τῆς δευτέρας περιόδου οικήματα, δηλ. εἰς τὰ νεώτερα². Διότι ἐκτὸς τῶν

¹ Τοιοῦτου εἴδους ὑπόγαια καὶ ἄθυρα οἰκῆματα εὐρέθησαν καὶ ἐν Μυκῆναις καὶ ἐν Ἀθήναις. Πρὸβλ. Τσοῦντας, «Μυκῆναι», σελ. 44.

² Κατὰ παραδρομὴν ἐν τῇ ἐκθέσει ἡμῶν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς ἀπεδώκαμεν ταύτην εἰς τὰ ἀρχαιότερα οἰκοδομήματα.

οικοδομητικῶν λόγων οἵτινες ἐβεβαίωσαν τοῦτο κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν, ἡ ἀνακάλυψις ὑπὸ τὴν πλακόστρωσιν τάφων τῆς ἀρχαιοτέρας οικήσεως καθίστησι τοῦτο πρόδηλον. Οἱ τάφοι δ' ἦσαν πάντες ἀνεωγμένοι καὶ αὐτὸ τοῦτο κατηρειπωμένοι· τὰ ὅσπᾶ, ἐξαιρέσει ἐλαχίστων ἰχνῶν αὐτῶν, ἔλειπον. Ἐπὶ τῆς καταστροφῆς δὲ αὐτῆς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτεθῇ πλακόστρωμα πρὸς κατοίκησιν ἢ ὑπὸ ἄλλου λαοῦ, ἐχθρικοῦ, δηλώσαντος καὶ καταστρέψαντος τὰ οικήματα καὶ τοὺς τάφους τοῦ κατακτηθέντος.

Οἱ τάφοι περὶ ὧν ὁ λόγος, δηλούμενοι ἐν τῷ σχεδίῳ (Πρακτ. ἐνθ. ἄνωτ.) διὰ τοῦ ψηφίου Δ, κυρίως ἦσαν λάκκοι κυκλοτερεῖς ἢ ἐπιμήκεις ἀποκαλυφθέντες εἰς διάφορα μέρη ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ τείχους τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου. Ὅτι δ' ἔκειντο ἀρχικῶς ἐντὸς τῶν οἰκημάτων τῆς συγχρόνου ἐποχῆς εἶνε καταφανές καὶ ἐξ ἄλλων λόγων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς· ὁ πρῶτος ἀνακαλυφθεὶς τάφος, ὁ δυτικώτερον (ιδ. σχ.) κείμενος τῶν ἄλλων, ἔφερεν, ὑπὲρ τὴν ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένην κυκλικὴν κοιλότητα, κτιστὸν περιζῶμα κυκλοτερές (ὑψους 0,80 μ.), ἐρειδόμενον ἐπὶ τοίχου ὁμοίας κατασκευῆς καὶ τῆς αὐτῆς χρονικῆς περιόδου. Ἐντὸς τοῦ κυκλοτεροῦς τούτου κατασκευάσματος ἐσώζετο τὸ κάτω μέρος πίθου, ὁμοίου πρὸς τὸν ἀπεικονισθέντα ἐν πίν. 11 ἀριθ. 3. Καὶ οἱ λοιποὶ δὲ πάντες λάκκοι ἔκειντο πλησίον ἢ μεταξὺ τοίχων τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου, οὕτως, ὥστε νὰ καθίσταται ἀναμφισβήτητον ὅτι οἱ λάκκοι οὗτοι κατεσκευάσθησαν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν.

Ὅτι δὲ οἱ λάκκοι οὗτοι ἦσαν τάφοι ἐγένετο ἀρκοῦντως δῆλον οὐ μόνον ἐκ τῆς κατασκευῆς ἐνίων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λειψάνων τῶν ἀνθρωπίνων ὀστέων, ἅτινα εὐρέθησαν πλησίον καὶ ἐκ τινων κτερισμάτων εὐτελῶν, εὐρεθέντων ἐπίσης ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῶν λάκκων τούτων. Οἱ τάφοι οὗτοι ἦσαν, ὡς τὰ πολλά, κυκλοτερεῖς· δύο μόνον ἦσαν ἐπιμήκεις. Ἐντὸς τῶν κυκλοτερῶν τούτων λάκκων εὐρομεν ὡς εἴπομεν πίθους πηλίνους, δλόκληρον μὲν ἐν τινὶ τούτων (τὸν ἐν τῷ πίν. 11 ἀριθ. 3 ἐκ τεμαχίων συγκολληθέντα), τεμάχια δ' ἐν ἄπασιν τοῖς λοιποῖς. Πιθανὸν δ' εἶνε ὅτι περὶ πάντας τούτους τοὺς κυκλοτερεῖς τάφους ὑπῆρχεν ἀρχικῶς τοῖχος περιφράττων κυκλοτερῶς τοὺς πίθους χάριν ἀσφαλείας· δὲν

ἐξηκριβώσαμεν ὅμως τοῦτο ἢ ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ περιπτώσει. Ἡ κατασκευὴ δὲ αὐτῶν εἶχεν οὕτως· ἐλαξέυετο ἐν τῷ βράχῳ κοίλωμα κυκλοτερές βάθους 50-80 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, ἐνετίθετο ὁ πίθος καὶ ἐφράσσετο, πιθανῶς, ὡς εἴπομεν, διὰ λίθων πέριξ. Ὁμοίαν περίπου ταφὴν ἐν Ἀττικῇ ἐντὸς πίθων, ἐβεβαίωσεν καὶ ἡ ἐν Ἀφιδναῖς ἀνασκαφή, ἢ γενομένη ὑπὸ τοῦ S. Wide, τὰ κατ' αὐτὴν ὅμως δὲν ἐδημοσιεύθησαν εἰσέτι, ἐφ' ὅσον ἡμῖν γνωστόν. Ἡμεῖς ὅμως καὶ ἄνευ τῆς ἐπιμαρτυρίας ταύτης βεβαιούμεν τὸ πρᾶγμα, καθ' ὅσον εὔρομεν ἐπὶ τοῦ διασωθέντος ὡς τὰ πολλὰ πυθμένος τῶν πίθων τούτων ἵχνη ἀνθρωπίνων¹ ὀστέων καὶ τεμάχια χειροποιήτων ἀγγείων χονδροειδεστάτων. Ἐν τινι μάλιστα καὶ σῶα μικρὰ ἀγγεῖα παρεμφερῆ τοῖς ὑπὸ Σχλίεμανν ἐν Τροίᾳ εὑρεθεῖσι (Troie σ. 691 καὶ ἄλ.).

Οἱ ἐπιμήκεις δύο τάφοι, ὧν ὁ μὲν εὐρύτερος εἶχε μῆκος μὲν 2,20 πλ. 1 μ. πρὸς ὕψ. 1,40, ὁ δὲ μῆκος 2 μ. πλ. 0,80 ἦσαν ἀπλούστατοι λάκκοι ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένοι. Ἐν αὐτοῖς οὐδὲν εὔρομεν, ἀλλ' οὐδὲ ὄστᾶ· ἢ καταστροφή αὐτῶν εἶχε γίνεαι ἐντελής. Παραδόξως ὅμως πλησίον τοῦ ἀποκαλυφθέντος πρὸς τὸ μεσημβρινὸν τοῦ φρουρίου, ἔξωθεν τοῦ Α' τείχους, τοιοῦτου τάφου (ιδ. σχ.) εὔρομεν ἐντὸς ὀπῆς, βαθέως ὑπὸ ὀγκόλιθον ὑπερκείμενον ἀνωρυγμένης, τὰ κάτωθι δημοσιευόμενα δύο ἀγγεῖα, ἐν ἧ ταῦτα εἰκονίζονται θέσει².

¹ Ἐν τινι μὲν τὴν κάτω σιαγόνα, ἐν ἄλλοις δὲ ὄστᾶ νηπιῶν καὶ βραχιόνων. Σημειωτέον ὅτι οἱ τάφοι, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἦσαν καταστραμμένοι μετὰ πρόδηλον δῆσιον.

² Ὁμοίαν δι' ἀγγείου ἐπίπωμα ἀπαντᾷ συχνά. Πρβ. Montelius· La civilisation Prim. en Italie 1 σ. 439. Text.

Ὅτι τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἐτέθησαν πλησίον τοῦ τάφου, ὡς κτερίσματα διὰ τὸν νεκρὸν, κρυφθέντα μάλιστα ἐπιμελῶς ὑπὸ τὸν ὀγκόλιθον, περὶ τούτου δὲν ὑπάρχει, νομίζομεν, ἀμφιβολία. Χάρις δὲ τῇ προνοίᾳ ταύτῃ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἶνε χειροποίητα, ἐκ πηλοῦ χονδροκόκου καὶ ἀκαθάρτου, μαρτυροῦντα τὸ πρωτογενές τῆς κατασκευῆς αὐτῶν¹. Τεμάχια ὁμοιοειδῶν ἀγγείων εὔρομεν ἐν τῇ κατωτάτῃ ἐπιχώσει τῶν οἰκημάτων πλεῖστα· ὁμοίως οὐχὶ εὐάριθμα, ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιχώσει, εὔρομεν τεμάχια τῶν μελάνων ἀγγείων τῶν ἐχόντων ἐγγάρακτα καὶ διὰ λευκῆς ἀλοιφῆς διακρινόμενα κοσμήματα εἰς γραμμὰς ποικίλας² ἐπίσης δὲ καὶ τεμάχια ἐκ τῶν ἐχόντων γραπτὰς λευκὰς ταινίας ἐπὶ ἐδάφους μέλανος ἢ ἐ-ἐρυθρωποῦ. Καὶ ταῦτα μὲν εἶνε τὰ ὀλίγα εὐρήματα ἄτινα καὶ ὡς ἐκ τοῦ βάθους καὶ τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς εὑρέθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ πρωτογενοῦς τῆς τέχνης τῶν ἀποδίδομεν εἰς τὸν πρῶτον τὴν κορυφὴν τοῦ Θορικοῦ οἰκήσαντα λαόν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ δευτέρου συνοικισμοῦ δὲν ἔχομεν ἢ ἐλάχιστα ἵχνη, τῆς ἄλλως τε λίαν ἤδη γνωστῆς τέχνης αὐτῶν, νὰ δεῖξωμεν. Μόνον τεμάχια ἀγγείων εὑρέθησαν ἄπειρα τῶν συνήθων στιλπνῶν τοῦ Μυκηναίου τρόπου. Διότι καὶ ὁ δεύτερος οὗτος συνοικισμός, ὁ σχετικῶς πλουσιώτερος, ὑπέστη, ὡς φαίνεται, τὴν αὐτὴν τοῦ πρώτου τύχην. Ἴχνη δηώσεως καὶ ἐμπρησμοῦ παρατηρήσαμεν πλεῖστα κατὰ τὴν ἀνασκαφήν· εἰς βιαίαν δὲ καταστροφήν τοῦ τόπου πρέπει ν' ἀποδώσωμεν καὶ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν οἰκημάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔλλειψιν οἰουδήποτε πολυτίμου εὐρήματος, ἰδίᾳ δὲ τὴν παντελεῆ ἔλλειψιν μετάλλου.

Τὸ φρούριον τοῦ Θορικοῦ κατωκλήθη ὅμως καὶ πάλιν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, διότι ἐκτὸς λειψάνων τινῶν, ἀσημάντων ὅμως, οἰκοδομῶν μεναγενεστέρων, εὔρομεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς λίθινον βραχίονα ἀγάλματος ἀνδρικοῦ, ἀρχαικοῦ, καὶ τεμάχια μελανομόρφων ἀγγείων.

¹ Ὁμοία περίπου ἀγγεῖα εὔρεν ἐν Τροίᾳ ὁ Σχλίεμανν. Πρβ. Troie σελ. 445, 451 καὶ ἄλ.

² Τοῦ εἴδους τούτου τεμάχια ἴδ. ἀπεικονισμένα παρὰ Σχλίεμανν ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 266.

ΑΙΓΙΝΑ

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἡμῶν ἐν Αἰγίνῃ ὑπῆρξαν ἐπιτυχεῖς οὐ μόνον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἀποκαλύψεως οἰκημάτων καὶ ἄλλων ἔργων χρονικῆς τινος περιόδου λίαν ἀπομεμακρυσμένης τῆς ἱστορικῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀποκάλυψιν καὶ εὑρεσιν κτιρίων καὶ ἀντικειμένων τέχνης ἀνηκόντων εἰς χρόνους ἀναγομένους εἰς τὴν ἱστορικὴν περίοδον. Ἄλλ' ἐν τῇ παρούσῃ πραγματεῖᾳ ἡμῶν, τῇ προσωρισμένη εἰς ἔκθεσιν τῶν ἀφορώντων εἰς τοὺς προϊστορικοὺς μόνον χρόνους, δὲν θὰ διατρίψωμεν περὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν τῆς δευτέρας κατηγορίας εὐρημάτων ἡμῶν ἄλλως ἢ κατ' ἐπιπολὴν καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ἀνάγκη τῆς κατανοήσεως τῶν ἀποκαλυφθέντων ἐν συνόλῳ ἀπαιτεῖ τοῦτο.

Πρὸ τῆς ἐκθέσεως ὅμως τῶν ἀνακαλυφθέντων ἐν Αἰγίνῃ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἡμῶν, ἀναγκαῖον εἶνε νὰ εἴπωμεν γνωστὰ τινὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου. Ὅτι αὕτη κατωκλήθη λίαν πρωτίμως εἶνε γνωστὸν καὶ ἐξ ἄλλων λόγων ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ μυθολογικοῦ πρώτου ὀνόματος αὐτῆς, Οἰνώνης¹, ὅπερ ὑπεμφαίνει Ἀττικὴν (Πελασγικὴν πιθανῶς) κατάκτησιν τῆς νήσου². Τὰ κατὰ τὴν νῆσον ὅμως ἐν τῇ χρονικῇ ταύτῃ περιόδῳ εἰσὶν ἐν τῇ παραδόσει λίαν ἀμυδρὰ καὶ δυσεξιχνίαστα. Ἡ νῆσος ἀκολούθως φαίνεται οἰκισθεῖσα ὑπὸ λαῶν (μυρμιδόνων³) ἐκ Φθίας κατελθόντων⁴, (θессαλικῶν καὶ τούτων⁵) εἰς τὴν ὁποῖαν ἀκολούθως καὶ ἐπ' ἔστρεψαν (Πηλεῖς). Ἐκεῖθεν δὲ καθ' Ὅμηρον (Ἰλ. Α 180, Β 681 καὶ ἄλλ.) παρηκολούθησαν τὸν Ἀχιλλεῖα εἰς Τροίαν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Αἰγίνα ἤκμασε, φαίνεται, καθὰ προκύπτει ἐκ τῆς ἱστορουμένης τῶν Διακειδῶν δυνάμεως καὶ ἐν γενεῇ τοῦ πλοῦτου τῆς νήσου⁶ ἧς οἱ κάτοικοι πρῶτοι

¹ Πινδ. Ἰσθ. VII, 21. — Ἡροδ. VIII, 46. Ἡ μαρτυρία τοῦ Πaus. II, 29, 2 ὅτι ἦτο αὕτη ἔρημος πρὸ τοῦ Αἰακοῦ ἀποδείκνυται ἀνακριθῆς διὰ τῆς ὁμολογίας αὐτοῦ ὅτι μετωνομάσθη ἀπὸ Οἰνώνης, Αἰγίνα.

² Πρὸβ. OI. Müller, Aeginet. σελ. 8 κέξ. καὶ Π. Ἡρειώτου, Αἰγινιτικά, T. A. σελ. 9.

³ Ἀπολλ. Γ', 12, 6.

⁴ Πρὸβ. Müller αὐτόθ. σελ. 12.

⁵ Πρὸβ. Memoire sur l'île d'Égine, par M. About σελ. 485 Archives des miss. scient. τόμ. 2).

⁶ Κατὰ μέγα μέρος ὁ πλοῦτος αὐτῆς καὶ ἡ ἰσχὺς ὠφείλετο εἰς τὴν θάλασσαν, διότι ἡ νῆσος ἦτο πετρώδης καὶ ἄφορος. Πaus. II, 29, 6.

κατὰ τὸν Ἡσίοδον¹ «ζευζαν νῆας ἀμφιελίσσας» καὶ «ἰστία θέντο νεῶς πτερὰ ποντοπόροιο». Ἡ προσχώρησις δὲ τῆς Αἰγίνης εἰς τὴν ἐν Καλαυρίᾳ Ἀμφικτυονίαν, μετὰ τῶν ἄλλων ἰσχυρῶν πόλεων, Ἀθηνῶν, Πρασιῶν, Ὀρχομενοῦ, Ναυπλίας καὶ Ἐπιδαύρου², δείκνυσι καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς νήσου σπουδαιότητα³. Τρίτην κατάκτησιν ἐγένετο τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων ἐξ Ἐπιδαύρου ὀρηθέντων⁴ οἵτινες ὅμως δὲν ἐξεδίωξαν τοὺς κατοίκους, ἀλλὰ «τοῖς ἀρχαίοις (κατοίκοις) γενόμενοι σύνοικοι, τὰ Δωριέων ἔθη καὶ φωνὴν κατεστήσαντο ἐν τῇ νήσῳ» (Πaus.). Διήρκεσε δὲ ἡ ἔνωσις, οὕτως εἰπεῖν, αὕτη τῶν δύο κρατῶν ἐπὶ πολὺ, καθόσον εὐρίσκοντο αὐταὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Φείδωνος ἐξ Ἄργους περὶ τὸ 745 π. X.⁵ Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 6^{ου} αἰῶνος ἀπεσπάσθη τῆς μητροπόλεως ἡ νῆσος⁶ καὶ ἤχθη εἰς ἀκμὴν τοιαύτην ὥστε μόνη ἡ Κόρινθος ἡμιλλᾶτο πρὸς αὐτήν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν Περσικῶν πολέμων ἡ νῆσος εἶχε φθάσει εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμὴν. Ἄλλ' οἱ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πόλεμοι κατέστρεψαν τὴν νῆσον (ἀλωθεῖσαν ἐπὶ τέλος ὑπὸ τούτων κατὰ τὸ 456 π. X) οἱ κάτοικοι δὲ αὐτῆς ἐξεδιώχθησαν (431). Καὶ ὁ Λύσανδρος μὲν ἐπεχείρησε (404) τὴν ἐπαναφορὰν τούτων εἰς τὴν νῆσον αὐτῶν, ἀλλ' ἡ πρώτη ἀκμὴ δὲν ἐπανῆλθε. Κατέκτησαν ἀκολούθως τὴν νῆσον κατὰ περιτροπὴν οἱ Μακεδόνες, ὁ Ἀτταλος καὶ τέλος οἱ Ῥωμαῖοι.

Ἐχων τις ὑπ' ὄψει τὰς μεγάλας καταστροφὰς ἃς ὑπέστη ἡ νῆσος κατὰ διαφόρους περιόδους, δὲν θὰ προσεδόκα μεγάλα εὐρήματα ἐξ ἀνασκαφῶν ἐνεργουμένων ἐκεῖ, ἐπὶ ἐδάφους γυμνοῦ ὡς τὰ πολλὰ χρώματος, οἷον εἶνε τὸ περὶ τὴν πόλιν τῆς νήσου. Καὶ ὅμως ἐκ τυχαίων συμπτώσεων καὶ ἐκ λαθραίων ἀνασκαφῶν πλεῖστα ἀνευρέθησαν καὶ ἐξήχθησαν ἐκ τῆς νήσου πολύτιμα ἀντικείμενα τῆς ἀρχαίας τέχνης⁷! Τὰ μουσεῖα ἅπαντα σχεδὸν τῆς

¹ Ἀποσπάσματα Kinkel 96.

² Στράβων 376.

³ Πρὸβ. Journal of Hell. Stud. T. XIII σελ. 225. A. Evans.

⁴ Ἡροδ. 8, 46. Πaus. 2, 29, 5.

⁵ Müller ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 53.

⁶ Ἡροδ. V, 83. Πaus. II, XXX, 5.

⁷ Δὲν καταλογίζομεν εἰς ταῦτα, ἐννοεῖται, τὰ ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς προσερχόμενα γλυπτά, τὰ ἐν τῇ γλυπτοθήκῃ τοῦ Μονάχου ἔτινα, Ἄγγλοι καὶ Γερμανοὶ ἀρχαιολόγοι ἀνασκάψαντες, ἠγόρασαν κατὰ τὸ 1812 ὁ Λουδοβίκος τῆς Βαυαρίας.

Ευρώπης κατέχουσιν αιγιναῖα μικροτεχνήματα, πρὸ ὀλίγων δὲ ἐτῶν ἀνευρέθη καὶ ὀλόκληρος ἐκ χρυσῶν ἀντικειμένων θησαυρός — ὡς λέγεται ἐν ἐνὶ τάφῳ — ὅστις ἀγορασθεὶς κατετέθη ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ¹. Ταῦτα δὲ πάντα σχεδὸν προέρχονται ἐκ τῶν ιδιορρύθμων ὑπογαίων τάφων τῆς νήσου², περὶ ὧν ἐν προσεχεῖ τεύχει τοῦ παρόντος περιοδικοῦ θὰ πραγματευθῶμεν ἐν ἐκτάσει. Συστηματικὰς ὅμως ἀνασκαφὰς οὐδεὶς, καθόσον γνωρίζομεν, ἐνήργησε ποτὲ ἐν τῇ νήσῳ, εἰ καὶ ὁ Ross³ πρὸ πεντηκονταετηρίδος καὶ πλέον ἐσύστησε τοῦτο, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τοὺς τάφους, ἀνελάβομεν δ' ἡμεῖς τὴν δαπάναις τῆς ἀρχ. Ἐταιρείας ἐξερεύνησιν τῆς νήσου, ἰδία τῶν πέριξ τῆς πόλεως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ κυρίως τοῦ ἐξακριβῶσαι ἐάν, καὶ κατὰ πόσον, ἐν τῇ νήσῳ διεσώθησαν λείψανα τῆς παλαιᾶς αὐτῆς ἀκμῆς. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἡμῶν, ἐνεργηθεῖσαι εἰς διάφορα μέρη τῆς νήσου⁴, δὲν ἔφερον μὲν εἰς φῶς μεγάλα εὐρήματα, ἐπέτυχον ὅμως τοῦ σκοποῦ αὐτῶν πληρέστατα, ὡς ἐν τοῖς ἐπομένοις θὰ καταδειχθῇ, ἐπεὶ δὲ τὰ νῦν ἢ διὰ μεγάλης ἀνασκαφῆς ὀλοτελής ἀποκάλυψις τῶν παναρχαίων οἰκοδομῶν, ἃς ἡ μικρὰ ἡμῶν, ἀποπειρατῆριος οὕτως εἶπειν, ἀνασκαφὴ ἐξέθαψεν ἐν μέρει. Συνιστῶμεν δὲ θερμῶς καὶ ἐνταῦθα τῇ ἀρχ. Ἐταιρείᾳ ἢ ταῖς ξέναις παρ' ἡμῖν ἀρχ. Σχολαῖς τὴν ἀνάληψιν ἀνασκαφῶν, αἵτινες θὰ προσκομίσωσι πάντως κέρδη τῇ ἐπιστήμῃ. Πρὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ὅμως τῶν νέων τούτων ἀνασκαφῶν εἶνε ἀνάγκη νὰ συντελεσθῇ ἢ ἀπαλλοτριώσις τῶν πέριξ τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν οἰκοπέδων, ἵνα μὴ προσκρούσωσιν αὐταὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὰς δυσχερείας, αἵτινες, μεθ' ὄλην τὴν πρόθυμον ἀρωγὴν ἐντοπίων τινῶν, παρεκώλυσαν καὶ τὸ ἡμέτερον ἔργον.

Ὅτι ἡ ἀρχαία πόλις, κατὰ τὰ διάφορα χρονικὰ στάδια, ἔκειτο ἔνθα περίπου καὶ ἡ σημερινή, τοῦτο μαρτυροῦσιν οὐ μόνον αἱ γραπταὶ παραδόσεις, ἀλλὰ καὶ τὰ πολλαχοῦ σωζόμενα λείψανα ἀρχαίων οἰκοδομῶν αὐτῆς. Ὁ Πausanias (II, 29 καὶ 30) ἀνα-

¹ Πρὸς. A Mykēnaean treasure from Aegina. A. Evans. Journ. of Hell. Stud. T. 13 σελ. 195 κέξ.

² Ἀνωτέρω σελ. 217. Ἰδ. Ἡρειώτου Αἰγ. Τεῦχ. Γ' σελ. 80 κέξ. Ἐκ τοιοῦτου τινός τάφου προέρχεται καὶ τὸ ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τοῦ παρόντος περιοδικοῦ δημοσιευθὲν κάτοπτρον ὑπὸ A. de Ridder.

³ Arch. Aufs. I σελ. 45.

⁴ Ἰδ. Πρακτ. Ἄρχ. Ἐταιρ. 1894 σελ. 17 κέξ.

γράφει ἐν ἐκτάσει τὰ κατ' αὐτάς, νεώτεροι δὲ ἀρχαιολόγοι¹ ἱκανὰς ἐξήνεγκον ἤδη ὑποθέσεις περὶ τούτων εἰς τὰς ὁποίας ἀποφεύγομεν νὰ προσθῶμεν τὰς ἰδικὰς μας, ἀφ' οὗ αὐταί, δυστυχῶς, ἔνεκα πολλῶν λόγων, δὲν ἐξακριβώθησαν οὐδὲ στηρίζονται ἐπὶ ἀνασκαφικῶν ἀποτελεσμάτων.

Αἱ ἡμέτεραι ἀνασκαφαὶ περιωρίσθησαν, ἐν τῇ περιοχῇ τῆς πόλεως εἰς ἐν μόνον μέρος καὶ τοῦτο, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, διὰ λόγους ἰδιοκτησίας δὲν ἐξηρευνήθη ἢ μερικῶς καί, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ, ἀνεπαρκῶς.

Τὸ μέρος τοῦτο εἶνε ὁ πρὸς τὸ δυτικὸν τῆς πόλεως λόφος ὁ δεσπόζων τῶν δύο τῆς πόλεως λιμένων², ἔνθα ὑπάρχουσι τὰ λείψανα μεγαλοπρεποῦς ναοῦ καλουμένου τῆς Ἀφροδίτης³. Ὅτι ὁ λόφος οὗτος, ὅστις ὑπῆρξέ ποτε πάντως νήσος ἢ χερσονήσος μικρά, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐχρησίμευσεν ὡς ἀκρόπολις τῶν παναρχαίων κατοίκων τῆς νήσου⁴, οὐδεὶς ἴσως ἀμφιβάλλει. Βέβαιον ὅμως τὰ νῦν κατέστη ὅτι τὸ ὕψωμα τοῦτο τὸ λοφοειδὲς κατωκλήθη εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους· τοῦτο ἀπέδειξαν αἱ ἀνασκαφαὶ ἡμῶν.

Ἡ κορυφὴ τοῦ λόφου τούτου τοῦ κυρτωθέντος δι' ἐπιχώσεως οἰκοδομῶν τριῶν ἢ τεσσάρων χρονικῶν περιόδων, ἦν ἀρχικῶς ταπεινότερα τῆς σημερινῆς κατὰ πέντε ἕως ἑπτὰ πολλαχοῦ μέτρα.

Δοκιμαστικὴ τάφρος γενομένη κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ ἀπεκάλυψε τοίχους οἰκοδομῶν ἀρχαιοτάτων εἰς βάθος μέχρις ἑπτὰ μέτρων. Ἄλλη δέ, μεσημβρινῶς τοῦ ναοῦ, γενομένη δο-

¹ Πρὸς. M. About (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 540 κέξ.). Leake, Travels in the Moree, II 431. Blouet, Expédition de Morée, III. καὶ ἄλλοι.

² Ὁ ἕτερος, ὡς γνωστὸν, ἐκαλεῖτο «κρυπτός» (Πaus. ἔνθ. ἀνωτ.) καὶ πιθανῶς διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἐφαίνετο ἐκ τῆς πόλεως. Αἱ ἄλλαι διδόμεναι ἐξηγήσεις δὲν φαίνονται πειστικά. Πρὸς. About (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 541 κέξ.).

³ Σώζεται τοῦ ναοῦ τούτου, ὅστις ἐκλήθη ὑπὸ τῶν νεωτέρων τῆς «Ἀφροδίτης» κυρίως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀορίστου ὀλίγου μνείας τοιοῦτου ναοῦ ὑπὸ τοῦ Πausanίου (ἔνθ. ἀνωτ.), ὅπερ ὅμως καὶ διὰ τινος εὐρήματος τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν (πίν. 121) καθίσταται πιθανώτερον, τοῦ ναοῦ, λέγομεν, τούτου σώζεται τὰ νῦν κατὰ χώραν εἰς πῶριος κίων κατὰ τὸ ἀριστερὸν τοῦ ὀπισθοδόμου αὐτοῦ, καὶ μέρος τοῦ ἐξ ὀρθογωνίων πλακῶν κρηπιδώματος. Πρὸς. Leake (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 435). Blouet, Expéd. de Morée III σελ. 38. About (ἔνθ. ἀνωτ.) σελ. 543 κέξ.

⁴ Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡρόδοτου (V, 89) «παλαιὴ καλεομένη πόλις» δηλ. ἡ παναρχαία ἀκρόπολις. Ἰχνη φρουρίου μεταγενεστέρου εἰσὶν ὁρατὰ καὶ τὰ νῦν. Ὁ Leake (Travels in the Moree, II σελ. 437) εἶδε τὰ τεῖχη ἐν καλῇ ἔτι καταστάσει.

κιμή ἔφευρεν εἰς φῶς, κάτωθεν λειψάνων οἰκοδομῆς ῥωμαϊκῆς, ὁμοίας κατασκευῆς τοίχους προχωροῦντας καὶ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ¹. Ὅμοιως τρίτη ἔρευνα, κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τοῦ ναοῦ, ἤγαγεν εἰς φῶς τὸ αὐτὸ σύμπλεγμα τῶν παναρχαίων οἰκοδομημάτων εἰς βάθος πέντε μέτρων. Ἐπεχειρήσαμεν τότε, ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου τῆς τρίτης ἡμῶν δοκιμῆς, ἀνασκαφὴν ἐπὶ εὐρυτέρας ἐκτάσεως, ἥς τὰ ἐξαγόμενα ἐκθέτομεν ἐν τοῖς ἐπομένοις². Ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ καὶ ἀκριβῶς ἔμπροσθεν τῆς πάλαι εἰσόδου αὐτοῦ ἐσχηματίζετο αὐτοτελὲς ἡμισφαιρικὸν ὑψωμα, ὅπερ θὰ ἡδύνατό τις νὰ ὑπολάβῃ ὡς τύμβον, ἕνεκα τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ σχήματος. Τὸ ὑψωμα ὅμως τοῦτο ἐσχηματίσθη, ὡς ἐδείχθη διὰ τῆς ἀνασκαφῆς, δι' ἐπιχώσεων. Ἐπὶ τοῦ ἡμισφαιρικοῦ τούτου λοφίσκου ἐνηργήσαμεν τομὴν τὸ πρῶτον πέντε μέτρων πλάτος, λαβόντες ὡς ἀφετηρίαν τὸ κρηπίδωμα τοῦ ναοῦ, ἀκολουθῶντες δ' ἠδύναμεν ταύτην πρὸς μεσημβρίαν μέχρι πλάτους 14 μέτρων. Προσεκρούσαμεν τὸ πρῶτον εἰς λείψανα ἀσβεστοκτίστου τινὸς οἰκοδομήματος, καταλαμβάνοντος τὸ ὑψωμα ἅπαν σχεδόν, ὅπερ, πιθανώτατα ἦτο ναὸς βυζαντινῶν χρόνων³. Ὑπὸ τὸ νεώτερον τοῦτο οἰκοδόμημα ἀνεφάνησαν ἔχνη⁴ κτιρίων τῶν ῥωμαϊκῶν πάντως χρόνων, ἄνευ συνοχῆς τινος ὑπάρχοντα καὶ κατετριπωμένα. Κάτωθεν τῶν λειψάνων τῶν οἰκοδομῶν τούτων ἀνεφάνη ἐπίκροτον στρώμα (ταράτσα), λίαν στερεόν, πάχους μέχρι δέκα ἑκατοστῶν μέτρου, διεργημένον μὲν καὶ ἐλλειπὸν ἐνιαχοῦ, σωζόμενον ὅμως καὶ διατηρούμενον ἐν καλῇ καταστάσει οὐ μόνον εἰς πολλὰ μέρη τοῦ ἀνασκαφέντος ἀνατολικοῦ ὑψώματος, ἀλλὰ καί, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὕψους, κατὰ τὴν δυτικὴν

¹ Ὁ ναὸς οὗτος ἐκτίσθη, καθὰ φαίνεται, ἐπὶ ἐπιχώσεως προγενεστέρων οἰκοδομῶν, ὡς ὁ ἐν Τροίᾳ τῆς Ἀθηνᾶς (πρβ. Schliemann, Troie σελ. 31 κέξ.). Τοῦτο δ' ἐγένετο, πιθανῶς, οὐ μόνον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐκκαθάσεως τοῦ ἐδάφους μέχρι τοῦ βράχου, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν ἵνα ὁ ναὸς οἰκοδομηθῇ ὅσον ἕνεστιν ὑψηλότερον καὶ εἰς ἐπιφανέστερον χρόνον. Ἐνεκεν δὲ τῆς ἀνιδρύσεως αὐτοῦ ἐπὶ ἐπιχώσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν προρρηθέντα λόγον, τὸ κρηπίδωμα τοῦ ναοῦ ἀπετελείτο ἐκ δώδεκα σειρῶν ἐπαλλήλως τεθειμένων ὀρθογωνίων πλακῶν.

² Ἰδ. καὶ Πρακτικὰ ἀρχ. Ἑταιρ. 1894 σελ. 17.

³ Τοῦτο εἰκάζομεν κυρίως ἕνεκα τῆς ἀνευρέσεως ὑπερθύρων μετ' ἐγχαράκτου σταυροῦ.

⁴ Εἰς ταῦτα καταλογιστέον καὶ δύο φρέατα ἐν τῷ κάτωθι σχεδίῳ ἀριθ. 4 διὰ μεγάλων κύκλων δηλούμενα, ὡς καὶ δεξαμενὴ τις, ὀρθογωνίου σχήματος, θολωτῆ, διὰ μίγματος τινος λίαν στερεοῦ ἐκτισμένη.

πλευρὰν τοῦ ναοῦ. Ὅτι τὸ στρώμα αὐτὸ ἤγετο περὶ τὸν ναὸν καὶ δὴ περίπου εἰς τὸ ὕψος τοῦ δάπεδου αὐτοῦ, κατεδείχθη διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ἐπικρῶς. Συνεπεράναμεν συνεπῶς ὅτι τὸ στρώμα τοῦτο κατασκευάσθη μετὰ ἧ καὶ κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τούτου ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς δάπεδον τοῦ περιβάλλου αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ πιστοῦται καὶ ὑπὸ τῶν ἐξῆς παρατηρήσεων· ἄνωθεν τοῦ στρώματος οὐδὲ ἐν εὐρέθῃ τεμάχιον ἀγγείου δυνάμενον ν' ἀναχθῆ εἰς περίοδον ἀρχαιοτέραν τῶν ἀρχῶν τῆς 5^{ης} π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, περίπου δηλ. τὴν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ¹, ὑπὸ τὸ στρώμα δὲ πᾶν ὅτι ἀπεκαλύφθη, οἰκοδομικὸν ἢ κινητὸν τεχνούργημα, ἀνακτέον εἶνε μετὰ βεβαιότητος εἰς ἐποχὴν ἀπωτέραν τοῦ τέλους τοῦ 6^{ου} π. Χ. αἰῶνος. Οὕτω δὲ τὸ στρώμα τοῦτο διήρσεν τὴν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος ἐπίχωσιν εἰς δύο χρονικὰς κατηγορίας εὐδιακρίτους καὶ σαφεῖς, τὴν μὲν ἀρχαιοτέραν, τὴν δὲ νεωτέραν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ. Καὶ περὶ τῆς δευτέρας μὲν δὲν ἔχομεν νὰ εἴπωμεν πλεῖον ἢ ὅσα ἀνωτέρω ἐν ὀλίγοις ἐξεθέσαμεν, περὶ τῆς πρώτης ὅμως ἀνάγκη εἶνε νὰ ἡμιλήσωμεν ἐκτενῶς.

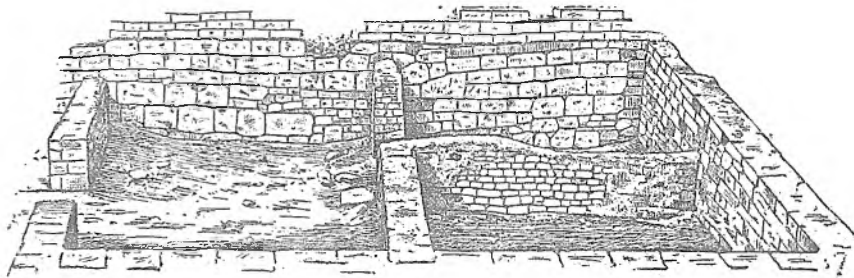
Κατὰ σύμπτωσιν καλὴν τὸ ἐπικαλύψαν τὴν ἀρχαιοτέραν ἐπίχωσιν στρώμα τοῦτο, διετηρεῖτο ἐν καλῇ καταστάσει πρὸ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ ναοῦ πλευρᾶς, ἔνθα ἡμεῖς ἠρξάμεθα σκάπτοντες, ἐπὶ εὐρυτέρας ἐκτάσεως. Οὕτω μετὰ τὴν διάρρηξιν τοῦ στρώματος, εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων μέτρων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κρηπίδωματος τοῦ ναοῦ, προσεκρούσαμεν εἰς κτιστὸν λάκκον τετράγωνον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρομεν πλεῖστα τεθραυσμένα, ὡς τὰ πολλά, ἀντικείμενα, ἄτινα εἶχον, προφανῶς, οὐχὶ ἄνευ σκοποῦ τινος φυλαχθῆ ἐν αὐτῷ. Ὁ λάκκος οὗτος ἦτο κτιστὸς διὰ λίθων ἀργῶν καὶ πηλοῦ, εἶχε δὲ μῆκος μὲν δύο μέτρων καὶ πλάτος ἑνός. Ὅτι ὁ λάκκος οὗτος ἦτο « βόθρος » προωρισμένος εἰς ἀποδοχὴν τῶν ἀπορριπτομένων ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀχρήστων ἀναθημάτων οὐδεμία ὑπολείπεται ἀμφιβολία. Ἄλλως τε δὲ καὶ τὰ εὐρεθέντα ἐν αὐτῷ μαρτυροῦσι τοῦτο. Εἰσὶ δὲ ταῦτα πρῶτον μὲν τὰ ἐν τῷ πίνακι 12 εἰκονιζόμενα ἀντικείμενα, δεύτερον τε-

¹ Ὁ About (ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 545) πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ναὸς δὲν ἐκτίσθη πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων (456 π. Χ.). Ἀλλὰ βεβαίως ὁ ναὸς εἶνε ἀρχαιότερος τῆς περιόδου ταύτης κτισθεὶς πάντως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς νήσου.

μάχια πλείστων ἀγγείων διαφόρου σχήματος¹ καὶ τρίτον σκαραβαῖοι αἰγυπτιακοὶ (ἐννέα τὸν ἀριθ.) καὶ τεμάχια εἰδωλίων καὶ ἀγγείων ἐξ αἰγυπτιακῆς πορσελάνης. Καὶ ταῦτα πάντα εὐρέθησαν ἐν τῷ βόθρῳ μετὰ τέφρας καὶ ἀνθράκων ἀτάκτως συμπεφυρμένα. Οὐ μόνον δὲ τὸ εἶδος τῶν εὐρημάτων τούτων, ἀλλὰ καὶ ἡ διαφύλαξις αὐτῶν ἐν λάκκῳ κτιστῷ δηλοῖ τὴν ἐξ ἱεροῦ τιнос προέλευσιν αὐτῶν. Ἄλλ' ὅποσον τὸ ἱερὸν τοῦτο; Ἐὰν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος εὐρήματα ἠδύναντο νὰ ταχθῶσιν εἰς τοὺς χρόνους τῆς λειτουργίας τοῦ ἐν ἐρειπίοις σωζομένου ναοῦ, ἡ ἀπάντησις θὰ ἦτο εὐχερής. Ἀλλὰ δὲν συμβαίνει τοῦτο. Οὐ μόνον τὰ παρ' ἡμῶν ἐν τῷ πίν. 12 δημοσιευόμενα ἀντικείμενα, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ σὺν αὐτοῖς ἐν τῷ λάκκῳ τεμάχια ἀγγείων — ὧν τὰ πλείστα εἰσὶ ῥυθμοῦ γεωμετρικοῦ (κυρίως πρωτοκορινθιακοῦ) ἢ μελανόμορφα τῶν ἀρχαιοτάτων — δὲν δύνανται νὰ ταχθῶσιν εἰς τοὺς μετὰ τὸ τέλος τοῦ 6^{ου} αἰῶνος χρόνους. Ἐπιμαρτυρεῖ δὲ τῆς διαβεβαιώσεως ταύτης τὸ γεγονός ὅτι ὁ λάκκος εὐρίσκετο ὑπὸ τὸ στρώμα τοῦ περιβόλου τοῦ σωζομένου ναοῦ. Ἐκ τούτων δ' ὑπ' ἀνάγκης ἀγόμεθα

εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, πρὸ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ τὰ νῦν σωζομένου ναοῦ, ὑπῆρχεν ἐκεῖ που πλησίον ἕτερος ναός, ἀρχαιότερος, εἰς ὃν ἀνήκον τὰ εὐρεθέντα ἀναθήματα. Σημειωτέον δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ πλησίον χώρου ἀνευρέθη πύρινον κιονόκρανον,² ὅπερ, ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐχίνου αὐτοῦ, εἰς ἀρχαιότερον θετικῶς ἀνήκε ναὸν τοῦ ὑπάρχοντος. Ἐὰν δὲ ὄντως ὁ σωζόμενος ἀφιερωμένος ἦν τῇ λατρείᾳ τῆς Ἀφροδίτης, τότε καὶ ὁ ἀρχαιότερος εἰς τὴν ἰδίαν ἴσως ἀνήκε θεῶν, διότι τὸ εἰκονιζόμενον ἐν τῷ πίνακι 12 πῆλινον ἀνάθημα, πιθανῶς, ὡς εἶπομεν, παριστᾷ τὴν θεὸν ταύτην. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν πινάκων.

Ὅπισθεν τοῦ βόθρου, περὶ οὗ ἀνωτέρω, κάτωθεν πάντοτε τοῦ στρώματος, ἀπεκαλύφθη οἰκοδόμημα ἄσχετον μὲν πρὸς τοῦτον, ἀνήκον ὅμως εἰς χρονικὴν περίοδον σχετικὴν αὐτῷ, καθὰ ἐμφαίνεται οὐ μόνον ἐκ τοῦ τρόπου τῆς τοιχοδομίας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς εὐρέσεως ἐν τῇ ἐπιχώσει αὐτοῦ τεμαχίων ἀγγείων (πρωτοκορινθιακῶν) ὁμοίων τοῖς ἐν τῷ βόθρῳ. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, οὐτινος παρέχομεν τὸ κάτωθι σχέδιον, κατὰ φωτογραφίαν εἰλημ-

Ἄριθ. 1. Ἀποψις οἰκοδομήματος ἀρχαϊκοῦ.

μένην ὑπὸ τοῦ κ. Τσουντα τῇ παρακλήσει ἡμῶν², ἐχρησίμευσε προφανῶς εἰς κατοικίαν, εἶνε δὲ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο ἀξίον λόγου καὶ διατηρήσεως, καθόσον παρέχει ἡμῖν τοῦτο δείγμα μιᾶς κατοικίας τοῦ ἐβδόμου π. Χ. αἰῶνος ἐν καταστάσει ἀληθῶς ἐξαιρετικῇ διατηρουμένης καὶ τοῦτο ὀφείλεται εἰς

¹ Τὰ τεμάχια ταῦτα δημοσιευθήσονται ἐν τῷ προσεχῇ τεύχει τοῦ περιοδικοῦ τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμ. Σχολῆς «Mittheilungen» ὑπὸ τοῦ κ. Palat, εἰς ὃν παρεχώρησα τὸ δικαίωμα τῆς πρώτης δημοσιεύσεως αὐτῶν.

² Ἡ φωτογραφία εἶνε εἰλημμένη οὐχὶ ἀπὸ τοῦ κρηπιδώματος τοῦ ναοῦ ἀλλ' ἀντιθέτως, ἐπομένως ἢ εἰσοδος εἰς τὸ οἶκημα ὑπάρχει οὐχὶ ὅπως ἐν τῷ σχεδίῳ φαίνεται, ἀλλ' ἀντιστρόφως, μεσημβρινῶς δηλαδὴ.

τὴν ἐπικαλύψασαν τὸ οἰκοδόμημα ταράτσαν, ἥτις προϋφύλαξε τὸ οἶκημα ἀπὸ μείζονος καταστροφῆς αὐτοῦ. Εἶνε δὲ τοῦτο ἐκτισμένον, μέχρι μὲν ὕψους ἑνὸς περίπου μέτρου ἀπὸ τῶν θεμελίων, διὰ λίθων πολυγωνικῶν ἀλλ' ἐξεργασμένων, ὑπερθεν δὲ τούτων δι' ὤμων πλίνθων, σωζομένων ἔτι πολλαχοῦ τῆς περιφερείας αὐτοῦ. Διηρεῖτο τὸ οἶκημα εἰς τρία διαμερίσματα, συγκοινωνοῦντα ἀλλήλοις διὰ μικρῶν θυρῶν, ὡς ὄρα τις ἐν τῷ σχεδίῳ¹, ὧν τὸ ἐν

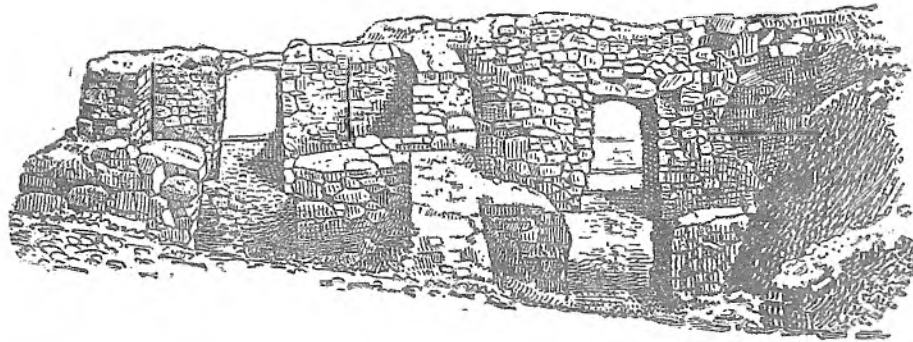
¹ Τοῦ ἐτέρου τῶν μικρῶν δωματίων ἡ θύρα κεῖται, μὴ ὀριζομένη ἐν τῷ σχεδίῳ, κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ μεσοτοιχοῦ, πρὸς τὴν δυτικὴν τοῦ οἰκήματος γωνίαν. Τὸ οἰκοδόμημα ἔχει μῆκος μὲν 6,30-6,45 καὶ πλάτος 5,50-5,90. Εἶνε δ' ἐπομένως οὐχὶ ὀρθογώνιον.

καταλαμβάνει ἅπαν τὸ μῆκος τοῦ οἰκοδομήματος, τὰ δὲ δύο ἄλλα τὸ ἥμισυ αὐτοῦ. Ἡ ὀρωμένη ἐν τῷ σχεδίῳ εἴσοδος εἰς τὸ οἶκημα δὲν ἦτο τῆς ἐξωθύρας αὐτοῦ, διότι περιεβάλλετο τὸ οἰκοδόμημα κατὰ τὰς δύο αὐτοῦ πλευρὰς (δυτικὴν καὶ μεσημβρινήν) ὑπὸ τοίχου ἀποτελοῦντος στοὰν ἴσως, πλάτους δύο σχεδὸν μέτρων. Τοῦ τοίχου δὲ τούτου σώζονται ἴχνη κατὰ τὰς μεσημβρινοδυτικὰς πλευρὰς τοῦ οἰκήματος.

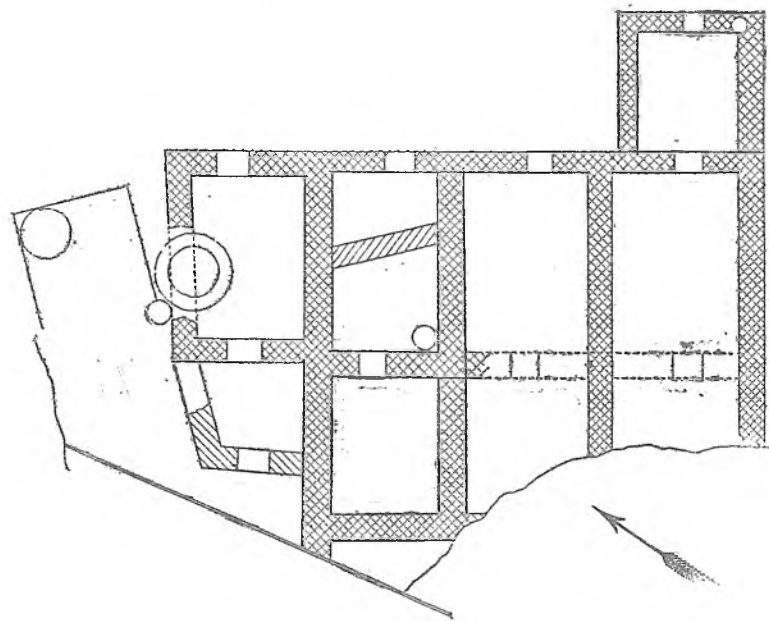
Ἐὰν τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἐχρησίμευεν ὡς κατοικία προσώπων σχετιζομένων πρὸς τὸν ἀρχαιότερον τῶν ναῶν ἢ ἄλλων ὅλως ἀσχέτων, τοῦτο εἶνε καὶ θὰ μείνη βεβαίως ἄγνωστον¹ ἐκεῖνο ὅπερ

ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν εἶνε ὅτι τοῦτο ἐκτίσθη καὶ κατωκεῖτο, καθ' ἣν καὶ τὰ ἐν τῷ βόθρῳ ἀντικείμενα χρονικὴν περίοδον, δηλ. πρὸ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ σωζομένου ναοῦ. Τοῦτο δ' εἶνε καὶ ἄλλως αὐταπόδεικτον, διότι βεβαίως δὲν θὰ ἦτο ἀνεκτὴ τοιαύτη τις βέβηλος οἰκοδομὴ ἀκριβῶς ἔμπροσθεν τῆς εἰσόδου τόσοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ, οἷος ἦτο, πάντως, ὁ σωζόμενος ἐν ἐρείπιοις.

Μεταξὺ τοῦ ἀνωτέρω οἰκοδομήματος καὶ τοῦ ναοῦ, ἀλλ' εἰς μείζον, φυσικῶς, βάθος, ἅτε κείμενον ἐν μέρει ὑπὸ ἀμφοτέρα ταῦτα, ἀπεκαλύφθη τὸ πανάρχαιον κτίριον οὔτινος εἰκόνα καὶ σχέδιον παρέχομεν διὰ τῶν κάτωθι τσιγχογραφημάτων. Καὶ ἡ

Ἄριθ. 2. Ἐπιπέδου οἰκοδομήματος προϊστορικοῦ.

Ἄριθ. 3. Σχεδιαγράφημα οἰκοδομήματος προϊστορικοῦ.

μὲν εἰκὼν ἐγένετο κατὰ τινὰ φωτογραφίαν τοῦ κ. Πάλατ, τῇ παρακλήσει ἡμῶν εἰλημμένην¹, τὸ δὲ

¹ Ἐἶνε αὕτη εἰλημμένη ἀπὸ τοῦ κρηπιδώματος τοῦ ναοῦ, ἐνεκα,

σχέδιον κατὰ τὸ ἀριστερὸν μὲν ἥμισυ ἐπονήθη ὑπὸ ἡμῶν τοῦ βόθρου εἰς ὃ εὑρίσκειται τὸ οἰκοδόμημα δὲν ἀπετυπώθη ἢ μέρος μόνον αὐτοῦ καὶ ταῦτα λίαν ἀμυδρῶς καὶ συγκεχυμένως.

τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Βίλμπεργ, κατὰ τὸ ἄλλο δ' ἡμισυ συνεπληρώθη προχειρῶς ὑπ' ἐμοῦ. Εἶνε ἐπομένως πιθανόν ὅτι τὸ σχέδιον ἔχει ἐλλείψεις, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν καταμέτρησιν, ἀλλ' αὐταὶ ἐπανορθώθησονται ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνασκαφῆς αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἰδέαν μόνον τοῦ κτιρίου ἐσκοποῦμεν νὰ παράσχωμεν καὶ πρὸς τοῦτο ἐφάνη ἡμῖν ἀρκετὸν τὸ πρόχειρον σχεδιάγραμμα, ἐν ᾧ οὐσιώδης ἔλλειψις εἶνε καὶ ἡ μὴ δῆλωσις τῆς προεκτάσεως αὐτοῦ ὑπὸ τὸν μὴ εἰσέτι ἐσκαμμένον χώρον ἀνατολικῶς καὶ μεσημβρινῶς, ὅπως δηλοῦται τοῦτο χωροῦν ὑπὸ τὸ διὰ διπλῆς γραμμῆς ὑποδεικνύμενον κρηπίδωμα τοῦ ναοῦ δυτικῶς. Μόνον κατὰ τὴν ἀρκτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ἔχει τὸ οἰκοδόμημα ὅπως ἐν τῷ σχεδίῳ, δηλ. περατοῦται, εἰ καὶ ἀπεκαλύφθη ταπεινὸς τοίχος (θεμέλιον), φαινόμενος ὡς προέκτασις τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, ὅστις ὅμως δὲν ἀνήκει εἰς τὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα. Τὸ κτίριον ἄλλως οὐ μόνον ἐπιδιορθώσεις συγχρόνους ὑπέστη εἰς διάφορα αὐτοῦ μέρη, ὡς λ. χ. κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν αὐτοῦ γωνίαν, ἀλλὰ καὶ τροποποιήσεις, ὡς δῆλον τοῦτο καθιστᾷ καὶ ὁ ἐν μέσῳ τοῦ δευτέρου δωματίου αὐτοῦ ἀποκαλυφθεὶς λοξὸς τοίχος. Ἐπίσης εἰς ἐπιδιορθώσεις δέον νὰ ἀποδοθῇ καὶ ἡ παρατηρουμένη ἀνωμαλία ἐν τῇ ἐνώσει τῶν κατὰ σχέδιον εὐθυγράμμων καὶ παραλλήλων τοίχων τοῦ οἰκοδομήματος, ὡς καὶ τὸ μεῖζον ἢ ἔλασσον αὐτῶν πάχος. Ἄλλαι ὅμως ἀσυμμετρίαι εἶνε ἀρχικαὶ ἐν τῇ οἰκοδομῇ, ὡς λ. χ. ἡ μὴ κατὰ τὸ μέσον τῶν δωματίων τοποθέτησις τῶν θυρῶν· ἀλλ' οὔτε ἡ σχεδιασθεῖσα πάντως καὶ ἀρμόζουσα ἀντιστοιχία τούτων ἐτηρήθη, ὡς ὅρα τις ἐν τῷ σχεδίῳ. Τὸ οἰκοδόμημα κατὰ τὰ ἄλλα εἶνε, σχετικῶς, λίαν ἐπιμελῶς ἐκτισμένον· ἰδίᾳ δὲ τὸ κάλλιον διατηρούμενον ἀνατολικομεσημβρινὸν μέρος τοῦ κτιρίου, τὸ χωροῦν ὑπὸ τὸ ἀνωτέρω περιγραφέν πλινθόκτιστον οἰκοδόμημα, δεικνύει ἐπιμέλειαν καὶ τέχνην ἐν τῇ τοιχοδομίᾳ ἀληθῶς θαυμαστὴν, ὡς πρὸς τοὺς παναρχαίους χρόνους εἰς οὓς ἀνακτέον εἶνε τὸ οἰκοδόμημα. Οἱ τοῖχοι εἰσὶν ὅπως οἱ τῶν οἰκιῶν ἐν Μυκῆναις¹ καὶ Τίρυνθι ἐκτισμένοι, ἤτοι διὰ μικρῶν λίθων καὶ πηλοῦ. Χρῆσις ὅμως πλίνθων δὲν ἐγένετο. Χρῆσις μόνον ἐκ πηλοῦ εἶχον οἱ τοῖχοι καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἄσβε-

¹ Τσούντας, Μυκ. σελ. 33 καὶ 38.

στον, ἦτις, ὡς ἐκ τοῦ χρόνου, εἶχεν ὄψιν ὑπέρυθρον, δυναμένην νὰ ἐκληφθῇ ὡς χροῶμα ἐρυθρόν. Ὅ,τι ὅμως ἰδίως χρῆζει μνείας εἶνε, ὡς εἵπομεν, ἡ παρατηρουμένη ἐν τοῖς κάλλιον σωζόμενοις δωματίοις τοῦ ἀνατολικομεσημβρινοῦ διαμερίσματος τῆς οἰκοδομῆς κανονικότης τῶν τοίχων καὶ ἡ ἀμεμπτος ὀρθότης τῶν γωνιῶν, χαρακτηριστικὴ τῆς περὶ τὴν τοιχοδομίαν ἐμπειρίας τῶν τεχνιτῶν, ἅτινα δὲν παρατηροῦνται ἐν ταῖς διασωθήσασιν οἰκίαις τῶν Μυκηνῶν, τῆς Τίρυνθος, τοῦ Θορικοῦ καὶ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν. Ἐὸ ἔδαφος τῶν δωματίων ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ πλακῶν πολυγωνικῶν, οὐχὶ μεγάλων, εἰς ἡμισυ μέτρου ὑπερβεν τοῦ στερεοῦ ἐδάφους καὶ τῶν θεμελιῶν τοῦ οἰκοδομήματος.

Τὸ μεῖζονος προσοχῆς ἄξιον ἐν τῷ οἰκοδομήματι τούτῳ εἶνε αἱ σωζόμεναι πυραμιδοειδεῖς τὸ σχῆμα θύραι αὐτοῦ. Ὡς ὅρα τις ἐν τῇ ἀνωτέρῳ εἰκόνι, αἱ τριγωνικοῦ σχήματος θυρίδες αὐταὶ παρειχον ἔσθθεν τὴν διόδον εἰς τὰ παραλλήλως κείμενα δωμάτια τοῦ κτιρίου. Ἐὰν ὅμως τοιαῦται ἦσαν καὶ αἱ ἐξώθυραι τοῦ οἰκήματος ἀγνοοῦμεν, διότι ἡ πρόσοψις τοῦ κτιρίου, ἐὰν σώζεται, κεῖται ὑπὸ τὸ πλινθόκτιστον οἰκοδόμημα (ἀριθ. 1) καὶ μόνον μετὰ τὴν κατεδάφισιν αὐτοῦ θὰ καταστῇ δυνατὴ καὶ ἡ ἀποκάλυψις ταύτης. Αἱ θυρίδες αὐταὶ, αἱ ὁμοιάζουσαι τὸ σχῆμα καὶ τὴν κατασκευὴν ταῖς ἐν Τίρυνθι τῶν στοῶν, εἰσὶ διὰ σάγματος ἀετωματώδους ἐπιστεγασμένοι, ἤτοι δι' ἀρμογῆς συνεσφηνωμένων λίθων, καθ' ὃν τρόπον κατεσκευάζοντο αἱ ἀρχαιότεραι γέφυραι. Εἰσὶ δὲ στεναὶ (μεῖζον πλ. 0,75) καὶ ταπειναὶ οὕτως, ὥστε κύπτων τις μόνον δύναται νὰ εἰσέλθῃ. Ἰχνος οὐδὲν παρετηρήθη ἐν ταῖς θύραις ταύταις, ἐσωτερικῶς ἢ ἐξωτερικῶς, ὅπερ νὰ δεικνύῃ ὅτι εἶχον ποτε ξύλινον στερεὸν φράγμα· ἐπειδὴ ὅμως δύσκολον εἶνε νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἔμενον οὕτως ἀνοικταί, καὶ ἐὰν ἔτι ἦσαν ἐσωτερικαί, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι εἶχον ξύλινον φράγμα κινητόν, ὅπερ ἐπετίθετο εἰς ἄμυναν τοῦλάχιστον κατὰ τοῦ ψύχους. Παρατηρεῖ τις δὲ ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ παραδόξου τούτου οἰκοδομήματος, ὅτι ἐνοῦσιν αἱ θύραι αὐταὶ τὰ καθέτως μόνον παράλληλα δωμάτια, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ ὀριζοντίως τούτοις παρακείμενα, ὡσανεὶ ἦτο προωρισμένον τὸ οἰκοδόμημα εἰς κατοικίαν διαφόρων οικογενειῶν ἢ προσώπων μὴ στενωῶς οἰκείων πρὸς ἄλληλα. Δυστυχῶς ὅμως, ἔνεκεν τῆς μονο-

μεροῦς ἀποκαλύψεως τοῦ οἰκοδομήματος, δὲν δυνάμεθα θετικόν τι καὶ βέβαιον νὰ εἴπωμεν, περὶ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ. Γεννῶνται δὲ καὶ ἐν ἡμῖν πλείσται ἀπορίαι, σχετικαὶ πρὸς τὰς λεπτομερείας τοῦ οἰκοδομήματος, εἰς ἃς δὲν δυνάμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ δώσωμεν ἐξήγησιν τινα, αἵτινες ὅμως πάντως θὰ διασαφηνισθῶσι μετὰ τὴν ὀλικὴν ἀποκάλυψιν τοῦ κτιρίου καὶ τὴν ἐκπόνησιν ἀκριβοῦς αὐτοῦ σχεδίου. Ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον τὰ ἐξῆς διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν προκύπτουσι βέβαια, ὅτι τὸ οἰκοδόμημα εἶνε πανάρχαιον καὶ ὅτι κατφεῖτο. Τοῦ πρώτου μαρτύριον εἶνε ὁ τρόπος τῆς τοιχοδομίας αὐτοῦ καὶ τὰ ἐν τῇ ἐπιχώσει αὐτοῦ εὑρεθέντα ἀγγεῖα (πίν. 10) περὶ ὧν ἐν τοῖς ἐπομένοις, τοῦ δευτέρου δὲ αἱ ἀκόλουθοι παρατηρήσεις: πρῶτον, ὅτι τὸ κτίριον εἶνε εἰς δωμάτια μικρὰ¹ διηρημένον, δεύτερον, ὅτι εὔρομεν ἐν τῇ ἐπιχώσει αὐτοῦ ὄστ᾽ ἰζῶων καὶ πτηνῶν καὶ τρίτον ὅτι, ὅπως ἐν Θορικῷ, καὶ ἐνταῦθα ὑπῆρχον τάφοι ὑπὸ τε τὸ πλακώστρωτον ἔδαφος τῶν δωματίων καὶ ἐπὶ τούτου (κτιστοί, κυκλοτερεῖς) ἐπίσης δὲ καὶ ἐντὸς τῶν τοίχων.

Ἡ πρώτη τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων καθιστᾷ ὄντως ὀρατόν, ὅτι τὸ κτίριον δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχη ἄλλην χρῆσιν ἢ τὴν τῆς ἐνοικήσεως· διότι δωμάτια οὕτω μικρὰ καὶ δυσφεγγῆ δὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσωσιν οὔτε εἰς ἐργαστήρια², οὔτε εἰς ἄλλον τινα σκοπὸν γενικωτέρας χρήσεως. Ἡ δευτέρα παρατήρησις, τῆς εὑρέσεως δηλ. ὄστῶν ἰζῶων καὶ πτηνῶν³, μετὰ τέφρας, εἶνε ἐπίσης ἐνδεικτικὴ τῆς χρήσεως τοῦ οἰκοδομήματος, καθόσον γνωστὸν εἶνε ὅτι κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι μικρὰν ἐποιοῦντο φροντίδα περὶ τῆς καθαριότητος, ἔρριπτον δὲ τὰ λείψανα τῶν τροφῶν αὐτῶν ἐν τοῖς ἰσογαίοις τῶν οἰκιῶν αὐτῶν⁴. Τοιαῦτα ἀπορρίμματα τροφῶν μετὰ τέφρας καὶ ἀνθρώκων ἀνεύρομεν καὶ ἐν τοῖς ὑπογαίοις δωματίοις τοῦ Θορικοῦ, ἐν τινι δὲ γωνιαίῳ διαμερίσματι τούτων, εἰς ποσότητα προκαλοῦσαν ὄντως τὴν ἐκπλήξιν. Ἡ

¹ Τὸ πρῶτον τῶν δωματίων ἀρκτικῶς ἔχει μῆκος 3,60 καὶ πλάτος 2,50, τὸ δεύτερον $4 \times 2,55$, τὸ τρίτον καθέτως $3,10 \times 2,50$ καὶ οὕτω περίπου τὰ λοιπά.

² Ἐξεφράσθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν παρά τινων ἢ ὑπόθεσις, ὅτι τὸ οἰκοδόμημα, ὡς ἐκ τῆς πληθύσεως τῶν εὑρεθέντων ἐν αὐτῷ τεμαχίων ἀγγείων, καὶ προωρισμένον ἦτο καὶ ἐχρησίμευεν εἰς κεραμεῖον!

³ Πρβλ. καὶ Ἀρχ. Ἐφημ. 1891 σελ. 24.

⁴ Πρβλ. Τσοῦντας, Μυκῆναι σελ. 45. Pigorini, Nuov. Anth. 1881 σελ. 32.

τρίτη δὲ παρατήρησις, τῆς ἀνακαλύψεως καὶ τᾶφων ἐν τοῖς ἰσογαίοις τούτοις δώμασιν, καθιστᾷ, μετὰ τὰ λεχθέντα ἀνωτέρω περὶ τῶν ἐν Θορικῷ οἰκημάτων, ἀναμφισβήτητον τὴν ὑποδειχθεῖσαν χρησιμότητα τοῦ κτιρίου. Οἱ τάφοι δὲ, περὶ ὧν ὁ λόγος, ἀπεκαλύφθησαν εἰς διάφορα τοῦ οἰκοδομήματος μέρη, ἐδηλώθησαν δὲ τινες τούτων διὰ κύκλων μικρῶν ἐν τῷ σχεδίῳ. Πάντες δ' οὗτοι ἀναμφισβόλως εἶχον συληθῆ καὶ καταστροφῇ συγχρόνως ὑπὸ ἀγρίου τινος, φαίνεται, κατακτητοῦ. Τὰ ἴχνη τῆς καταστροφῆς τῶν τάφων καὶ τοῦ ἐμπρησμοῦ τῶν οἰκημάτων ἦσαν ἐνταῦθα λίαν ὀρατά. Ἐν Θορικῷ, ἔνθα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν συληθέντων καὶ ἐμπρησθέντων οἰκημάτων τῆς πρώτης περιόδου, ἔκτισεν ὁ κατακτητὴς νέα οἰκήματα, ἢ καταστροφή δὲν ἦτο αἰσθητὴ τόσον, ὅσον ἐν Αἰγίνῃ, ἔνθα ἀναμφισβήτητως ἐν τοῖς ἐρειπίοις τούτοις οὐδεὶς πλέον κατῴκησε. Φανερὰ δὲ τούτου ἀπόδειξις εἶνε πρῶτον, ὅτι τὸ οἰκοδόμημα, ἐκτὸς ἐπιδιορθώσεων συγχρόνου τινος περιόδου, δὲν δεικνύει βέβαια ἴχνη μεταγενεστερας ἐποικοδομηῆς, δεύτερον δὲ ἡ εὑρεσις ἀγγείων ἐν τῇ ἐπιχώσει, ἅτινα θετικῶς ἀνήκουσιν εἰς μίαν καὶ μόνην χρονικὴν περίοδον, καὶ τρίτον ἡ κατάστασις εἰς ἣν εὔρομεν τοὺς συληθέντας τάφους ἐν τοῖς ἐρειπίοις τούτοις κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν. Ἀλλὰ προτοῦ εἴπομεν περὶ ταύτης, ἀνάγκη εἶνε νὰ ἐκθέσωμεν βραχέα τινὰ περὶ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν. Καὶ οἱ ἐν Αἰγίνῃ τάφοι οὗτοι, ὡς οἱ ἐν Θορικῷ, ἦσαν ἢ ἐπιμήκεις ἢ κυκλοτερεῖς. Οἱ πρῶτοι ἦσαν ἀβαθεῖς καὶ πιθανῶς διὰ λίθων ἐκτισμένοι ὀλίγον ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους¹, ἐπικεκαλυμμένοι δὲ διὰ τῶν πλακῶν τοῦ δαπέδου τῶν δωματίων, διότι μεγάλαι πλάκες, οἷαι αἱ ἐπὶ τῶν τάφων τιθέμεναι, δὲν ἀνευρέθησαν. Οἱ δεύτεροι τάφοι, οἱ κυκλοτερεῖς, ὧν εἷς μόνον ἐσώζετο ἐν καλῇ σχετικῶς καταστάσει, δηλούμενος καὶ ἐν τῷ σχεδίῳ (ΜΔυτ. γωνία δευτέρου δωματίου) ἦτο ἐκτισμένος κυκλικῶς ἀπτόμενος τῶν τοίχων τοῦ οἰκοδομήματος. Ἦν δ' ἐκτισμένος διὰ μικρῶν λίθων καὶ ἴσως καὶ πηλοῦ εἰς ὕψος ἐνὸς περίπου μέτρου. Τὸ ὕψος ὅμως αὐτὸ δὲν ἦτο τοῦ κυρίως τάφου, διότι τὸ σωζόμενον κοίλωμα αὐτοῦ ἦτο ἀβαθές, ἀλλὰ θεμε-

¹ Παρατηροῦμεν ὅτι ὡς ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν τάφων τούτων, τινὲς τῶν ὑποθέσεων ἡμῶν στηρίζονται ἐπὶ ἐνδείξεων ἐλαχίστων, ἃς παραλείπομεν χάριν συντομίας.

λίου, οὕτως εἰπεῖν, ἵνα ὁ τάφος ὑψωθῆ τοῦ ἐδά-
φους. Ἡ διάμετρος τοῦ σωζωμένου κοιλώματος,
διότι μέγα μέρος αὐτοῦ ἦτο κατεστραμμένον, ἦτο
λίαν μικρά, περίπου ἡμισυ μέτρου. Συμπεραίνομεν
ἐνεκα τούτου ὅτι ἐν τῷ περιφερεῖ αὐτῷ κοιλώματι
περικλείετο ἀρχικῶς πίθος, ὅπως ἐν Θορικῷ¹,
ὅστις ἐχρησίμευσεν ὡς ὁ κυρίως τάφος τοῦ νεκροῦ.
Καὶ ἴχνη μὲν πίθου δὲν εὐρέθησαν ἐν τῷ κοιλώ-
ματι τῷ διασώσαντι οὐχ ἦττον ἴχνη ὀστών, ἐν τῷ
αὐτῷ δωματίῳ ὅμως εὐρέθησαν τεμάχια μεγάλων
πίθων ἐν οἷς καὶ πῶμα τοιοῦτου ἀγγείου, φέρον ἐν
τῷ μέσῳ ἐξοχὴν κομβοειδῆ. Τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν
ταύτην κρατύνει ἡ εὐρεσις ἐν τῷ παρακειμένῳ δω-
ματίῳ, κατὰ τὴν γωνίαν, πυθμένος μεγάλου πί-
θου (ἀνευ κτιστοῦ περικαλύμματος, ὅπερ ὅμως
πάντως θὰ ὑπῆρχε καὶ κατεστράφη) περιέχοντος
λείψανα ὀστών καὶ τεμάχια ἀγγείων μικρῶν μετὰ
ἐνὸς ἀρτίου σχεδὸν (ἐλλιποῦς κατὰ τὸ στόμιον)
ὁμοίου τὸ σχῆμα πρὸς τὸ ἐν Furtw. Lösch. Ton-
gefässe IX 44 καὶ παρεμφεροῦς τὴν διακόσμησιν.
Ἰχνη δὲ κυκλοτερῶν ἄλλων τάφων κτιστῶν πα-
ρετηρήσαμεν καὶ ἐν ἄλλαις θέσεσι τοῦ οἰκήματος.
Τρίτον, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, εἶδος τάφων, μικρῶν
τούτων καὶ παραδόξων, ἀνεκαλύφθη ἐντὸς τῶν
τοιχῶν τοῦ οἰκοδομήματος· ἐν τῷ σχεδίῳ δὲ δη-
λοῦται εἷς τούτων κατὰ τὴν ἀνατ-μεσημβρινὴν
γωνίαν τοῦ τελευταίου δωματίου. Τοιοῦτους ταφί-
σκους κατεστραμμένους παρετηρήσαμεν πολλοὺς
εἰς διάφορα μέρη τοῦ οἰκοδομήματος. Ἦσαν δὲ
οὔτοι ὡσεὶ ὀπαὶ ἐν τῷ τοίχῳ, διὰ πλακῶν ἐκτι-
σμένοι καὶ ὁμοίως ἐπικεκαλυμμένοι, ὡς οἱ ὑπὸ
Τσουντα ἐν Μυκῆναις² καὶ οἱ ἐν Ἀκροπόλει τῶν
Ἀθηνῶν³. Οἱ τάφοι δ' οὔτοι, ὧν ὁ μέγιστος εἶχε
μῆκος 0,30×0,20 ὁ μικρότερος δὲ 0,20×0,15,
ἦσαν βεβαίως παίδων μικρῶν, εὐρέθησαν ὅμως ἐν
τισι τούτων καὶ ὀστᾶ μέσης ἡλικίας ἀνθρώπων.

Ἐνεκα δὲ τούτου καὶ ὑπέθεσα (Πρακτ. ἔνθ.
ἀνωτ.) ὅτι αἱ ὀπαὶ αὗται ἐχρησίμευσαν ὡς ὀστεο-
θῆκαι, διότι ἀδύνατον ἦτο, ἐὰν μὴ διεμελιζέτο,
νὰ εἰσεχωρεῖ νεκρὸς ἀνθρώπου μέσης ἡλικίας εἰς

¹ Τὴν ἐντὸς πίθων ταφὴν ἐν ὁμοίᾳ χρονικῇ περιόδῳ, ὡς δεικνύουσι
τὰ εὐρεθέντα ἀγγεῖα, ὁμοιότατα τοῖς ἐν Αἰγίνῃ, ἐξεβλήσαν καὶ αἱ
ὑπὸ Wide ἐν Ἀφιδναῖς ἀνασκαφαί. Περί τοῦ ὁμοίου τρόπου ταφῆς
παρ' ἄλλοις λαοῖς πρὸς Perrot. Hist. de l'art. II σ. 373.

² Ἀρχ. Ἐφημ. 1891 σελ. 27.

³ Ἀρχ. Δελτ. 1888 σελ. 83.

τοιαύτας ὀπάς. Τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τούτους χρή-
ζει ὅπωςδῆποτε εἰσέτι ἐρεύνης. Ἄλλ' ὡς πρὸς τοὺς
παιδικούς τάφους, ὧν εἷς (ὁ ἐν τῷ σχεδίῳ δηλού-
μενος) ἀνευρέθη ὅλως ἄθικτος, ἔχομεν σαφές τι
καὶ βέβαιον· ἐντὸς τῆς πλακοστρώτου ὀπῆς ἐν τῷ
τοίχῳ ἦτο τεθαμμένον βρέφος, ἔκειντο δὲ παρ' αὐ-
τῷ δύο μικρὰ ἀγγεῖα ἀβαφῆ (σχήματος τὸ ἕτερον
Furtw. Lösch. Tonggefässe IV 13) ὧν παρεμφερῆ
εἶνε τὰ ἐν Ἀκροπόλει εὐρεθέντα ἐν τοῖς ὁμοίοις
τάφοις τῶν μικρῶν παίδων, περὶ ὧν ἀνωτέρω (πρὸς
Δελτ. Ἀρχ. ἔνθ. ἀνωτ.). Ἐλέγομεν δ' ἐν τοῖς ἄνω
ὅτι ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῶν οἰκιῶν
τούτων οὐδεὶς πλέον κατώκησεν ἦτο καὶ ἡ κατά-
στασις εἰς ἣν εὐρομεν τοὺς καταστραφέντας τάφους
τούτους· διότι ἐγένετο κατάδηλον ὅτι τὴν σύλησιν
καὶ καταστροφὴν διεδέχθη μακραίων ἐρήμωσις, τὸ
πρῶτον δ' ἡ σκαπάνη τῶν ἐργατῶν ἡμῶν ἐξέθαπτε
τὰ πέριξ τῶν συληθέντων τάφων ἐσπαρμένα ὀστᾶ
καὶ τὰ τεθραυσμένα τούτων κτερίσματα. Ἐν τοῖς
δωματίοις ἔνθα εὐρομεν τάφους συληθέντας, τὸ λι-
θόστρωτον δάπεδον ἦτο κατεστραμμένον καὶ ἡ ἐπί-
χωσις αὐτῶν συνίστατο ἐξ ὀστών ἀνθρωπίνων, τέ-
φρας, λίθων καὶ πληθῆος τεμαχίων ἀγγείων¹ μιᾶς
χρονικῆς περιόδου, τῶν πλείστων δὲ καὶ ὁμοιοειδῶν.
Πολλαχοῦ δ' εὐρομεν πλησιέστατα τῶν κατεστραμ-
μένων τάφων, τὰ εἰς αὐτοὺς ἀνήκοντα ὀστᾶ ἐν ἀτά-
κτῳ σωρῶ, ὅπως ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τῶν συλητῶν.
Τὰ ἀγγεῖα μόνον ἦσαν πάντοτε ἐσκορπισμένα τῆδε
κάκεισε, διὰ τοῦτο δέ, καὶ ἐνεκα τοῦ ὁμοιοειδοῦς
αὐτῶν, μετὰ δυσχερείας κατωρθώθη ἡ συγκόλλ-
ησις ἐλαχίστου αὐτῶν μέρους. Φανερώς λοιπὸν
προκύπτει ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι, μετὰ τὴν λεηλα-
σίαν τῶν οἰκημάτων, ἐγκατελείφθησαν ἔρημα ταῦ-
τα, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει τὰ ἀποκαλυφθέντα
διὰ τῆς ἀνασκαφῆς λείψανα τῆς καταστροφῆς ἤθε-
λον ἀρθῆ ἐκ τοῦ μέσου, θὰ εὐρίσκομεν δέ, ὅπως
ἐν Θορικῷ, οὐ μόνον ἐπίχωσιν καὶ ἐτέρας χρονικῆς
περιόδου, ἀλλὰ καὶ ἐπισκευὴν τῶν οἰκημάτων κα-
λύπτουσαν τὴν προγενεστέρην καταστροφὴν. Οὐ-
δέτερον τούτων ὅμως ἐνταῦθα παρετηρήθη.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἃς ἐξετάσωμεν τὸ ἕτερον τῶν

¹ Ἐκ τῶν τεμαχίων τούτων κατωρθώθη ἡ συναρμογὴ τῶν ἐν τῷ
Πίνακι 9 ἀρ. 1-7 εἰκονιζομένων· ἐν τοῖς ὑπογεῖοις δὲ τοῦ Ἐθν. Μου-
σείου ἐφυλάχθη τὸ πλῆθος τῶν λοιπῶν τεμαχίων πρὸς ἐξέτασιν, τυ-
χόν, τούτων ἐν τῷ μέλλοντι.

ἀνασκαφῶν ἡμῶν βέβαιον πόρισμα, τὸ σχετιζόμενον πρὸς τὴν χρονολογίαν τοῦ οἰκοδομήματος· εἵπομεν ὅτι προκύπτει ἐκ τούτων ὅτι τὸ οἰκοδόμημα εἶνε πανάρχαιον. Διὰ τοῦ ὄρου δὲ τούτου δὲν ἐννοοῦμεν οὔτε τὴν καθαρῶς μυκηναϊὰν περίοδον, οὔτε τὴν εὐθὺς μετὰ ταύτην γεωμετρικὴν, ὡς ὑπαινίσσεται ὁ Böhlau¹, ἀλλὰ τὴν ἀρχαιότεραν ἀμφοτέρων, ἣν ἀπηντήσαμεν καὶ ἐν Θορικῷ, καὶ ἥτις πάντως ἐν Αἰγίνῃ μεγίστην ἔχει συγγένειαν πρὸς τὴν καλουμένην νησιωτικὴν. Εἶνε δέ, ὡς εἵπομεν, κεχωρισμένη ἐνταῦθα ἢ περιόδος αὕτη, καθαρὰ, μονομερής, ἐκπροσωποῦσα ἓνα καὶ μόνον ἀρχαιότατον πολιτισμόν. Βάσις δὲ κυρία ἐφ' ἧς στηρίζεται τὸ συμπέρασμα ἡμῶν τοῦτο εἶνε πρῶτον, ἡ τεχνολογία καὶ τὸ εἶδος τῶν εὐρεθέντων ἀγγείων καὶ δευτέρον, ἡ ὁμοιότης τῶν ἐν τοῖς οἰκήμασι τούτοις τάφων πρὸς τοὺς ἐν Θορικῷ καὶ τῇ ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν². Διότι ἀληθῶς ἀρκεῖ μόνον τὸ γεγονός ὅτι καὶ κατὰ τὰ τρία ταῦτα μέρη παρατηρήθη καὶ ἐβεβαιώθη ἡ ταφή τῶν νεκρῶν ἐντὸς τῶν οἰκημάτων, διὰ τὴν καταδειχθῆ τὸ σύγχρονον καὶ συγγενὲς τῶν λαῶν τούτων, οἵτινες κατὰ Πλάτωνα (ἐν Μίνῳ ἐνθ. ἀνωτ.) ἦσαν «ἀρχαιότατοι». Ἐπιπροσθετικὸν δὲ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ κτιρίου εἶνε ἡ τοιχοδομία αὐτοῦ καὶ κυρίως τὸ σχῆμα καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν θυρῶν, ἡ τὴν ὁμοιότητα ἐμφαίνουσα πρὸς τὰς θυρίδας τῶν στοῶν τῆς Τίρυνθος. Τὴν μεγίστην ὁμῶς τῶν ἀποδείξεων ὅτι τὸ οἰκοδόμημα ἀνέρχεται εἰς περίοδον ἀρχαιότεραν καὶ τῆς καθαρῶς μυκηναϊας, παρέχουσιν, ὡς εἵπομεν, τὰ εἰς μέγα πλῆθος ἀνευρεθέντα τεμάχια ἀγγείων, περὶ ὧν θὰ ὁμιλήσωμεν ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν πινάκων. Ἐνταῦθα ἀρκοῦμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἀρχαιότης αὐτῶν ἀποδείκνυται οὐ μόνον ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν καὶ τοῦ ῥυθμοῦ, μεγίστην ἔχοντος ὁμοιότητα πρὸς τὸν τῶν νησιωτικῶν ἀγγείων, τῶν εὐρεθέντων ἐν Κύπρῳ, Ῥόδῳ, Θήρᾳ, Μήλῳ, Ἀμοργῷ καὶ ἐν τῇ

μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ταυτότητος αὐτῶν πρὸς ἀγγεῖα ἢ τεμάχια τούτων εὐρεθέντα ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, ἐν Θορικῷ (ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐπιχώσει) καὶ ἐν Ἀφίδναις.

Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶνε ὅτι ἡμεῖς ἐν Αἰγίνῃ οὐδὲν ἴχνος εὐρομεν βέβαιον τῆς μυκηναϊας τέχνης, ἰδίως δὲ παρατηρήσαμεν παντελεῖ ἔλλειψιν τεμαχίων ἀγγείων τῆς δευτέρας καὶ τρίτης περιόδου· ἐνῶ καὶ ἐκ παραδόσεως γνωστὸν εἶνε, καὶ ἐκ κινητῶν ἔργων, εὐρεθέντων ἐν τῇ νήσῳ, προφανὲς καὶ βέβαιον καθίσταται ὅτι καὶ ἡ Αἰγίνα κατὰ τὴν μυκηναϊὰν περίοδον ἤκμασεν, ὡς τόσα ἄλλα τῆς Ἑλλάδος μέρη. Εἰκάζομεν δὲ συνεπῶς ὅτι ὁ μυκηναῖος συνοικισμὸς ἐγκαθιδρύθη ἀλλαχοῦ ἐν τῇ νήσῳ· ἴσως ἐπὶ τοῦ ἀρκτικώτερον κειμένου ὑψώματος, ἐνθα, ὡς λέγεται, ἀνευρέθησαν τάφοι μυκηναϊας περιόδου. Ἐξ ἐνός δὲ τῶν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ τάφων προέρχονται, ὡς βεβαιούται, τὰ ὑπὸ τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου ἀποκτηθέντα διάφορα ἀντικείμενα τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ Arthur Evans ἐν τῇ σοφῇ ἔντως πραγματείᾳ αὐτοῦ ἐν τῷ περιοδικῷ *Journal of Hell. Stud.* T. XIII σελ. 195 καὶ ἐξῆς, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*A mycenaean Treasure from Aegina*» ἐν ἣ μετὰ δυσχερείας μὲν προφανοῦς, ἀλλὰ καὶ μετ' ἴσης πολυμαθείας, πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ κατάθεσις ἐν τῷ τάφῳ ὀλοκλήρου τοῦ θησαυροῦ τούτου ἐγένετο κατὰ τὸν ὄγδοον ἢ ἑνατον π. Χ. αἰῶνα ἢ κατὰ προσέγγισιν περὶ τὰ 800 π. Χ. (σ. 224). Χωρὶς δὲ νὰ σκοπῶμεν τὴν ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἀντίκρουσιν τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ πολυμαθοῦς ἀρχαιολόγου, νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν ὅτι, κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, ἥτις δυνατὸν νὰ μὴ εἶνε καὶ ἐντελεῶς ὀρθή, ὁ σοφὸς βρεττανὸς πλανᾶται ἐν μέρει ὡς πρὸς τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ, καθόσον ὁ «θησαυρὸς» οὗτος δύσκολον εἶνε νὰ προέρχεται ἐξ ἐνός τάφου. Ὅτι ἐν τοῖς ἀντικειμένοις ἐκείνοις ὑπάρχουσι πράγματα ἀνακτέα καὶ μέχρι τῆς μυκηναϊας περιόδου ὡς λ. χ. τὸ ποτήριον (εἰκ. 1) τὰ ἐκ χρυσοῦ ἐξαρτήματα ὑπ' ἀριθ. εἰκ. 2, 7, 8 κτλ. (καίτοι προφανῶς ξενικά), ὁ χρυσοῦς ῥόδαξ (εἰκ. 14) καὶ ἴσως καὶ ὁ ἀσπίδοειδὴς δακτύλιος (εἰκ. 22⁶) οὐδεὶς βεβαίως θὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ὁμῶς τὰ διαδήματα (εἰκ. 15, 16) καὶ οἱ δακτύλιοι (εἰκ. 18-21⁶) ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον, δὲν εἶνε ἐξ ἴσου εὐαπόδει-

¹ Zur ornamentik der Villanova-periode (Festschrift der XXVI Jahresv. d. d. Anthr Ges. σελ. 5 καὶ ἐξ.

² Καὶ ἀλλαχοῦ βεβαίως ἀπαντῶσιν, ἀλλὰ δὲν παρατηρήθησαν ἕνεκα τῶν διαφορῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς ἀπεκαλύφθησαν, συγγενῆ ἢ ὅμοια ἔθιμα, ὡς λ. χ. ἐν Τίρυνθι (Schliemann· Tirynthe σελ. 68) ἐνθα εὐρέθησαν ὅμοια τεμάχια πύθων τοῖς ἐν Θορικῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ὀρχομενῷ εὐρέθησαν τῆς αὐτῆς κατασκευῆς τεμάχια πύθων ὡς καὶ ἐν Τροίᾳ καὶ Κρήτῃ. Ἐπίσης ἐν Ἀθήναις παρὰ τὸ δίπυλον εὐρέθησαν σκελετοὶ ἐντὸς πύθων Πρ6. Brückner: Ath. Mith. 1893 σελ. 118 καὶ 133· ἀλλ' ἐκεῖ ἄλλης χρονικῆς περιόδου.

κτον καὶ παραδεκτόν. Ἦκούσαμεν δὲ παρὰ πολλῶν ἐν Αἰγίνῃ ὅτι ὁ πωλητῆς ἢ εὐρετῆς τῶν ἀντικειμένων τούτων ἠγόραζεν ἐκάστοτε ὅ,τι προσεφέρετο αὐτῷ προερχόμενον ἢ ἐκ λαθραίων ἀνασκαφῶν ἢ ἐκ τυχαίας ἀνακαλύψεως, οὐδόλως δὲ ἀπίθανον εἶνε, ὅτι τὸν διὰ συλλογῆς ἐν μέρει ἀποτελεσθέντα θησαυρὸν τοῦτον παρέστησεν ἐν Λονδίῳ ὡς εὕρημα ἐνιαῖον. Βέβαιον ὅμως ἐν τούτοις εἶνε, ὡς ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν, ὅτι ἐπὶ τῆς ὑποδειχθείσης ἀνωτέρω θέσεως εὐρέθη ὄντως τάφος (τὸ σχῆμα τοῦ ὁποίου δὲν ἠδυνήθημεν νὰ μάθωμεν, ὡς ἐκ τῶν διαφόρων περὶ αὐτοῦ ἀντιφατικῶν εἰδήσεων) ἐν ᾧ ὑπῆρχον « χρυσᾶ ἀντικείμενα » καὶ ἐξ αὐτοῦ ἴσως προέρχονται τὰ καθαρῶς μυκηναῖα πράγματα. Δυστυχῶς ὅμως ἐξηφανίσθησαν ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου τὰ ἔχνη τοῦ τάφου, δὲν ἠδυνήθημεν δὲ νὰ εὕρωμεν οὔτε τεμάχιον ἀγγείου ἐπὶ τοῦ χώρου ἔνθα ὁ τάφος, βεβαίῳν περὶ τοῦ ἀληθοῦς τῆς εἰδήσεως καὶ τεκμηριοῦν τὴν ὑπαρξίν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ μυκηναίου συνοικισμοῦ.

ΠΙΝΑΚΕΣ

Ἐν τῷ διπλῷ πίνακι ὑπ' ἀριθ. 10 εἰκονίσθησαν μέχρι μὲν τοῦ ἀριθμοῦ 7 ἀγγεῖα ἢ τεμάχια τούτων προερχόμενα ἐξ Αἰγίνης, τὰ λοιπὰ δὲ ἐκ τῆς νεκροπόλεως τοῦ Σφηττοῦ, ὅν, καθὰ ἐν ταῖς ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν, τοποθετοῦμεν, κατὰ πιθανότητα, πλησίον τοῦ σημερινοῦ Μαρκοπούλου.

Ἀγγεῖα ἐξ Αἰγίνης 1 - 7. Ἀπάντων τούτων ὁ πληθὸς εἶνε ὑποπράσινος, καθαρὸς, ἐμπεριέχων ψήγματα μαρμαρυγίου (Glimmer) χρυσίζοντα. Τὸ ἄλειμμα τοῦ ἐδάφους δὲν παραλλάζει τοῦ χρώματος τοῦ πηλοῦ, εἰς τινὰ ἀγγεῖα μόνον κατέστη ἐρυθροπὸν ἐνεκα πυρᾶς¹ ἦτο ὅμως ἀρχικῶς ὑποπράσινον, ὡς τὸ τῶν λοιπῶν, καθὰ φαίνεται ἐκ τεμαχίων αὐτῶν μὴ ὑποστάντων τὴν ἐκ τοῦ πυρὸς ἐπήρειαν καὶ ἐπομένως διατηρησάντων τὸ ἀρχικὸν χρῶμα. Τῆς διακοσμῆσεως αὐτῶν τὸ χρῶμα εἶνε μέλαν σκοτεινὸν καὶ ἀπρόσβλητον ὑπὸ τῶν ὀξέων, ἐπομένως μεταλλικόν. Τὸ σχῆμα τῶν ἀγγείων τούτων, ἐξαιρέσει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7, εἶνε τὸ αὐτὸ περίπου, πιθοειδές. Οὐ μόνον δὲ τὰ εἰκονισθέντα τούτων ἔχουσι τὸ σχῆμα τοιοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὰ τεμάχια τὰ

μὴ συναρμολογηθέντα μαρτυροῦσιν ἐνεργῶς ὅτι τοιοῦτου, ὡς τὰ πολλὰ, σχήματος ἀγγεῖα ἀπετέλουν. Διότι πολὺ ὀλίγα σχετικῶς εἶνε τὰ εὐρεθέντα συντρίμματα τὰ ἀνήκοντα εἰς ἀγγεῖα ἄλλου σχήματος. Μεταξὺ δὲ τῶν ὀλίγων τούτων ἀπαντᾷ κατὰ πρῶτον λόγον ἢ λοπάς (ἀριθ. 7.) καὶ κατὰ δεύτερον ἢ λοξῶς τετμημένη κατὰ τὸ στόμιον οἰνοχόη (ἰδ. σχ. Mittheilungen d. D. In. st. T XI Beil. 29. ἀριθ. 5. Dümmler σελ. 16). Τὰ πιθοειδῆ ἀγγεῖα ταῦτα ἔχουσι τέσσαρας λαβάς, δύο μὲν κρικοειδεῖς κατὰ τὸ στόμιον καὶ δύο τοξοειδεῖς, διατρήτους, πρὸς τὴν βάσιν, ἣτις οὕτω προσομοιάζει λοπάδι, ὡς ἢ ὑπ' ἀρ. 7. Διότι εἶνε προφανές ὅτι τὸ σχῆμα τῶν ἀγγείων τούτων παρήχθη ἐκ τοῦ τῆς λοπάδος, ἥς τὸ σχῆμα ἐλήφθη ὡς βάσις. Κατὰ τὸ κράσπεδον τοῦ χείλους αὐτῶν ὑπάρχουσιν ἐξ ὀπαί (ἀνὰ δύο) αἵτινες ἐχρησίμευον προφανῶς ὅπως ἀναρτῶνται ταῦτα διὰ σύρματος ἢ σχοινίου, διότι, ὡς ἐκ τοῦ μικροῦ αὐτῶν πυθμένος, τοῦ λίαν δυσαναλόγου πρὸς τὸ ὕψος καὶ τὴν χωρητικότητα τῶν ἀγγείων, δὲν θὰ εἶχον ταῦτα τὴν προσήκουσαν ἐδραιότητα, ὄντα μάλιστα πεπληρωμένα. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου παραθέτομεν ἐνταῦθα τὰ μέτρα τῶν δύο κάλλιον σωζομένων ὑπ' ἀρθ. 1 καὶ 2. Τὸ πρῶτον ἔχει ὕψος 0,49 καὶ διαμ. στομίου 0,34, διάμετρον δὲ πυθμένος (ἐλλείπει οὗτος, ἀλλ' ὑπολογίζεται ἀκριβῶς) 0,11. Τὸ δεύτερον ἔχει ὕψος μὲν 0,48, διαμ. δὲ στομίου 0,27 καὶ διάμετρον πυθμένος 0,10. Ἡ ἀνωτέρω παρατήρησις, τὸ ὅτι δηλαδὴ τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἦσαν, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν, προωρισμένα εἰς ἀνάρτησιν, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς ἔνδειξις τοῦ ὅτι τὰ σκεύη ταῦτα ἐχρησιμοποιοῦντο κυρίως πρὸς οἰκιακὰς ἀνάγκας, εἰς διατήρησιν λ. χ. ὑγρῶν ἢ καρπῶν. Ὅτι δέ, καίπερ τοιαύτην τὴν χρῆσιν ἔχοντα, ἐτέθησάν ποτε ἐντὸς τάφων (διότι βεβαίως τὰ πλεῖστα τούτων προέρχονται ἐκ τῶν ἐν τοῖς δωματίοις τάφω) τοῦτο οὐδαμῶς ἄπορον εἶνε, διότι εἶνε γνωστὸν ὅτι οἰκιακῆς χρήσεως σκεύη εὐρίσκονται συχνὰ ἐν τάφοις ἀρχαιοτάτοις¹ διαφόρων χρονικῶν περιόδων, διότι τὸ ἔθος τοῦτο ἐπεκράτησεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας.

¹ Ἀρκεῖ νὰ ὑπομνήσωμεν τὰ ἐν τοῖς τάφοις τῆς ἀκροπόλεως Μυκηνῶν εὐρεθέντα χαλκᾶ καὶ πήλινα σκεύη. Ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν νεωτέραν μυκηναῖαν περίοδον, εὐρέθησαν πολλαχῶς, ὡς γνωστὸν, διάφορα σκεύη χαλκᾶ ἢ πήλινα (Μενίδι, Βαφιό κτλ).

Ἡ διακόσμησις τῶν εἰκονιζομένων ἀγγείων εἶνε καθαρῶς γεωμετρική, ἀποτελούμενη ἐκ ταινιῶν παραλλήλων ἢ καμπυλωτῶν, ἐκ γραμμῶν χιαστί συμπλεκόμενων ἢ ἀποτελουσῶν γωνίας, καὶ ἐκ κύκλων ἀπλῶν ἢ τροχοειδῶν. Σπανιώτατα δὲ (ἐπὶ ἐνὸς μόνον ἀγγείου ἀρθ. 5 καὶ 5^α) ἀπαντᾷ τὸ σπειροειδὲς κόσμημα καὶ ὁ διὰ στιγμῶν ρόδαξ (ἀρθ. 3). Ὁ τρόπος τῆς διακοσμήσεως τῶν ἐξ Αἰγίνης ἀγγείων τούτων εἶνε ὅλως ἰδιόρρυθμος, μαρτυρεῖ δὲ τρανῶς τὴν ἐπιτόπιον αὐτοῦ γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν. Οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ, ὅσον ἡμῖν γνωστόν, εὐρέθησαν ἐν τσαύτῃ ποσότητι ἀγγεῖα ὁμοίου ἐντελῶς ρυθμοῦ· διότι καὶ ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν εὐρέθη ἐν ὁμοίου ρυθμοῦ ἀγγεῖον καὶ ἐν Θορικῶ δύο ἢ τρία ὁμοίων ἀγγείων τεμάχια καὶ ἐν Ἀφίδναις ὀλίγα τινὰ καὶ ἐν Μυκῆναις παρευφερῆ τεμάχια, καὶ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Μουσείου ἡμῶν ὑπάρχουσιν ἐκ διαφόρων (ἀγνώστων δυστυχῶς) τόπων τρία παρευφεροῦς ρυθμοῦ ἀγγεῖα ὑπ' ἀριθμ. 833¹, 838 καὶ 822, ἀλλ' ἢ κατὰ μονάδα εὗρεσις αὐτῶν ἐδῶ ἢ ἐκεῖ μαρτυρεῖ ἴσως μόνον τὴν Αἰγιναίαν αὐτῶν προέλευσιν, οὐδαμῶς δ' ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ κατεσκευάζοντο ὅμοια ἀγγεῖα. Ὁ ρυθμὸς δὲ τῶν ἀγγείων τούτων τῶν φερόντων οὕτωσι ἐναργῶς τὸν τύπον ἰδιορρυθμοῦ τινὸς ἐγγωρίου τεχντροπίας, εἶνε κατὰ τοῦτο ἄξιος πολλῆς προσοχῆς, ὅτι ἀποτελεῖται ἐκ στοιχείων ἀπαντῶντων κεχωρισμένως εἰς ἄλλους ρυθμοὺς διαφόρων χρονικῶν περιόδων. Ὅτι βᾶσις τοῦ ρυθμοῦ τῶν ἀγγείων τούτων εἶνε ὁ τῶν νησιωτικῶν τοιοῦτος, εἶνε φανερόν, ἐπιβεβαιοῦται δὲ καὶ διὰ τῆς εὐρέσεως ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιχώσει ἀγγείων καθαρῶς νησιωτικῶν τό τε σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν. Στοιχεῖον ὅμως ἄλλοιον τοῦ ρυθμοῦ τούτου εἶνε οἱ κύκλοι. Ἐν Σικελίᾳ παρὰ τὸ Castelluccio εὐρέθησαν ὑπὸ τοῦ P. Orsi² ἀγγεῖα ἀρχαιότατα, ὧν ἡ διακόσμησις ἀληθῶς μεγίστην δεικνύει ὁμοιότητα πρὸς τὴν τῶν Αἰγιναιῶν τούτων, ἐξικνουμένην ἐν πολλοῖς μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν, διότι καὶ τὸ παράλληλον τῶν ταινιῶν καὶ τὸ σύμπλεγμα τῶν γραμμῶν εἰς γωνίας ἀπλᾶς ἢ διπλᾶς κατὰ σταυροειδῆ ἢ ζητοειδῆ τρόπον, καὶ τὸ πλεκτοειδὲς κόσμημα τὸ προφανῶς

¹ Ἐδημοσιεύθη ἀνακριθῶς παρὰ Birch. Hist. of An. Pott. σ. 147.

² Scarichi del villaggio siculo di Castelluccio (Bullettino di paleontologia Italiana ser. II. tomo IX anno XIX σελ. 30 καὶ ἐξ Tav. V - VI). Καὶ αὐτοῖσι tom. VIII σελ. 1 - 67 Tav. VII.

ἐκ μιμήσεως προκύψαν χειρουργημάτων πλεκτῶν ἐξ ἀχύρου (Orsi αὐτ. σελ. 44¹) ἀπαντᾷ καὶ ἐν τοῖς ἀγγείοις ἐκείνοις (ὧν ἡ ἀρχαιότης ἀνάγεται κατὰ τὸν Orsi εἰς τὰ μέσα τῆς Β' π. X. χιλιετηρίδος) ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ ἐν τοῖς Αἰγιναιῶσι τούτοις. Μόνον οἱ κύκλοι ἐλλείπουσιν ἐν τῇ διακοσμήσει τῶν ἐκ Σικελίας ἀγγείων ἐκείνων (« mancante affatto il circolo » σελ. 43), ἵνα ἡ ταυτότης τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν ρυθμὸν τῶν Αἰγιναιῶν καταστή πρόδηλος. Κύκλοι δ' ὡς κόσμημα οὔτε ἐν τοῖς νησιωτικοῖς ἀπαντῶσιν. Ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ δεχθῶμεν ἕνεκα τῶν προκυπτουσῶν ἐναντίων ἐνδείξεων, ὅτι ἡ πρόσληψις τοῦ κύκλου ἐν τῇ ἐπιχωρίῳ ταύτῃ διακοσμήσει τῶν ἐξ Αἰγίνης ἀγγείων, ὀφείλεται εἰς ἐπίδρασιν ἄλλου τινὸς τῶν γνωστῶν ἡμῖν ρυθμῶν, τῶν πρὸ ἢ μετὰ ἀναπτυχθέντων², ὀφείλομεν ν' ἀποδώσωμεν ταύτην εἰς ἰδιορρυθμίαν μᾶλλον πρωτότυπον. Εἶνε δὲ ἡ περιγραφή τῶν κύκλων ἀκανόνιστος, πρωτογενής, ἄνευ διαβήτου γενομένη καὶ ἀσύμμετρος ὅλως ἐν τοῖς διπλοῖς ἰδίᾳ κύκλοις. Ἐξ ἄλλου ὁ ἀστεροειδὲς ρόδαξ (ἀρθ. 7) εἶνε συνηθέστατος ἐν τοῖς ἀγγείοις τοῦ νησιωτικοῦ ρυθμοῦ καὶ ἡ σπεῖρα δὲ (5^α) οὐχὶ σπανίως εὐρίσκειται. Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα ὅτι τὸ περὶ τὴν σπεῖραν ταύτην κόσμημα ἐκ στιγμῶν εἶνε διὰ λευκοῦ χρώματος (mat), ὅπως ἐπὶ τῶν διχρῶν παναρχαίων ἀγγείων τῶν ἐχόντων τὸ ἔδαφος μέλαν ἢ ἐρυθρόν³, ἐξ ὧν ἐπίσης εὐρέθησαν τεμάχια, ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιχώσει μετὰ τῶν ἀνωτέρω ἀγγείων οὐχὶ ὀλίγα. Διαφέρει δὲ μόνον ἡ διακόσμησις τοῦ τεμαχίου τούτου (τοῦ ἀνήκοντος μὲν, ἀλλὰ μὴ ἐφαρμοζομένου εἰς τὸ ὑπ' ἀρθ. 5 μείζον τεμάχιον⁴) τῶν ἀνωτέρω μνηνονευθέντων ἀγγείων κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι τὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου τούτου κατὰ τὴν ζώνην τὴν περικλείουσιν τὸ σπειροειδὲς κόσμημα εἶνε λελειασμένον διὰ προστριβῆς, ἐν ᾧ ὑπεράνω ταύτης τὸ ἔδαφος τούτου εἶνε ὅμοιον τῷ τῶν λοιπῶν ἀγγείων, ἅτινα μόνον δι' ἐπαλοιφῆς λεπτοτέρου καὶ καθαρωτέρου χυλώδους πηλοῦ ἀπέβαλον τὸ τραχὺ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν.

¹ Πρβλ. καὶ Conze, Zur Gesch. d. Anfänge d. gr. Kunst. σελ. 18.

² Ὁ κύκλος ὡς κόσμημα καὶ ἐπὶ ἀγγείων μυκηναίων εἶνε σπανιώτατος. Πρβ. Furt. Lösch. Myk. V. XXIII. 166 - 170. Ἐπὶ ἐγγράφων ἀρχαιοτάτων μόνον ἀγγείων, ὡς γνωστῶν, εὐρίσκονται κύκλοι.

³ Πρβ. Furt. Lösch. Thong. 30-34.

⁴ Τοῦ εἶδους τούτου τῶν ἀγγείων δὲν εὐρέθησαν ἄλλα τεμάχια.

Συγκεφαλαιούμενες τὰ ἀνωτέρω συμπεραίνουμεν ὅτι τὰ ἐξ Αἰγίνης ἀγγεῖα ταῦτα ἀρμόζει μᾶλλον νὰ ταχθῶσιν εἰς τὴν προμυκηναίαν χρονικὴν περίοδον, τὴν δυναμένην νὰ κληθῆ καὶ νησιωτικὴ, ἢ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα, ὅπως ὑποθέτει ὁ Böhlau. Συντελοῦσι δὲ πρὸς τὴν ιδέαν ἡμῶν ταύτην, οὐ μόνον ὅσα ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν περὶ τοῦ σχετικοῦ οἰκοδομήματος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ τάφων, ἀλλὰ καὶ τὰ τεμάχια τῶν ἄλλου εἶδους ἀγγείων, ὅσα εὐρέθησαν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιχώσει· διότι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἀρχαιοτάτων, τῶν διὰ λευκοῦ χρώματος κεκοσμημένων, εὐρέθησαν καὶ τεμάχια ἐγγυαράκτων ἀγγείων, ὁμοίων τοῖς ἐν Τροίᾳ, Θορικῷ (ιδ. ἀνωτ. σελ. 234) καὶ ἀλλαχοῦ εὐρεθεῖσι.

Ἄγγεῖα ἐκ Σφηττοῦ πίν. 10 ἀριθ. 8-13. Ἐκ τῆς μεγάλης συγκομιδῆς τῶν εὐρεθέντων ἀγγείων ἐν τῇ θέσει ταύτῃ δὲν ἀπεικονίσσαμεν ἢ τὰ ἐν τῷ πίνακι τούτῳ τέσσαρα ἄρτια ἀγγεῖα καὶ τὰ δύο τεμάχια τὰ φέροντα μορφάς, διότι, ὡς εἴπομεν ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει, ἢ εὐρεσις τῶν πλείστων ἀγγείων τούτων δὲν προσθέτει νέον τι εἰς τὰς γνώσεις ἡμῶν. Καὶ τὰ ἀπεικονισθέντα δὲ ἴσως δὲν θὰ εἶχον πολλὴν ἀξίαν, ἐὰν μὴ διατηροῦντο καλῶς καὶ ἐὰν μὴ τὸ σχῆμα, καὶ ἔν τισι καὶ ἡ διακόσμησις αὐτῶν, διέφερε τῶν συνήθως εὐρισκομένων, διότι ἡ τεχνοτροπία αὐτῶν εἶνε γνωστὴ ἐξ ὁμοίων ἢ παρεμφερῶν ἄλλων εὐρεθέντων εἰς διάφορα μέρη. Δι' ὅ καὶ θὰ εἴπωμεν βραχέα μόνον περὶ αὐτῶν.

Ἄριθ. 8. Ὑψ. 0,27. Ἐδαφος στιλπνὸν ὑπέρυθρον· διακόσμησις ἐπίσης στιλπνὴ χρώματος ὑπομέλανος. Σχῆμα σὺνήθης ὅμοιον Furt-Lösch. M. V. IX ἀριθ. 54 ἐξ Ἰαλυσσοῦ τῆς Ῥόδου. Ἡ κυρία αὐτοῦ διακόσμησις, ἐκ δύο σπειροειδῶν κοσμημάτων περὶ τὴν γαστέρα ἐκατέρωθεν, εἶνε παραπλησία τῇ τοῦ ὁμοιοσχήμου ἐκ Ῥόδου ἀγγείου ἢ τοῦλάχιστον τοῦ αὐτοῦ τύπου.

Ἄριθ. 9. Ὑψ. 0,30. Ἐδαφος ὑπέρυθρον, διακόσμησις ξανθοῦ χρώματος, ἀπηλειμμένη. Ἀμφότερα στιλπνά. Σχῆμα ὅμοιον περίπου Furt-Lösch. M. V. XXX 276, διαφέρον μόνον ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῶν λαβῶν. Εὐρέθη ἐντὸς σπηλαίου μετ' ἄλλων ἀγγείων κοινοῦ σχήματος καὶ συνήθους διακοσμήσεως. Ἐν τῷ δρόμῳ τοῦ τάφου τούτου εὐρέθη καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 12 τεμάχιον. Τὸ ἀγγεῖον ἀφ' ἐνὸς μὲν

εἰκονίζει τρία φοινικοειδῆ δένδρα ἢ φυτὰ κατὰ συνθήκην μᾶλλον πεποιημένα ἢ κατὰ φύσιν καὶ ἀφ' ἑτέρου (9^a) τέσσαρας μορφάς, καὶ δὴ γυναικείας, ἀνὰ ζεύγη ἐν χειραφίᾳ. Τὸ σπάνιον τῶν μυκηναίων ἀγγείων τῶν εἰκονιζόντων μορφὰς ἀνθρωπίνας καθιστᾷ τὸ ἀγγεῖον ἀξίον λόγου, διότι ἡ γραφὴ εἶνε ἀτυχεστάτη, οὐδὲ συγκρίνεται πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν χρυσοῦν δακτυλίων ἢ δακτυλιολίθων ἐκ Μυκηναίων καὶ ἀλλαχόθεν γνωστὰς γυναικείας μορφάς. Παραβάλλομεν δὲ πρὸς ταύτας τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγγείου ἡμῶν, οὐ μόνον διότι εἶνε σπανιώταται ἐπὶ ἀγγείων μυκηναίων μορφᾷ γυναικείᾳ¹, ἀλλὰ κυρίως διότι ὁ τεχνίτης τοῦ ἀγγείου τούτου παρέλαβε προδήλως ἐκ παραστάσεως ἐπὶ μετάλλου (χρυσοῦ πάντως) τὴν εἰκόνα ταύτην τοῦ ἀγγείου αὐτοῦ. Ἡ δὴλωσις τῆς κόμης διὰ στιγμῶν, τὸ φολιδωτὸν τοῦ ἐπὶ τοῦ στήθους ἐνδύματος, ἢ δι' ἐγκαρσίων παραλλήλων γραμμῶν καὶ στιγμῶν παράστασις τοῦ ποδήρου ἐνδύματος, μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ τεχνίτης ἀντέγραψεν εἰκόνα εἰργασμένην ἐπὶ μετάλλου. Τὸ σύνολον δὲ τῆς ἐσθῆτος τῶν γυναικῶν τούτων εἶνε οὐσιαστικῶς τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τῶν ἐπὶ χρυσοῦν δακτυλίων γνωστόν. Χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς ἀδεξιότητος τοῦ γράψαντος τὸ ἀγγεῖον τοῦτο εἶνε, μετὰξὺ ἄλλων, ἡ παράλειψις τῆς μιᾶς χειρὸς ἐκάστης μορφῆς· διότι ἡ μία μόνον τούτων τῶν ἤτο χρειώδης εἰς τὴν παράστασιν. Ἡ εἰκὼν δὲ πιθανῶς παριστᾷ χορὸν ἀνὰ ζεύγη.

Ἄριθ. 10. Σκεῦος τριποδικόν (ὑψ. 0,22) χρησιμεῦσαν ὡς ἀγγειοθήκη, διότι τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ εἶνε ἀνοικτόν. Ἡ τεχνοτροπία αὐτοῦ ὁμοία τοῖς τῶν προηγούμενων. Ἡ διακόσμησις συνήθης, μικρὸν παραλλάττουσα ἐπὶ ἐκάστης τῆς βάσεως αὐτοῦ πλευρᾶς. (10^a).

Ἄριθ. 11. Ἀγγεῖον διπλοῦν (ὑψ. 0,08, διάμ. στομίων 0,11) ἐνούμενον διὰ τοξοειδοῦς λαβῆς. Διακόσμησις λίαν συνήθης ἐπὶ μυκηναίων ἀγγείων, ἰδίως κυπελλοειδῶν. Κατὰ τὴν σύμφυσιν τῶν δύο ἀγγείων ὑπάρχουσιν δύο ὀπαὶ διαμπερῶς ἔχουσαι, ὧν μὴ εἶνε ἀκατάληπτος ἢ χρησιμότης. Τὸ εἰς διπλοῦν σχῆμα αὐτοῦ δὲν εἶνε σπάνιον, γνωστὰ δὲ εἶνε καὶ εἰς τριπλοῦν τοιαῦτα.

¹ Ἐν Κύπρῳ μόνον εὐρέθησαν ἀγγεῖα τινὰ φέροντα καὶ εἰκόνας γυναικῶν πιθανῶς. Πρὸς. Cesnola Cyprus· σελ. 247, 268. Ἐπίσης καὶ ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ μεγάλου ἀγγείου ἐκ Μυκηναίων Furt-Lösch. M. V. pl. XLIII.

Ἄριθ. 12-13. Δύο τεμάχια ἀγγείων ὁμοίας τεχνολογίας· ἐπὶ τοῦ πρώτου σώζονται δύο (;) κεφαλαὶ ζώων, ἵππων πιθανῶς, ἐν ταχείᾳ κινήσει, ὡς εἰκαστέον ἕνεκα τῆς ἀνυψουμένης χαίτης αὐτῶν. Πρὸ αὐτῶν φαίνεται ἔχνος μορφῆς κρατούσης διὰ τῆς χειρὸς πιθανῶς δόρου. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου τεμαχίου εἰκονίζεται τὸ ἄνω μέρος τερατώδους μορφῆς ἐκ τῶν συνήθων ἐπὶ μυκηναϊκῶν ἀγγείων τῆς παρακμῆς. (Πρβ. Furt-Lösch M. V. Πίν. 38 ἀρ. 395 καὶ Ἀρχ. Ἐφημ. 1888 σελ. 161). Τὸ τεμάχιον τοῦτο εὐρέθη ἐπίσης ἐντὸς τοῦ δρόμου τάφου τινός, οὐχὶ ὅμως εἰς πολὺ βάθος, ὅπερ καὶ δεικνύει ὅτι δὲν ἀνήκεν εἰς τὴν σύγχρονον τοῦ τάφου περίοδον, ἀλλ' ἐκαλύφθη ἀκολούθως σὺν τῇ ἐπιχώσει τοῦ δρόμου.

Ἄριθ. 14. Ξυρὸς χαλκοῦς μήκ. 0,25 πλ. μείζον 0,07 (εἰς τῶν πέντε ἐν Σφηττῶ εὐρεθέντων) ἐκ τεμαχίων συγκεκολλημένος· ὅτι τὸ ὄργανον τοῦτο εἶνε ξυρὸν, προκύπτει καὶ ἐκ τοῦ σχήματος αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς λεπτότητος τῆς ἀκμῆς τοῦ κυρίως ὅμως ἕνεκα τῆς λαβῆς αὐτοῦ οὐσης οὕτω κατεσκευασμένης, ὥστε νὰ λαμβάνηται διὰ τῶν δακτύλων. Οἱ ἄλλοι εὐρεθέντες ξυροὶ εἶχον κώπας ξυλίνας ἢ ὀστεῖνας, ὡς δηλοῦται διὰ τῶν σωζομένων ἐπὶ τοῦ ἐμβόλου αὐτῶν ἡλων. Πρβλ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1888 σελ. 171 Πίν. 9. 17 καὶ 18, ἐνθα εἰκονίζονται δύο παρεμφερῆ ξυρὰ ἐκ Μυκηνῶν.

Πίν. 11. Ἐν τῷ πίνακι τούτῳ εἰκονίσθησαν ἀγγεῖα ἐκ Θορικοῦ κυρίως, διότι τὸ ὑπ' ἀριθ. 4 (καὶ 4^a) ἀγγεῖον προέρχεται ἐκ τῶν σπηλαιῶν Ναυπλίου, ἐδημοσιεύθη δ' ἐν τῷ πίνακι τούτῳ, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀπεικόνισεως τῶν ἄλλων προϊστορικῶν ἀγγείων ἐξ Ἀττικῆς, διὰ τὸ σπάνιον αὐτοῦ, φέροντος ἐγγάρακτον γράμμα ἢ σημεῖον ἐπὶ τῶν λαβῶν αὐτοῦ

Ἄριθ. 1. Ἀγγεῖον σχήματος συνήθους μὲν (Furt-Lösch M. V. Pl. V 28 A. B.) ἀλλ' ἅμα καὶ σπανίου διὰ τὸ μέγεθος αὐτοῦ. ὕψ. 0,61. Εὐρέθη, ὡς εἶπομεν ἄνωτέρω, ἐν τῷ Β' θολωτῷ τάφῳ ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ Θορικοῦ. Συνηρμόσθη δὲ καὶ συνεπληρώθη. Τὸ ἔδαφος εἶνε λεῖον, χρώματος ὑπερύθρου, ἢ διακόσμησις δὲ μέλανος στυλποῦ, μετ' ἀποχρώσεων πρὸς τὸ ξανθόν, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἐξηλειμμένη. Τὸ ἔδαφος καλύπτεται πυκνῶς ἅπαν διὰ κοσμημάτων ποικίλων συμμετρικῶς τεθειμένων ἐπὶ

τῶν κενῶν ἄτινα καταλείπει ἢ κυρία τοῦ ἀγγείου διακόσμησις, ἢ συνισταμένη ἐκ πέντε ἀνθοφόρων στελεχῶν ἐκφυομένων ἀκτινοειδῶς ἐκ μάζης τινὸς ἡμικυκλικῆς κατὰ τὴν βάσιν, παριστώσης, πιθανῶς, χῶμα. Ὅμοια διακόσμησις καλύπτει καὶ τὴν ὀπίσθεν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου, τρὶς ἐπαναλαμβανομένη, διαχωριζομένη δὲ δι' ὁμοίου ἄνθους ἀνερχομένου ἐν ἀναλόγῳ συμπτύξει πρὸς τὰς τρεῖς λαβὰς τοῦ ἀγγείου. Τὸ εἰκονιζόμενον ἄνθος εἶνε τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς φυομένων, ἀδυνατοῦμεν ὅμως νὰ ὀρίσωμεν αὐτοῦ τὸ ὄνομα· ἐπὶ μυκηναίων ἀγγείων ἀπαντᾷ σπανιώτατα. Μόνον ἐπὶ τεμαχίου τινός ἐκ Μυκηνῶν, καθόσον γνωρίζομεν, εἰκονίζεται παρόμοιον (Furt-Lösch M. V. II. XXV. ἀριθ. 190). Ἡ λοιπὴ τοῦ ἀγγείου διακόσμησις εἶνε καθαρῶς μυκηναία.

Ἄριθ. 2. Τεμάχιον μεγάλου ἀγγείου, εὐρεθὲν ἐν τῷ Α' τάφῳ ἐν Θορικῷ. Τὸ ἔδαφος εἶνε λεῖον, ἐρυθρῶν· ἢ διακόσμησις μέλαινα στυλποῦ, καλύπτουσα πυκνῶς τὸ ἔδαφος. Ἐν τῇ διακοσμήσει ἄξιον ἰδίως προσοχῆς εἶνε οἱ κατὰ τὰς γωνίας τοῦ ζητοειδοῦς κοσμημάτων σταυροειδεῖς πελέκεις, οἱ παρεμφερεῖς πρὸς τοὺς ἐκ χρυσοῦ ἐλάσματος εὐρεθέντας ἐν τῷ τετάρτῳ τάφῳ τῆς ἀκροπόλεως Μυκηνῶν (Πρβ. Schliemann Mycènes σελ. 335 ἀριθ. 368 καὶ Schuchhardt, Schl. Ausgr. ἐκδ. II σελ. 290).

Ἄριθ. 3. Πίθος τρίτος ὕψ. 1,15 διαμ. στομίου 0,32. Ἐκ τεμαχίων συγκεκολλημένος. Ἄνευ χρωματισμοῦ, φέρων μόνον περὶ τὴν κοιλίαν πλαστικῶς δεδηλωμένην ταινίαν. Ἐχρησίμευσεν, ὡς εἶπομεν ἄνωτέρω, εἰς ταφὴν νεκροῦ, εὐρομεν δ' ἐν τῷ πυθμένι αὐτοῦ ἴχνη ὀστέων ἀνθρωπίνων. Τεμάχια ἄλλων πίθων, παρεμφεροῦς κατασκευῆς εὐρεθέντα ἐν τῷ αὐτῷ οἰκοδομῆματι (ἴδ. ἄνωτ.) τοῦ ἐν Θορικῷ φρουρίου, ἔχουσι τὴν πλαστικὴν διακόσμησιν ὁμοίαν πρὸς τὰ ἐν Τίρυνθι εὐρεθέντα (Schliemann, Tirynthe σελ. 63). Πίθοι δὲ παρεμφεροῦς κατασκευῆς καὶ πιθανῶς εἰς ὁμοίαν χρῆσιν προωρισμένοι εὐρέθησαν καὶ ἐν Κρήτῃ (Πρβ. Fabricius Mitth. d. d. Inst. σελ. 144 κέξ.) καὶ ἐν Τροίᾳ (Πρβ. Perrot-Chipiez, Hist. de l'art mycén. σελ. 461). Ἐπίσης πίθοι χρησιμεύσαντες πρὸς ταφὴν εὐρέθησαν καὶ ἐν Ἀφιδναίς· καὶ παρὰ τὸ Δίπυλον δέ, ἀνήκοντες ὅμως οὗτοι εἰς μεταγενεστέρων

ραν χρονικήν περίοδον (πρβ. Brückner, Mitth. 1894 σ. 118) εὑρέθησαν πίθοι χρησιμεύσαντες ὡς τάφοι.

Ἄριθ. 4 καὶ 4^α. Ἀγγεῖον τρίτον ἐλλιπές (σωζ. ὕψ. 0,15). Εὑρέθη ἐντός σπηλαιοειδοῦς τάφου ἐν Ναυπλίῳ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1892 (ἰδ. ἀρχ. Δελτίον σ. 73). Ἐδαφος λεῖον, φαῖόν· διακόσμησις μέλαινα, μετ' ἀποχρώσεων πρὸς τὸ ξανθόν, στιλπνή. Εἰκονίζεται ἐπὶ τῆς κάλλιον σωζομένης πλευρᾶς αὐτοῦ ζῶον (κρίος ἢ πρόβατον) καὶ πρὸ αὐτοῦ ἕτερον μικρὸν (ὀλίγον μόνον φαινόμενον) ἐπὶ τῆς ἐτέρας δὲ ἔχνη ὁμοίων ζῶων. Εἰκόνας ἐπὶ μυκηναίων ἀγγείων παρεμφερεῖς ἰδ. Schliemann, Tirynthe pl. XXI καὶ Furt-Lösch. M. V. Πίν. XLI ἀριθ. 424. Τὸ ἄξιον λόγου ἐν τῷ ἀγγείῳ τούτῳ εἶνε ὅτι ἐπὶ τῶν σωζομένων δύο λαβῶν αὐτοῦ ὑπάρχει ἐγκυχαραγμένον σημεῖον, ἀλφαβητικὸν στοιχείον ἴσως, ὁμοιάζον πρὸς τὸ Η τοῦ ἡμετέρου ἀλφαβήτου, ἔχον ὕψος 0,025. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο μετὰ δύο ἄλλων ἐκ Μυκηναίων (τοῦ ἐτέρου ὄντος λιθίνου σώζεται μόνον τεμάχιον. Παρβ. Τσουντας, Μυκῆναι σελ. 214) καὶ τεσσάρων ἀμφορέων ἐκ τοῦ ἐν Μενιδίῳ τάφου (παρατηρηθέντων τὸ πρῶτον ὑπὸ Τσουντα) καὶ ἑνὸς λιθίνου (σκυφοειδοῦς) ἐκ Κυθήρων, εἰσὶ τὰ μόνα, ἐφ' ὅσον ἡμῖν γνωστόν, ἅτινα εὑρέθησαν ἐν Ἑλλάδι φέροντα ἐγγάρακτα γράμματα μεταξὺ τῶν τόσων πολυπληθῶν εὐρημάτων τῶν ἀναγομένων εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Ἡ σπάνις δὲ αὕτη προκαλεῖ δισταγμὸν τινα προκειμένου νὰ βεβαιώσῃ τις ὅτι τὰ σημεῖα ταῦτα εἰσὶν ὄντως γράμματα καὶ ἐπομένως καὶ τὸ ὅτι ἐν τῇ προϊστορικῇ χρονικῇ περιόδῳ ἡ γραφή ἦτο γνωστὴ, ὅπερ ἄλλως τε καὶ ἐξ ἄλλων λόγων φαίνεται οὐχὶ ἀπίθανον. Καὶ ὁ ἀγγλος ἀρχαιολόγος Flinders Petrie εὔρεν, ὡς γνωστόν, ἐν Αἰγύπτῳ (ἐν Guroh καὶ Kahun) πλεῖστα τεμάχια ἀγγείων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων ἐφ' ὧν ἐγγάρακτα ὑπάρχουσι παρεμφερῆ σημεῖα, συγχρόνου τέχνης ὁμοιάζοντα πρὸς γράμματα τοῦ φοινικικοῦ καὶ Κυπριακοῦ ἀλφαβήτου. Τί ὅμως ταῦτα ἀκριβῶς δηλοῦσιν εἶνε ἄγνωστον ἔτι· ἂς ἐλπίσωμεν ὅμως ὅτι νέα εὐρήματα θὰ διαφωτίσωσι τὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, τοῦ τόσον σπουδαίου.

Πίν. 12. Ἐν τῷ πίνακι τούτῳ εἰκονίσθησαν

ἀντικείμενα προερχόμενα ἐκ τοῦ κτιστοῦ βόθρου (ἰδ. ἀνωτ. σελ. 240) τοῦ ὑπὸ τὸ ἐπίκροτον τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ ἀποκαλυφθέντος. Εἰσὶ δὲ ταῦτα δύο πινάκια (Teller) ἐλλιπῆ ὀλίγον καὶ τεμάχια ἄλλων ὁμοίων· ὡσαύτως δὲ πῆλινον ἀνάγλυφον εἰκονίζον θεᾶν τινα.

Τὸ σχῆμα τῶν πινακίων τούτων εἶνε σπανιώτατον ἐν τῇ ἀρχαιότητι, σχεδὸν εἰπεῖν μοναδικόν, ἐνθυμίζον εἰς ὑπερβολὴν τοὺς σημερινούς ἐν χρήσει «δίσκους». Συνεπληρώθησαν δὲ τὰ ἐν τῷ πίνακι ἡμῶν σκεύη ταῦτα διὰ λαβῆς κρικοειδοῦς, οὐχὶ αὐθαιρέτως, ὡς θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῆς εἰκόνας αὐτῶν, ἀλλ' ἔνεκεν ἐξοχῆς (ὑπαρχούσης ἐπὶ τοῦ ἐτέρου τούτων) δηλούσης ἐναργῶς τὴν ὑπαρξίν τοιαύτης λαβῆς, ἣτις ἐχρησίμειεν εἰς ἀνάρτησιν τοῦ σκεύους ἀπὸ ἡλου τινός. Ἐχουσι δὲ μέγεθος τὰ σκεύη ταῦτα, τὸ μὲν 0,27 × 0,19, τὸ δὲ 0,26 × 0,18. Εὑρέθησαν ὅμως καὶ ἄλλα τεμάχια ὁμοίων, μὴ εἰκονισθέντα, ἅπερ δεικνύουσιν ὅτι ἀνήκον εἰς μικροτέρου μεγέθους τοιαῦτα σκεύη, ἰδίως εἰς στενότερα. Ἡ διακόσμησις τούτων εἶνε γεωμετρικὴ καὶ δὴ λίαν παρεμφερῆς τῇ τοῦ ῥυθμοῦ τοῦ Διπύλου, καθόσον οὐ μόνον ἀπαντᾷ ἐν τούτοις ὁ μαίανδρος, ὑπὸ τὴν μᾶλλον ἀνεπτυγμένην αὐτοῦ μορφήν, ὡς κύριον κόσμημα ἐπὶ τοῦ ἐτέρου τούτων, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τῶν μὴ ἀπεικονισθέντων τεμαχίων, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ κοσμήματα τῶν πινακίων τούτων, μέχρι καὶ τῆς κατὰ στοῖχον παρατάξεως τῶν νησσῶν, εἰλημμένα εἰσὶν ἐκ τοῦ ῥυθμοῦ ἐκείνου. Ἐντελῶς ὁμοίας κατασκευῆς πινάκια (εἰς τεμάχια) εὑρέθησαν καὶ ἐν Ἑραίῳ τῆς Ἀργολικῆς κατὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς γενομένην τελευταίως ἀνασκαφήν, δημοσιευθησόμενα προσεχῶς. Ἄλλοθεν τοιαῦτα σκεύη δὲν ἐγένοντο γνωστά, τοῦλάχιστον δὲν περιῆλθον εἰς γνώσιν ἡμῶν καίπερ ἀναζητησάντων. Ἡ πρὸς τὸν ῥυθμὸν τῶν τοῦ Διπύλου ἀγγείων ὁμοιότης τῆς διακοσμήσεως τῶν πινακίων τούτων, ὧφειλε ν' ἀναβιβάσῃ τὴν χρονολογίαν τῶν σκευῶν τούτων εἰς ἐποχὴν μὴ συμφωνοῦσαν πρὸς ὅσα ἀνωτέρω εἵπομεν περὶ τοῦ βόθρου καὶ τοῦ συγχρόνου αὐτῷ οἰκοδομήματος, ἐὰν μὴ ἐναργῶς ἐδείκνυον τὰ λοιπὰ ἐν τῷ βόθρῳ γενόμενα εὐρήματα, οἷον τὸ ἐν τῷ αὐτῷ πίνακι εἰκονιζόμενον ἀνάγλυφον καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Πάλατ δημοσιευθησόμενα τεμάχια

τῶν ἀγγείων, ἐν οἷς καὶ μελανόμορφα τοιαῦτα (ἐν τούτων καὶ ἐνεπιγράφων), ὅτι καὶ ὁ χρόνος τῆς κατασκευῆς τῶν πινακίων τούτων πρέπει νὰ καταβιβασθῆ εἰς τὸν 7^{ον} ἢ 6^{ον} π. Χ. αἰῶνα. Ὀφείλομεν δὲ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ τρόπος τῆς διακοσμῆσεως τῶν πινακίων τούτων, διήρκεσεν ἐπὶ μακρὸν κατὰ τόπους, δὲν ἐξέλιπε δὲ ἐντελῶς ἢ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ κατόπιν εἰκονιστικοῦ ρυθμοῦ καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἐρυθρομόρφου, οὐτινος οὐδ' ἔχνος εὐρέθη ἐν τῇ ἀνασκαφῇ. Τῶν πινακίων τούτων ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια εἶνε μέλαινα, ἄνευ ἄλλης διακοσμῆσεως.

Τὸ ἐν τῷ αὐτῷ πίνακι εἰκονιζόμενον πῆλινον ἀνάγλυφον, ἐκ δύο τεμαχίων συγκεκολλημένον, εὐρεθὲν δὲ ἐν τῷ βόθρῳ μετὰ τῶν ἀνωτέρω, ἔχει ὕψος 0,15 καὶ πλάτος 0,06. Φέρει κατὰ τὰ ἄνω αὐτοῦ δύο ὁπὰς δηλούσας ὅτι ἐχρησίμευσεν ὡς πίναξ, ἀναρτώμενον (πρβ. πρὸς ὁμοίαν χρῆσιν καὶ παρεμφερὲς δημοσιευθὲν ὑπὸ Orsi, Gli Scavi nella Necropol. del Fusco a Sir. 1893 σελ. 13 Not. d. sc. 1895). Ὅτι τὸ εὑρημα τοῦτο εἶνε ἀναθηματι-

κόν, παριστῶν πιθανῶς τὴν Ἀφροδίτην ἕνεκα τῆς ἐπιδείξεως τῶν μαστῶν, δὲν ὑπάρχει ἴσως ἀμφιβολία. Ἡ τεχνοτροπία αὐτοῦ, γενομένη ἐν ταῖς λεπτομερείαις δι' ἐγχαράξεως ἐπὶ τοῦ νωποῦ πηλοῦ, εἶνε ἀρχαϊκωτάτη· ὑπενθυμίζει δὲ ἀνάλογον ἐργασίαν ἐπὶ χαλκίνων εἰδωλίων. Ἰδίως ἡ κατασκευὴ καὶ διάταξις τῆς κόμης αὐτοῦ, ἢ κατὰ γραμμὰς ὀριζοντίας κατὰ συνθήκην ἐπεξεργασμένη, εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀγαλματίων τινῶν ἐκ χαλκοῦ, εὐρεθέντων ἐν Ἀκροπόλει, ἐν Δελφοῖς καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ ἐπὶ πωρίνων δὲ ἀγαλμάτων δὲν εἶνε ὁ τρόπος οὗτος τῆς κατασκευῆς τῆς κόμης ἄγνωστος. Ἐν Μυκῆναις εὐρέθη τελευταίως ὑπὸ τοῦ Τσουντα πλάξ (πιθανῶς μετόπη) πωρίνη, εἰκονίζουσα μορφήν οὕτως ἔχουσαν τὴν κόμην. Τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν εἶνε πάντως τέχνης λίαν ἀρχαϊκῆς, οὐχὶ ὁμοῦ καὶ ξενοτρόπου. Ἡ χρονολογία δέ, εἰς ἣν ὀφείλομεν καὶ ἴως ἐκ τῆς τέχνης αὐτοῦ νὰ τάξωμεν τοῦτο, συμφωνεῖ πρὸς ὅσα ἀνωτέρω εἶπομεν περὶ τοῦ βόθρου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ εὐρεθέντων ἀντικειμένων.

B. ΣΤΑΗΣ

ΛΥΚΟΣΟΥΡΑΣ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

(Ἐκ τῶν ἐν τῷ Ἱερῷ τῆς Δεσποίνης ἀνασκαφῶν).

1

Βάθρον τετράπλευρον, ὠραίου τιτανολίθου συμπαγοῦς καὶ λευκοτέρου παντὸς ἄλλου ἐνεπιγράφου ἐν Λυκοσούρα (πλήν, ἐννοεῖται, τῶν ἐκ μαρμάρου). Ὑψ. 0,37, πλ. 0,61-0,66, πᾶχ. 0,56-0,61. Αἱ πλάγια ἐπιφάνειαι κάτω μὲν κοσμοῦνται διὰ τοῦ συνήθους κυματίου, ἐπιμελῶς εἰργασμένου, ἄνω δὲ στεροῦνται παντάπασι κόσμου.

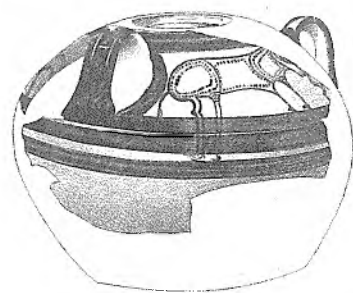
Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ὑπάρχουσι δύο τορμίσκοι, ὁ μὲν ἔμπροσθεν παρὰ τὴν ἀριστερὰν γωνίαν, ὁ δὲ ὀπισθεν παρὰ τὴν δεξιάν· ἡ κάτω ἐπιφάνεια φέρει ἀντιστοίχως ὁμοίους τορμίσκους, ἔτι δὲ ἐν μέσῳ εὐρεῖαν τετράπλευρον κοιλότητα (πλ. 0,14,

μῆκ. 0,12, βάθ. 0,07), ἣτις ἴσως προέρχεται καὶ ἐκ δευτέρας τοῦ βάθρου χρήσεως, ἀφ' οὗ δὴ καὶ ὁ λίθος δὲν εὐρέθη ὀρθῶς ἔχων. Ἐπίκρανον δὲν εὐρέθη αὐτόθι, ὡσαύτως δὲ οὐδ' ὑπόβαθρον.

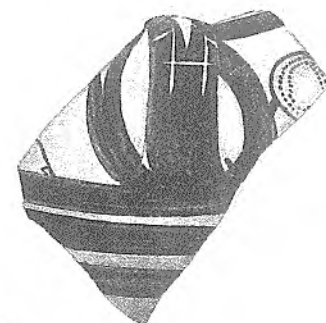
Τὸ βάθρον εὐρέθη ἐν τῇ ΝΔ. γωνίᾳ τοῦ προδόμου τοῦ ναοῦ τῆς Δεσποίνης ἐπὶ τοῦ πλακοστρώτου ἐδάφους οὕτως ἀνατετραμμένον, ὥστε ἡ μὲν ἄνω ἐπιφάνεια ἔκειτο κάτω, ἡ δὲ προσθία (ἡ ἐνεπιγράφος) πρὸς τὰ ὀπίσω ἦτοι πρὸς τῷ νοτίῳ τοίχῳ τοῦ προνάου. Ἐκ τῆς θέσεως τοῦ εἰρημένου κυματίου ἐνόησα τὸ ἄτοπον τῆς ἰδρύσεως καὶ τὸν τεκτονικόν, οὕτως εἰπεῖν, σολοικισμόν, ἀναστρέψας δὲ τὸ βάθρον εἶδον τὴν ἐπιγραφὴν. Ποῦ ἐν ἀρχῇ ἔκειτο

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΙΓΙΝΗΣ ΚΑΙ ΑΤΤΙΚΗΣ

4

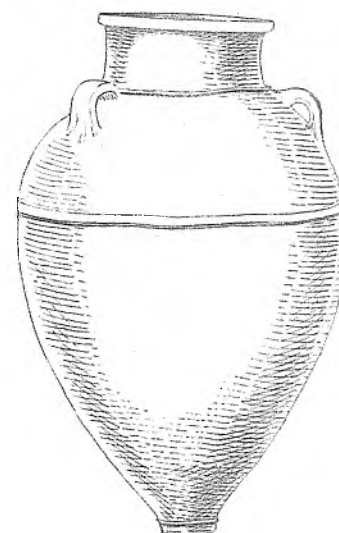
4a

1

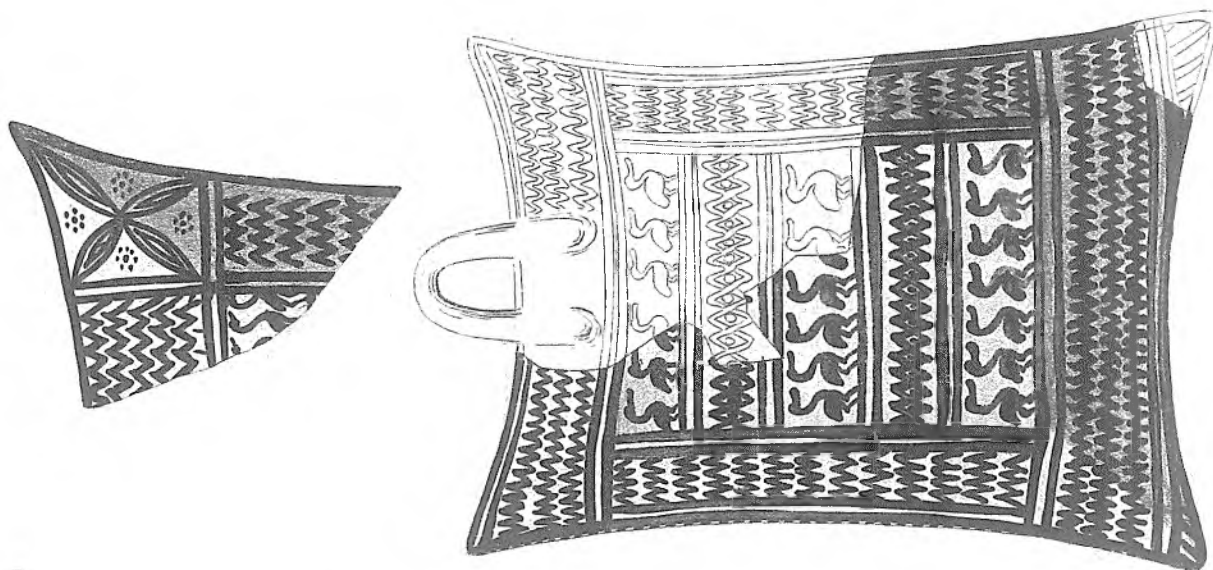
2

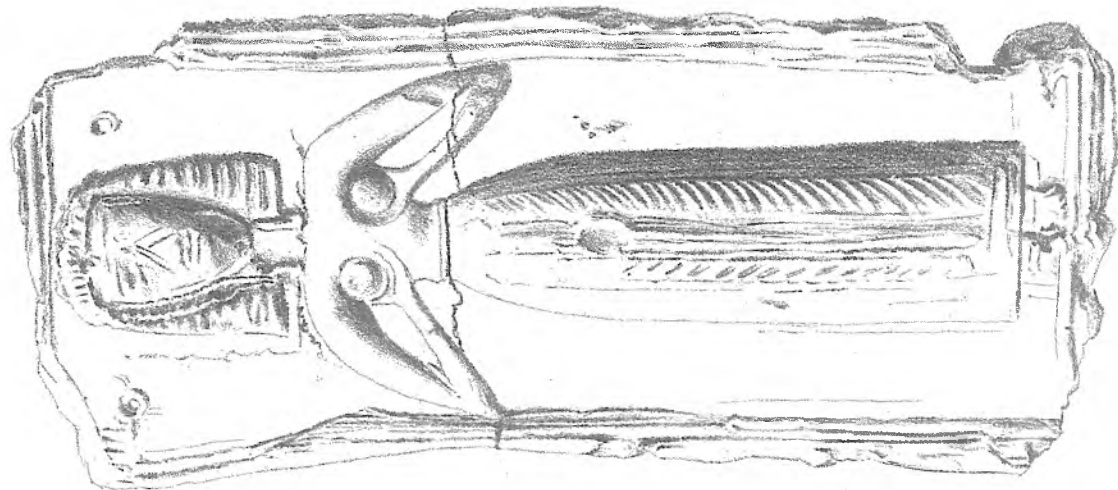
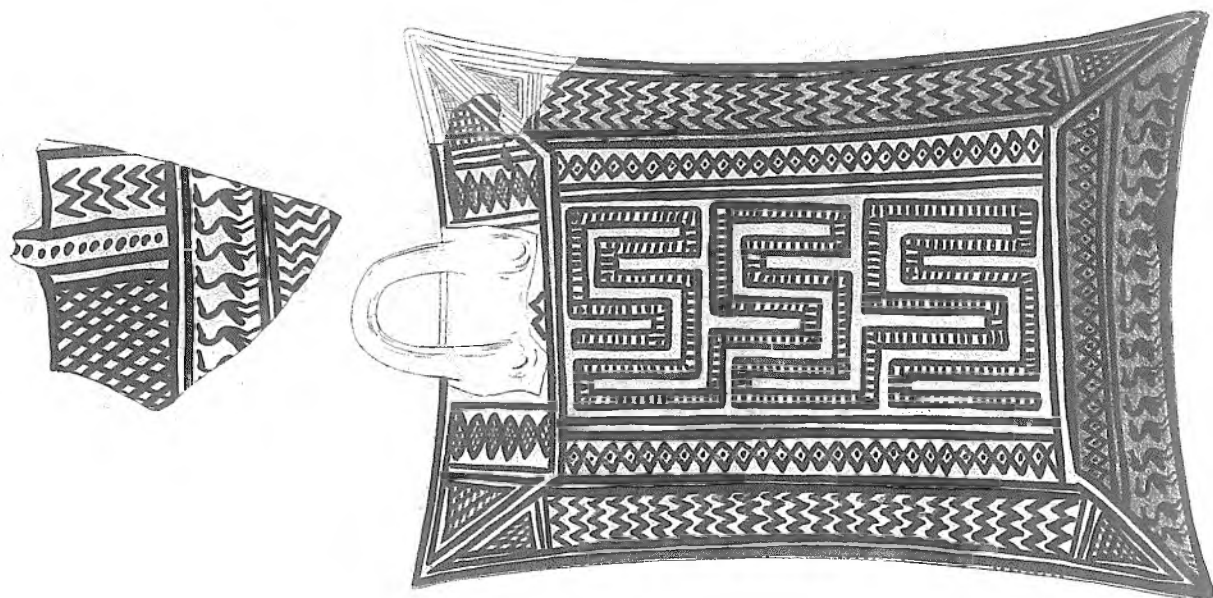
3

ΑΓΓΕΙΑ ΕΚ ΘΟΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΝΑΥΠΛΙΑΣ

ΠΙΝΑΞ 12.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ 1895

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΞ ΑΙΓΙΝΗΣ